

FILOZOFSKI FAKULTET U BEOGRADU
KATEDRA ZA KLINIČKU PSIHLOGIJU

Diplomski rad

OTKRIVANJE SOPSTVENE HOMOSEKSUALNOSTI
DRUGIMA («COMING OUT» PROCES) I MENTALNO
ZDRAVLJE HOMOSEKSUALACA

STUDENT: **MAŠA KARLEUŠA**
MENTOR: **PROF.DR JELENA VLAJKOVIĆ**

Beograd 2005.

P R E D G O V O R

Homoseksualizam kao pojava ima veoma dugu istoriju, ali se u odnosu na nju ne čini dovoljno istraženom. U zapadnim zemljama, mnogo se više razmišlja o homoseksualnosti nego kod nas. Sumirajući istraživanja objavljenih u žurnalu Američke Psihijatrijske Asocijacije, uočljiva je usmerenost na socijalnu problematiku ove tematike. Teme koje se najčešće pojavljuju su istraživanja raznih oblika diskriminacije, pitanja kako smanjiti socijalnu distancu prema gay grupaciji, kakve su posledice socijalne distance po mentalno zdravlje homoseksualaca itd. Kroz istraživanja traže se etničke, demografske i druge razlike koje mogu imati posebni uticaj na individue koje pripadaju ovoj manjinskoj grupi. Takođe se postavlja pitanje određenih smernica u terapijskom radu sa klijentima LGB¹ populacije.

Odluka o tome šta je homoseksualnost, naučne teorije o njoj, njena prihvaćenost ili odbačenost od strane naučnih krugova, pa samim tim i društvene zajednice, ne utiče samo na milione ljudi koji jesu homoseksualci, već i na više miliona ljudi koji čine njihove članove porodice, prijatelje, poznanike, poslodavce, kao i ljude koji se bave njihovim mentalnim zdravljem.

Populacija homoseksualaca nije zanemarljiva, bilo da se ona kreće od 5% do 15% kako se tvrdi u različitim studijama. Za profesionalce u oblasti mentalnog zdravlja, duševno zdravlje ovako velikog broja ljudi svakako je od značaja.

Istraživanje uticaja “coming out procesa”², kao i ispitivanje uticaja faktora socijalne okoline na mentalno zdravlje homoseksualaca značajno iz više razloga:

- Nedovoljna istraženost ove tematike u odnosu na veličinu homoseksualne populacije
- Povećanje svesnosti javnog mnjenja o ovoj tematici, u cilju smanjenja neznanja, predrasuda i stigmatizacije
- Povećanje znanja u ovoj oblasti koje može biti od pomoći radnicima u oblasti mentalnog zdravlja koji rade sa homoseksualnim klijentima
- Povećanje znanja u ovoj oblasti od značaja je za homoseksualce u krizi, kao metod samopoći ili razbijanja otpora da se obrate profesionalcima za pomoć
- Povećanje znanja u ovoj oblasti od značaja je za ljude koji su u bliskim kontaktima sa homoseksualcima i nisu sigurni kako da se nose sa tim (porodica, prijatelji).

Na osnovu rezultata statističke analize i deskriptivne analize odgovora ispitanika, ustanoviće se značaj coming out- a, na putu prihvatanja sopstvenog homoseksualnog identiteta, kao i uslovi koji ga mogu olakšati/otežati. Ova znanja mogu biti od velike pomoći pri sprovođenju mentalne prevencije i unapređenja mentalnog zdravlja homoseksualnog pojedinca.

Sa druge strane, ovim istraživanjem načiniće se određeni presek socijalne podrške koje poseduje homoseksualna populacija u Srbiji, godine 2005., predstaviće se potreba za sveobuhvatnom akcijom na polju društvene zaštite ove grupe i potrebe za širenjem svesti socijalne zajednice, radi prevencije mentalnog zdravlja članova njene subpopulacije.

Tema i ciljevi istraživanja:

Homoseksualizam se definiše kao seksualna orijentacija koja podrazumeva izbor seksualnog partnera istog pola. “Coming out” proces je obelodanjivanje sopstvene homoseksualnosti sebi i socijalnoj okolini.

---

¹ LGB- Lesbian, gay and bisexual

² Coming out – izlazak iz tame, ćutnje, obelodanjivanje sopstvene seksualne orijentacije drugima

Prvi cilj ovog istraživanja je da otkrije značaj obelodanjivanja svoje seksualnosti značajnim drugima i ispitivanje uticaja neskrivanja seksualne orijentacije na mentalno zdravlje homoseksualaca.

Početna pretpostavka istraživanja je da su oni homoseksualci koji ne kriju svoju seksualnost, mentalno zdraviji, što će reći manje depresivni, agresivni i anksiozni. Ako je ova pretpostavka tačna, onda je od ključnog značaja otkriti koji su to uslovi koji olakšavaju/otežavaju proces otkrivanja sopstvene seksualnosti drugima, u cilju mentalne prevencije.

Drugi cilj ovog istraživanja je da utvrdi koliko se homoseksualci u Srbiji, 2005.-te godine, osećaju otuđeno od svoje socijalne okoline i koliko stav okoline otežava proces coming out-a, otežavajući pozitivno formiranje gay identiteta.

Mogu se odrediti određene tematske celine na koje je ovo istraživanje usmereno:

- Utvrđivanje najčešćih uslova koji omogućavaju proces coming out-a (prosečne godine u kojima se homoseksualci odlučuju na ovakav korak, vrsta odnosa sa osobom kojoj se prvi put poveravaju, njen pol i seksualna orijentacija, kako se ispitanik osećao u datom trenutku i pozitivni razlozi koji su ga ohrabрили na takav korak).
- Utvrđivanje uslova koji otežavaju coming out (razlozi koji su sprečili ispitanika da se otvori i kada je osećao potrebu).
- Utvrđivanje posledica otvaranja (reakcija osobe u datom trenutku, reakcija osoba posle određenog vremena u vidu trajnijeg odnosa prema ispitaniku, prihvatanje ili odbacivanje od strane porodice, prijatelja i drugih, osećanja koje je ispitanik osećao u datom trenutku, kao i osećanja koja ima sada pri osvrtnu na dato iskustvo).
- Utvrđivanje uklopljenosti homoseksualaca u socijalnu zajednicu (socijalna distanca prema heteroseksualnoj populaciji, povezanost sa gay zajednicom, zadovoljstvo opštim socijalnim stavom u Srbiji).
- Utvrđivanje povezanosti otvorenosti prema značajnim osobama (pre svega porodici) i mentalnog zdravlja izraženim indikatorima anksioznosti, depresivnosti i agresivnosti.

Zahvalnica:

Za početak bih želela da naglasim da je istraživanje naišlo na izuzetno pozitivan odziv ispitanika i na visok stepen saradnje i kooperacije. Kada sam počinjala ovo istraživanje reakcije su obično bile: "A gde misliš naći odgovarajući uzorak ispitanika?". Međutim, ispitanika je bilo više nego dovoljno (uslovno rečeno prema predviđenom obimu rada), zahvaljujući visokoj saradljivosti gay populacije u Srbiji i želji da pomognu naučni rad.

Ovom prilikom želim da se zahvalim svima koji su učestvovali u ovom istraživanju i obogatili ga sopstvenim iskustvom. Posebnu zahvalnost dugujem udruženju "Gay – ten" koji su mi mnogo pomogli da istraživanje na valjan način izreklamiram.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	2
SADRŽAJ	4
TEORIJSKI UVOD	6
POSTOJEĆA ISTRAŽIVANJA NA PODRUČIJU HOMOSEKSUALNOSTI	6
POJAM HOMOSEKSUALNOSTI	6
SEKSUALNA ORJENTACIJA I SEKSUALNO PONAŠANJE	6
HOMOSEKSUALNOST KROZ ISTORIJU	7
VELIČINA HOMOSEKSUALNE POPULACIJE	8
HOMOFOBIA I HETEROSEKSIZAM	9
UZROCI SEKSUALNE ORJENTACIJE	10
BIOLOŠKE TEORIJE HOMOSEKSUALNOSTI	10
TEORIJE UČENJA	12
PSIHOANALITIČKA TEORIJA	12
DRUŠTVENE TEORIJE	13
ALFRED KINSEY	14
HOOKE EVELYN	14
STATUS HOMOSEKSUALNOSTI U NAUČNIM KRUGOVIMA	15
ŽIVOTNI CIKLUS KROZ PRIZMU HOMOSEKSUALNOSTI	16
HOMOSEKSUALNOST KROZ DETINJSTVO	17
ADOLESCENCIJA	19
RANO ODRASLO DOBA	20
ZRELO DOBA	20
STAROST	21
SVEST O SOPSTVENOJ HOMOSEKSUALNOSTI	21
MODELI RAZVOJA HOMOSEKSUALNOG IDENTITETA	23
PROCES "IZLASKA IZ SENKE"	25
ASPEKTI COMING OUT-A	26
COMING OUT I ZNAČAJNI DRUGI	27
SKRIVANJE NASPRAM OTKRIVANJA	27
MENTALNO ZDRAVLJE	29
ZRELOST LIČNOSTI I MENTALNO ZDRAVLJE	30
PREVENCIJA	31
TIPIČNI PROBLEMI HOMOSEKSUALNE OMLADINE	31
KLINIČKI PRISTUP HOMOSEKSUALNOJ POPULACIJI	31
EMPIRIJSKI DEO	33
PROBLEM ISTRAŽIVANJA	33
PREDMET I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	33
ZNAČAJ ISTRAŽIVANJA OVE TEMATIKE	33
VARIJABLE ISTRAŽIVANJA	34
HIPOTEZE	35
METODOLOGIJA	35
UZORAK	36
INSTRUMENTI	36
ORGANIZACIJA I TOK ISTRAŽIVANJA	36
STATISTIČKA OBRADA	36

REZULTATI ISTRAŽIVANJA	37
GODINE I FAZE ADOLESCENCIJE ISPITANIKA	37
SOCIJALNA SREDINA ISPITANIKA I OBRAZOVANJE	37
SEKSUALNA ORJENTACIJA:	38
PROMISKUITET	39
OTVORENOST U VEZI SA SVOJOM SEKSUALNOŠĆU	40
USLOVI COMING OUT PROCESA	42
GODINE PRVOG OTVARANJA:	42
VRSTA ODNOSA SA OSOBOM KOJOJ SE PRVI PUT OTVORIO	42
REAKCIJA OSOBE	44
POVOD, USLOVI I NAČIN PRVOG OTVARANJA	45
RAZLOZI ZBOG KOJIH JE REKAO	46
RAZLOZI ZBOG KOJIH NIJE REKAO	48
DOŽIVLJAJ SOCIJALNE DISTANCE U PORODICI	50
VEROVANJE U PRIHVAĆENOST OD MAJKE:	50
DOŽIVLJAJ PRIHVAĆENOSTI OD MAJKE I OCA	51
DOŽIVLJAJ DISTANCE U PORODICI	52
DOŽIVLJAJ SOCIJALNE DISTANCE OD HETEROSEKSUALNIH PRIJATELJA	53
DOŽIVLJAJ DISTANCE U NEPOSREDNOJ SREDINI	53
DOŽIVLJAJ DISTANCE OD ŠIREG DRUŠTVA	54
SOCIJALNA DISTANCA ISPITANIKA PREMA DRUŠTVU	54
DOŽIVLJAJ PODRŠKE GAY ORGANIZACIJA	55
ZADOVOLJSTVO GAY STATUSOM U DRUŠTVU	55
REZIGNIRANOST I PASIVNOST NASPRAM AKTIVNOSTI	56
VEZA COMING OUT PROCESA I MENTALNOG ZDRAVLJA	56
VEZA IZMEĐU SOCIJALNE SREDINE (MESTA ROĐENJA) I COMING-OUT-A	56
VEZA IZMEĐU COMING OUT-A I EMOTIVNE INVOLVIRANOSTI U OZBILJNU VEZU	57
DISKUSIJA I REZIME	58
ZAKLJUČCI	66
(SREĆAN) KRAJ	68
LITERATURA	69
PRILOZI	70

Postojeća istraživanja na području homoseksualnosti

Homoseksualnost kao tema je uprkos svojoj atraktivnosti ostala u većoj meri nepoznato područje, kako u svetu, tako i kod nas. Bez obzira na veoma značajan rad Alfreda Kinsey-a, koji je doprineo sveobuhvatnijem razumevanju homoseksualnosti, mnogi psihijatri, psiholozi i drugi relevantni stručnjaci i dalje gledaju na seksualnu orijentaciju crno - belo, homoseksualno naspram heteroseksualnog i odbijaju da razumeju kompleksnost biološkog, bihevioralnog i psihosocijalnog razvoja. Ipak, u zapadnim zemljama, ovoj temi se posvećuje više pažnje. Rade se mnogobrojna istraživanja, vodi se računa o diskriminaciji, o uklapanju homoseksualnih grupa u socijalni milje, promovisanju stava demokratičnosti i tolerantnosti prema različitosti, pružanje jednakih prava i prevencije zlostavljanja homoseksualaca kao manjinske grupe. To je veliki napredak, može se reći, te se posledice ovakve propagande mogu primetiti u opuštenosti Nemaca, Amerikanaca, Engleza, Šveđana i drugih naroda prema homoseksualnim parovima koji javno iskazuju svoje stanovište, kao i prema broju pojavljivanja homoseksualaca kao neizostavnih likova u filmovima, serijama i drugim produktima masovnih medija.

Pojam homoseksualnosti

Homoseksualnost je prvi put upotrebljena kao termin u drugoj polovini 19 veka da označi erotsku želju prema osobama istog pola. Kasnije je izveden i termin heteroseksualnost, a Sigmund Frojd je prvi upotrebio termin biseksualnost, kao treću formu seksualne orijentacije. Homoseksualizam se može definisati kao seksualna orijentacija koja podrazumeva izbor seksualnog partnera istog pola. Neke definicije ističu seksualnu vezu, dok druge ističu seksualnu privlačnost prema osobi istog pola. Malo šira definicija formuliše homoseksualnost kao seksualnu orijentaciju koju karakteriše estetska privlačnost, romantična ljubav i seksualna želja isključivo prema osobama istog pola.

Dakle, homoseksualna osoba je osoba koja preferira seksualnu interakciju, intimnost i interpersonalne relacije sa osobama istog pola (Buunk i Van Driel 1989).

Seksualna orijentacija i seksualno ponašanje

Bitni termini koje treba razlikovati međusobno su pol, seksualnost i seksualna orijentacija. Termini kao što su polni identitet i seksualna uloga su se često brkali sa pojmom seksualne orijentacije u ranim radovima o homoseksualnosti.

Seksualna orijentacija odnosi se na tendenciju erotskog reagovanja određene osobe. Ona može biti homoseksualna, biseksualna ili heteroseksualna. Može se posmatrati u odnosu na indikatore kao što su proporcija fantazija i snova koji su usmereni na određeni pol, zatim pol seksualnog partnera, kao i reagovanje na erotične stimulse asocirane sa određenim polom. Seksualna orijentacija je sačinjena od tri komponente – želja, ponašanja i identiteta. Ove tri komponente mogu, ali ne moraju biti međusobno kongruentne. Na primer, žena može da se upusti u homoseksualno ponašanje, da pokazuje tipične ženske polne karakteristike, da bude udata za muškarca i oseća svoj identitet kao heteroseksualan ili muškarac može imati homoseksualne želje, imati seks samo sa ženama, a pokazivati polni nekonformizam.

Na ovaj način pravi se razlika između osoba koje identifikuju sebe kao homoseksualne i osoba koje su imale homoseksualna iskustva. Naravno sve kombinacije su u igri – osobe koje su homoseksualne po svojoj prirodi ne moraju prihvatati svoj homoseksualni identitet i njihovo ponašanje može biti heteroseksualno, kao što i heteroseksualne osobe mogu imati u svojoj istoriji homoseksualna ponašanja.

Seksualna orijentacija je jedna od komponenti identiteta osobe, a odnosi se na emocionalnu i seksualnu privlačnost prema drugoj osobi. Kod većine ljudi seksualna orijentacija se formira u

vrlo ranom životnom periodu i za njeno formiranje nije potrebno postojanje bilo kakvog seksualnog iskustva. Seksualna orijentacija je deo seksualnog identiteta osobe i odnosi se na unutrašnja osećanja, doživljaj i koncept selfa.

Seksualnu orijentaciju možemo posmatrati kroz seksualno ponašanje, čime se dobija kontinuum gde jedan kraj čini heteroseksualno, a drugi kraj homoseksualno ponašanje po Kinsey-jevoj skali. To znači da osobe tokom života mogu osećati privlačnost u različitom stepenu (fantazije ili druge psihološke reakcije) prema osobama istog/suprotnog ili oba pola koje mogu ili ne moraju voditi do seksualnog kontakta - homoseksualnog, heteroseksualnog i/ili biseksualnog ponašanja.

Istraživanja pokazuju da je većina osoba koja sebe definišu kao homoseksualnu osobu, tako doživljavala sebe od najranijih godina svog života, ma koliko se dugo borila sa tim da sebe prihvati u tom svetlu.

Termini seksualna orijentacija i seksualna preferencija se razlikuju po tome što se pod seksualnom preferencijom ističe svesna želja i odluka individue sa kojim polom želi seksualno interaktivati. U pitanju je suptilna razlika između želje i izbora.

Seksualni identitet je razvojni proces koji se dešava u vremenu. Postoje modeli homoseksualnog ili biseksualnog razvoja, u smislu linearnog prolaska kroz određene stadijume, kao što su na primer "coming out" (otkrivanje seksualnosti drugima), a završavaju se prihvatanjem sopstvenog identiteta, uključivanjem u prihvatajuću zajednicu, ostvarivanjem veze sa osobom odgovarajućeg pola itd. Naravno, homoseksualni identitet neće ostvariti sve osobe koje su iskusile homoseksualnu privlačnost.

Polni identitet se odnosi na kontinuirani i trajni osećaj sebe kao pripadnika određenog pola i odnosi se na biološke atribute date osobe. To je unutrašnji osećaj pripadnosti muškom ili ženskom polu, a ponašanje osobe može biti u većem ili manjem skladu sa polnom ulogom individue, po čemu se ponašanje osobe može odrediti kao maskulino ili feminino. Većina osoba, bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju ima polni identitet u skladu sa svojim biološkim identitetom.

Homoseksualnost kroz istoriju

Ako se gleda istorijski, može se videti kako su se kroz istoriju menjala objašnjenja ove pojave, ili još bitnije, kako se menjao odnos prema homoseksualcima. Postoje određene naznake da se u pojedinim društvima i u pojedinim istorijskim vremenima homoseksualnost smatrala svakodnevnom, normalnom i prirodnom. Dominantno ponašanje u staroj Grčkoj bilo je heteroseksualno, ali homoseksualni odnosi bili su prihvaćeni kao proširen način postizanja seksualnog užitka.

U određenim krugovima pre svega umetnika, filozofa, vladara i mudraca, nailazi se na ideje da je jedina prava ljubav čoveka prema čoveku. Ljubav prema ženi bila je niži oblik zadovoljavanja instinkta, dok je ljubav sa muškarcem potpuna - duhovna i telesna. Primer možemo naći kod Montinja gde se ljubav prema muskarcu naziva prijateljstvom, ali se opisuje kao ljubav u kojoj se duše mešaju, stapaju jedna u drugu, tako da brišu sastavak kojim su spojene. Montinj kaže: "Ako me skole da kažem zašto sam ga voleo, ja osećam da moram reći zato što je on bio on, a ja bio ja.... Pri našem prvom susretu našli smo se tako obuzeti jedno drugim, tako dobro poznati, tako povezani međusobno, od tog časa ništa nam nije moglo biti bliže nego nas dvojica jedan drugome...". Montinj još dodaje da: "Istinu govoreći, žene nisu kadre da odgovore onoj saglasnosti i odnosima koji održavaju svetu sponu, niti njihova duša izgleda dovoljno jaka da izdrži snagu tako čvrste i trajne veze. Ženski pol još ni jednim primerom nije pokazao da to može postići, a po jednodušnoj saglasnosti starih škola, isključen je iz toga" (Montinj, M.: Ogleđi). Ipak, ovi podaci se mogu naći samo u određenim književnim i istorijskim spisima čija generalizovanost ili autentičnost uvek mogu biti pod znakom pitanja.

Sem stare Grčke antropolozi su otkrili još nekoliko primera civilizacija (severnoamerička indijanska plemena, plemena na Novoj Gvineji) u kojima su istospolni odnosi bili društveno prihvaćeni.

Gledajući skorašnju istoriju, koja je mnogo transparentnija, homoseksualnost se ređe tolerisala, a obično se smatrala devijacijom, grehom ili bolešću. I danas neke zemlje predviđaju kaznene mere protiv osoba koje se upuštaju u homoseksualne odnose.

Snažan uticaj hrišćanske crkve, koja je oduvek zastupala izrazito homofobične stavove, svakako je u velikoj meri doprineo osudi i progonu homoseksualnosti od strane društva. Ni druge religije nisu bile naručito blagonaklone prema homoseksualnosti, ali odnos prema njoj se razlikuje od religije do religije. Islam drugačije shvata pojam greha od hrišćanstva i ne bavi se toliko sankcionisanjem homoseksualnosti. Današnji izrazito homofobični zakoni u nekim islamskim zemljama pre su rezultat protivljenja zapadnoj kulturi nego odraz verskih tekstova. Judeizam, temeljeći se na Starom zavetu koji govori o sodomiji i grehu, homoseksualnost doživljava kao potpuno neprihvatljiv identitet. Budistički pogled na svet ne govori o pojmu greha, ali se distancira od homoseksualnosti, ukoliko homoseksualni odnosi sadrže u sebi požudu, kao prepreku prosvetljenju.

Do kraja 19 veka, medicina i psihijatrija su bile u tesnim takmičarskim odnosima sa religijom oko jurisdikcije na polju seksualnosti. Samim tim, homoseksualnost je prestala biti greh i postala patologija. Ovaj istorijski obrt je ipak smatran napretkom, jer se bolesna osoba smatrala manje krivom od grešne osobe (Chauncey, 1982/1983; D'Emilio i Freedman, 1988; Duberman, Vicinus i Chauncey, 1989). Ipak, u okviru medicine i psihijatrije, pogled na homoseksualnost nije bio univerzalan.

Shodno shvatanjima homoseksualnosti, metode njenog lečenja nisu bile ništa humanije. One su bile izvor patnje homoseksualaca još od začetka ideje da se homoseksualnost može i treba izlečiti. Od 19 veka lista terapijskih intervencija sačinjena je od hirurških (kastriacija, vasektomija, lobotomija, sterilizacija, klitoridektomija...), preko hemijskih (hormonskih inekcija), do psiholoških (apstinencija, hipnoza, averzivna terapija, sistematska desenzitizacija, psihoanaliza i grupna terapija), kao i metod elektrošokova.

Danas, odnos nekih društava prema homoseksualnosti bitno je drugačiji. Promovisanje ljudskih prava, naučno stanovište po kojem homoseksualnost nije bolest i sve glasniji glas homoseksualaca u javnosti doveo je do sve veće prihvaćenosti homoseksualnosti u društvu. Većina razvijenih zemalja ukinula je kaznene zakone i ustavi nekih zemalja ne dozvoljavaju diskriminaciju na bazi seksualne orijentacije. Čak i u okviru verskih zajednica pojavile su se struje tolerancije.

Veličina homoseksualne populacije

Vrlo je teško tačno utvrditi veličinu homoseksualne populacije. Objektivna merila ne postoje i muškarci i žene homoseksualne orijentacije se definišu kao takvi na osnovu sopstvenih izjava. Osobe se smatraju homoseksualnim, ako sebe identifikuju kao takve. Procenjuje se, da se veličina homoseksualne populacije, kreće između 4% do 17%.

Upravo zbog načina na koji se homoseksualnost definiše (davanjem sopstvene ocene o svojoj seksualnosti), teško je razdvojiti osobe koje imaju samo želju za osobama istog pola, one osobe koje tu želju i sprovode u ponašanje, i na kraju osobe čija homoseksualnost čini bitan deo njihovog identiteta. Iz tih razloga nemoguće je utvrditi pravu frekvencu homoseksualnosti kao pojave.

Kinseyevo istraživanje, 1948.godine, činio je uzorak muških ispitanika od 16 do 55 godina starosti i utvrdilo je da je 4% muškaraca isključivo homoseksualno, 50% isključivo heteroseksualno, a ostalih 46% nalazi između ove dve krajnosti.

Kasnije studije, 1970-te i 1988-te godine, izveštavaju da je 20% muškaraca imalo seksualni kontakt koji je rezultirao orgazmom, sa drugim muškarcem. Ako se uzmu u obzir teškoće

ovakvih izveštavanja, kao i druge probleme ovakvih istraživanja, može se reći da ovi procenti čine donju granicu stvarne frekvence. Istraživanja ukazuju da je broj žena koje prijavljuju istopolnu aktivnost, ili označavaju sebe kao lezbejke, značajno niži od muških homoseksualaca.

Veliko istraživanje seksualnosti u USA-u, objavljeno 1994-te godine koje su obavili Edward Laumann i njegove kolege, pruža do sada najpouzdanije podatke o frekvenci homoseksualnosti u SAD. U studiji je korišćena preciznija definicija homoseksualnosti koja je uzimala u obzir i individualne želje, ponašanje, kao i osećaj sopstvenog identiteta. Broj osoba koji su imali makar jednu komponentu od tri, bio je relativno mali i iznosio je 293 na uzorku od 3159, 150 od 1749 žena i 143 od 1410 muškaraca.

Studija je pokazala da je 4.1 % žena angažovano u homoseksualnom ponašanju i 4.9 % muškaraca do osamnaeste godine svog života, 7.5 % žena i 7.7 % muškaraca je ispoljilo seksualnu želju ka osobi istog pola, a 1.4 % žena i 2.8 % muškaraca je sebe deklariralo kao osobe homoseksualnog ili biseksualnog identiteta. Procenti su značajno varirali u zavisnosti od godina, bračnog statusa, obrazovanja, religije, rase i prebivališta.

Ova studija pokazuje da je procenat homoseksualnih osoba opšte populacije relativno mali, ali da je procenat osoba koje poseduju homoseksualne želje veliki u nekom relativnom smislu, kao i to da broj homoseksualaca u 12 najvećih gradova Amerike zaista raste do 10 %.

Homofobija i heteroseksizam

Nema nikakve sumnje oko toga da homoseksualci rastu u društvu koje je dominantno heteroseksualno. Nažalost, česta pojava u takvom društvu su prikrivena ili otvorena agresija i neprijateljstvo prema homoseksualcima. Posledice ovakvog kulturnog uticaja na homoseksualce koji odrastaju u takvoj kulturi su dramatične po njihov razvoj i psihološku dobrobit. Jedan od najvećih izazova za homoseksualce je izlaženje na kraj sa homofobijom.

Termin homofobija prvi je upotrebio George Weinberg 1972- ge godine, da bi označio strah i mržnju prema homoseksualnim osobama. Heteroseksizam je blizak termin koji se definiše kao "ideološki sistem koji poriče i osuđuje svaku neheteroseksualnu formu ponašanja, identiteta, odnosa ili zajednice." Heteroseksizam je blizak drugim ideološkim ugnjetavanjima kao što su rasizam, seksizam itd. Antihomoseksualni stavovi individua mogu se izražavati kroz verbalnu agresiju, zabrane i fizičko nasilje prema označenim pripadnicima sporne grupe. Institucije održavaju ovakve stavove kroz svoju diskriminišuću politiku i praksu. Antihomoseksualni stavovi služe da osnaže i održe "kompulzivnu heteroseksualnost" jednog društva. Homofobija može biti institucionalizovana i internalizovana.

Institucionalizovana homofobija se odnosi na način na koji društvo sprovodi diskriminaciju i gaji predrasude prema svojoj homoseksualnoj subpopulaciji. Heteroseksualnost se uzima kao norma, a ovakav stav duboko je ukorenjen već u same institucije koje se odnose na obrazovanje, zapošljavanje, sport, rekreaciju, vojsku, crkvu, vladu, štampu, medije i porodicu kao bazičnu instancu društva. Homofobija kao društveni fenomen dovodi do mržnje, stigmatiziranja, diskriminacije i nasilja nad homoseksualnim osobama. Ako bi i ostavili na stranu emotivne posledice ovakvog društvenog stanja, manjinska grupa je za početak ugrožena socijano, materijalno i fizički.

Internalizovana homofobija je posledica odrastanja u homofobičnom heteroseksualnom društvu. Internalizovana homofobija definiše se kao sklop negativnih stavova i osećanja prema homoseksualnosti drugih osoba i prema vlastitoj homoseksualnosti. Mnogi autori smatraju da gotovo svaka homoseksualna osoba tokom svog razvoja i odrastanja usvaja negativne stavove o homoseksualnosti. Posledice ovakvog unutrašnjeg pritiska mogu se kretati od manjka samopouzdanja, stresa, osećanja krivice, stida, straha, do depresije pa i suicida. Nije teško zamisliti kako se bazični osećaj selfa, ma koliko pouzdan on bio, može narušiti i rastrzati kada individua shvati da ona nije pripadnik većinske, heteroseksualne

kulture, da nije u okvirima zajedničkih normi, da je izopštena iz sredine koja je davno postala deo nje same, kroz odrastanje.³

U trenutku kada je self- koncept slabašan, a proces identifikacije još uvek ne završen, internalizovani konflikti i negativna percepcija mogu ugroziti zdrav razvoj ličnosti. Naručito je važno za terapeute koji rade sa mladim homoseksualcima da budu svesni sopstvene homofobije, kako bi rasteretili već konfuzne klijente i oslobodili ih dodatnog bremena sopstvenih projekcija. Potpuno je jasno da terapeut koji je i sam žrtva homofobije ne može pomoći svom, na pr. adolescentnom klijentu u borbi sa osećanjem niže vrednosti i izgradnjom sopstvenog identiteta.

Homofobične osobe veruju da se homoseksualnost može izlečiti, ili da je homoseksualnost u adolescenciji samo faza, iz čega se može videti njihova implicitna pretpostavka da je homoseksualnost bolest. Polni identitet je obično jasan već do druge ili treće godine života, većina mladih homoseksualaca nema konfuziju po pitanju sopstvenog pola i vide sebe kao pripadnike onog pola kome i pripadaju (Shively i DeCecco, 1977). Seksualna orijentacija je ta koja izaziva konfuziju tokom seksualnog razvoja. Danas postoje čvrsti dokazi da se preferencija prema istom polu obično pokazuje već na početku pete godine života, a kristalizuje se do puberteta (Bell, Weinberg i Hammersmith, 1981; Berzon, 1979; Borhek, 1983; Cass, 1985; Jay i Young, 1979; Minton i McDonald, 1985; Morin i Schultz, 1978; Woodman, 1979).

Pokušaji da se homoseksualnost "izleči" su često spominjani u literaturi. Moguće je naći alternativu seksualnom ponašanju, ali se ne čini mogućim promeniti osećanja, misli i želje koji leže u osnovi nečije seksualnosti (Tripp, 1975).

Uzroci seksualne orijentacije

Kroz istoriju se mogu odvojiti dva velika perioda odnosno gledišta na homoseksualnost kao fenomen. Prvo gledište koje je bilo aktuelno od druge polovine 19-tog veka do prve polovine 20-tog veka, a i nešto duže, bilo je karakterisano dominantnošću biološke struje, kao i psihoanalitičkim gledištem, sa primesama religijskih i moralnih merila. Drugo gledište čiji početak leži u Kinseyevim radovima 1948 i 1953-će godine, kulminiralo je izbacivanjem homoseksualnosti iz DSM kategorizacije mentalnih poremećaja 1973-će godine.

Brojne su teorije koje nastoje objasniti uzroke seksualne orijentacije. Trenutna znanja mogu se sumirati u zaključak sa kojim se većina teorija slaže, a to je da je seksualna orijentacija rezultat interakcije različitih faktora – počev od bioloških, a zatim psiholoških, kognitivnih i socijalnih. Sa obzirom na različita gledišta postoji više teorija uzroka i razvoja homoseksualnosti.

Biološke teorije homoseksualnosti

Biološke teorije ne pružaju direktne dokaze da postoje genetski faktori ili hormonske determinante homoseksualnosti. Ipak, postoje različite implikacije o uticaju hormona u fetalnom razvoju. Osoba rođena sa tendencijom prema homoseksualnosti (genetičkom ili hormonskom) može razviti, ili ne, homoseksualnost u zavisnosti od sredinskih činilaca.

Dr.LeVay otkrio je, 1991-ve godine, značajnu razliku u veličini INAH3 jezgra dela hipotalamusa. Kod homoseksualnih muškaraca ova jezgra su manja nego kod heteroseksualnih. To je bila prva otkrivena biološka razlika između heteroseksualnih i homoseksualnih osoba, koja i dalje ništa ne govori o mogućem uzroku.

U isto vreme pojavila se i teorija o genetski predodređenoj homoseksualnosti. Eksperimenti sa jednojajčanim i dvojajčanim blizancima pokazali su da je među 50% parova jednojajčanih blizanaca, kod kojih je jedan brat homoseksualac i drugi brat iste seksualne orijentacije. Postotak kod dvojajčanih blizanaca je 24%. Ipak u ovim eksperimentima nije bio kontrolisan

---

³ Literatura 1, 2, 3

faktor sredine, jer su blizanci obično bili i odrasli zajedno čime se ne mogu razdvojiti genetski faktori od sredinskih.

Istraživanje Susan Golombok i Fione Tasker o uticaju seksualne orijentacije roditelja na njihovu decu dala je zanimljive rezultate. Longitudinalna studija o seksualnoj orijentaciji odraslih koji su odgajani u lezbejskoj porodici ispitala je 25-oro dece čije su majke lezbejke i 21-no dete kontrolne grupe koju su činila deca samohranih heteroseksualnih majki. Deca su prvi put ispitana sa 9.5 godina u proseku, a drugi put sa 23.5 godine u proseku. Zaključeno je da su se deca iz lezbejskih porodica lakše upuštala u istraživanje istopolnih veza, sa obzirom da je njihovo okruženje bilo daleko otvorenije prema ovakvim vezama, ali da odrastanje u lezbejskim porodicama nije uticalo na seksualnu orijentaciju i da se većina dece iz ovih porodica identifikovala kao heteroseksualna.

Mišljenje o tome koliko roditelji mogu uticati na seksualnu orijentaciju njihove dece u većoj meri variraju među teoretičarima kako biološke, tako i psihološke orijentacije. Sa čisto biološke tačke gledišta roditeljski uticaj ne bi trebalo da postoji uopšte., dok psihoanalitičari tvrde da je odnos sa roditeljima u detinjstvu od prevashodnog značaja za seksualni razvoj. Postojeća literatura jasno pokazuje da ne postoji jedan faktor koji bi mogao odrediti seksualnu orijentaciju osobe. Trenutno gledište je da postoji čitav niz uticaja, od prenatalnog perioda koji može usmeriti razvoj na jednu ili drugu stranu.

Studije blizanaca na braći (Bailey i Pillard, 1991) i sestrama (Bailey, Pillard, Neale i Agyei, 1993) pokazala su značajnu razliku između monozigotnih i dizigotnih homoseksualnih blizanaca. Veća konkordansa monozigotnih blizanaca ukazuje na ulogu genetskih faktora u razvoju homoseksualnosti, što ne znači da homoseksualnost zavisi od specifičnog genskog paternu.

Identifikovanje genetskog markera za mušku homoseksualnost su istraživali Hamer, Hu, Magnuson i Pattatucci (1993). Od 40 parova homoseksualne braće, 33 para su imala marker na malom regionu X hromozoma, koji mogu ukazivati na postojanje specifičnog, još uvek neotkrivenog gena koji bi bio povezan sa homoseksualnošću. Naravno čak i prisutnost ovakve genetske predispozicije ne bi određivala homoseksualnost u potpunosti, kao što bi ona postojala i bez ovakve genetske osnove (7 parova nije posedovalo ovakav marker). U svakom slučaju genetička predispozicija bi mogla biti samo jedan od faktora u nastanku homoseksualnosti.

Nivo hormona koji luče gonade može predstavljati drugi biološki faktor. Iako nije utvrđena značajna razlika u nivou hormona odraslih između homoseksualnih i heteroseksualnih jedinki (Meyer-Bahlburg, 1984), postoje dokazi koji ukazuju na to da prenatalna hormonalna sredina igra određenu ulogu u određivanju seksualne orijentacije. Studije žena sa kongenitalnom adrenalnom hiperplasijom (CAH), genetski poremećaj koji ima za posledicu povećano lučenje androgena u prenatalnom periodu, pokazuju da ove žene češće smatraju sebe homoseksualnim ili biseksualnim od žena koje nemaju ovakav poremećaj, što sugerise da prenatalni nivo androgena može da se poveže sa homoseksualnošću kod žena (Dittman, Kappes i Kappes, 1992; Money, Schwartz i Lewis, 1984). Takođe značajno veći broj žena koje su prenatalno bile izložene derivatima androgena (DES) izražavaju biseksualnu i lezbejsku orijentaciju (Ehrhardt, 1985). Ipak, treba naglasiti da većina žena sa CAH sindromom, kao i onih izloženih DES-u su bile heteroseksualne orijentacije, uprkos njihovoj atipičnoj endokrinoj istoriji.⁴

---

⁴ Literatura 4

Teorije učenja

Teorije učenja nude objašnjenje po kojem je seksualno ponašanje ljudi više određeno učenjem nego instinktivnom osnovom. Iz perspektive klasične teorije socijalnog učenja, dva su procesa od krucijalnog značaja za razvoj polnog identiteta, to su uslovljavanje i model istopolnih individua, tačnije uticaj modela roditelja istog pola (Bandura, 1977; Lytton i Romney, 1991; Maccoby i Jacklin, 1974; Mischel, 1966, 1970). Iako je teorija socijalnog učenja usmerena na razvoj polne uloge i ponašanja u okviru određenog pola, ova teorija se može primeniti i na razvoj seksualne orijentacije.

Po ovom gledištu, modeli uslovljavanja koji se razlikuju u lezbejskim i heteroseksualnim porodicama dovode do toga da mladi ljudi u lezbejskim porodicama nisu obeshrabrivani po pitanju homoseksualnih veza. Noviji teoretičari socijalnog učenja veruju da modelovanje polnih stereotipa igra veću ulogu u razvoju polnog identiteta nego roditelj istog pola (Bandura, 1986; Bussey i Bandura, 1984; Perry i Bussey, 1979). Više se ne očekuje da će devojčice postati lezbejke posmatranjem i imitiranjem njihovih majki koje to jesu. No, deca lezbejskih majki mogu imati manje rigidne stereotipe o tome šta čini i kako izgleda prihvaćeno seksualno ponašanje muškarca ili žene, kao i manje zabrana na istopolni kontakt, od dece iz heteroseksualnih brakova. Po teoriji socijalnog učenja uticaj stavova o seksualnosti u porodici može imati uticaja na seksualnu orijentaciju dece.

Ispitujući kognitivne mehanizme koji imaju uticaj na razvoj polnog identiteta, kognitivni teoretičari, kao i teoretičari socijalnog učenja, su se fokusirali na tipično seksualno ponašanje, pre nego na samu seksualnu orijentaciju (Kohlberg, 1966, 1969; Martin, 1993; Martin i Halverson, 1981). Stanovište sa kognitivnog razvoja ističe da deca konstruišu pojmove koji čine suštinu "biti muško / biti žensko" iz sveta oko sebe i usvajaju ponašanja i karakteristike za koje misle da su karakteristike njihovog pola. I u ovom slučaju polne stereotipije se ističu kao primarni izvor informacija o svom polu, a ne roditelji. Socijalni kontekst i šira zajednica mogu biti faktori koji bi pobudili ili inhibirali istraživanje istopolnih veza od strane deteta.

Seksualni identitet se gradi kroz život, a po ovoj teoriji, individua prvo postaje svesna kulturnih determinanti seksualnih odnosa, a tek potom razvija unutrašnje fantazije i interpersonalna ponašanja (Gagnon, 1990; Simon i Gagnon, 1987). Identifikacija sa značajnim drugima, smatra se kao veoma važnom za eventualnu neutralizaciju homoseksualnog potencijala, kao i za stvaranje homoseksualnog identiteta. Za socijalne konstruktiviste, deca odgajana u homoseksualnim porodicama mogu u većoj meri postati homoseksualna, kao posledica izloženosti homoseksualnom životnom stilu. Treba naglasiti da ovakav trend nije zabeležen u istraživanjima.

Psihoanalitička teorija

Teorija Sigmunda Frojda o ljudskoj seksualnosti zasnivala se na verovanju da su ljudska bića primarno biseksualna i da postaju heteroseksualna ili homoseksualna u zavisnosti od iskustva sa roditeljima i značajnim drugima (Freud, 1905). Kao i biolozi njegovog vremena Frojd je verovao da je heteroseksualnost prirodna posledica normalnog razvoja. Ipak, za razliku od njegovih savremenika, kao i sledbenika, Frojd nije gledao na homoseksualnost kao na poremećaj i verovao je da homoseksualna osoba ne mora funkcionisati lošije "po defoltu", niti imati bilo kakav poremećaj. Frojd je homoseksualnost posmatrao kao zastoj u razvoju od biseksualnosti ka zreloj heteroseksualnosti, koji se može desiti usled različitih faktora, kako bioloških, tako i sredinskih. Bez obzira što je smatrao da je heteroseksualnost zrela forma seksualnosti, Frojd nije gledao na homoseksualnu orijentaciju kao na patologiju i to na primer pokazuje pismo jednoj majci homoseksualca, 1935:

"Homoseksualnost svakako nije prednost, ali nije ni razlog za stid, nije porok, u njemu nema degradacije, ne može se klasifikovati kao bolest; smatramo je varijacijom seksualnog

funkcionisanja, koja je nastala kao posledica zastoja u seksualnom razvoju. Mnogo visoko poštovanih individua starije i novije istorije bili su homoseksualci, (Plato, Michelangelo, Leonardo da Vinci, itd.). Velika je nepravda, a i surovost smatrati homoseksualnost zločinom. Ako je vaš sin nesrećan, neurotičan, rastrzan konfliktima, inhibiran u svom socijalnom životu, analiza mu može doneti harmoniju, mir, punu efikasnost u funkcionisanju, bilo da on ostane homoseksualac ili ne..." (Jones, 1957, pp. 208-209, American Journal of Psychiatry, 1951, 107, 786).

Može se reći da je ovako shvatanje homoseksualnosti veoma napredno u kontekstu istorijskog vremena, ali to i nije za čuđenje sa obzirom da dolazi od Frojda, čija se genijalnost nikad nije dovodila u pitanje.

Kasniji psihoanalitičari, nisu pratili Frojdovo shvatanje. Sandor Rado (1940, 1949), odbacio je Frojdovo shvatanje o primarnoj biseksualnosti, smatrajući da je heteroseksualnost urođena, dok je homoseksualnost fobična reakcija na osobe suprotnog pola. Drugi analitičari tvrdili su da je homoseksualnost posledica patoloških odnosa u porodici tokom edipalnog perioda (Bieber, 1962).

Charles Socarides (1968), tvrdio je da je etiologija homoseksualnosti preedipalna, što bi svrstalo homoseksualnost u težu patologiju, nego što se do tad smatralo.

Iako su psihoanalitičke teorije bile veoma uticajne, one nisu bile empirijski zasnovane i proveravane. Bile su bazirane na kliničkom posmatranju i iskustvu sa pacijentima. Prvi nedostatak ovakve procedure istraživanja je jak uticaj teorijske podloge samog analitičara pri donošenju zaključaka u odnosu na svoje pacijente, kao i subjektivno objašnjavanje činjenica. Drugi nedostatak ovakve procedure je što su ispitivani slučajevi homoseksualaca bile samo osobe koje su iz određenog razloga bile na tretmanu i zahtevale psihijatrijsku pomoć. Ovakav uzorak ne može biti reprezentativan za homoseksualnu populaciju, kao što se ne bi moglo zaključivati o celoj heteroseksualnoj populaciji na osnovu heteroseksualnih pacijenata.

Empirijske studije koje su ispitivale uticaj roditelja na razvoj gay identiteta nisu došle do jedinstvenog zaključka. Psihoanalitičari obično opisuju oca muških homoseksualaca kao distanciranog i neprijateljskog, dok je majka ta koja je dominantna, bliska i za koju postoji naručita povezanost (Bieber, 1962). Studija Siegelman-a (1974), nije pronašla razlike u porodičnom preseku između homoseksualaca i heteroseksualnih muškaraca koji su pokazivali nizak skor na neuroticizmu. Studije lezbejskih majki su takođe omanule u tome da pruže konzistentan zaključak (Bell, 1981; Bene, 1965; Kaye, 1967; Newcombe, 1985). Zaključak je da postojeća istraživanja do sada, nisu uspela da pruže empirijske dokaze o uticaju roditelja na razvoj homoseksualnosti kod njihove dece.

Društvene teorije

Društvene teorije ističu uticaj okoline, ali se u velikoj meri razlikuju između sebe. U okviru njih postoje tzv. rodne ili queer teorije koje se ne bave traženjem uzroka (jer je samo traženje uzroka određena diskriminacija), već se bave društvenom percepcijom homoseksualnosti. One ističu uticaj društvenih normi na razumevanje seksualne orijentacije i problem prihvatanja različitosti. Heteroseksualno ponašanje je društveno zadata norma ponašanja i prema njoj se određuje šta je normalno, a šta ne. Ove teorije prave razliku između pola, biološki zadate kategorije, i roda koje je određen društvom. Pol je fiksiran rođenjem, ali rod je fluidna kategorija koja se može menjati, a sa njim i seksualni identitet koji takođe nije fiksiran.

Teorija ima mnogo, ali ni jedna nije osvojila primat. Za sada, homoseksualnost, kao i heteroseksualnost jeste kompleksna mešavina bioloških, psiholoških i društvenih uticaja. Svaka osoba, bilo homoseksualna, biseksualna ili heteroseksualna ima svoju jedinstvenu biologiju kao i jedinstven doživljaj sebe i sveta oko sebe.

Alfred Kinsey

Alfred Kinsey bio je zoolog. Njegove empirijske studije seksualnog ponašanja odraslih Amerikanaca, otkrile su neke veoma značajne činjenice. Po Kinsey-evom istraživanju veliki broj njegovih ispitanika imalo je određeno homoseksualno iskustvo (sa orgazmom), nakon svoje 16-te godine (Kinsey, Pomeroy i Martin, 1948; Kinsey, Pomeroy, Martin i Gebhard, 1953). Štaviše, Kinsey izveštava da je 10% muškaraca njegovog uzorka i 2-6% žena (u zavisnosti od bračnog statusa), bilo isključivo homoseksualne orijentacije, najmanje 3 godine između svoje 16-te i 55-te godine života. Ovakvo stanje stvari uzdrimalo je američku javnost koja je do tada verovala da homoseksualce čine mali broj socijalno neadekvatnih osoba.

Hooker Evelyn

Danas postoji veliki broj empirijskih istraživanja homoseksualnosti, koji jasno pobijaju vezanost homoseksualnosti za psihopatologiju. Jedna od prvih i najpoznatijih studija bila je studija psihologa Evelyn Hooker.

1953-će godine Evelyn Hooker je aplicirala za stipendiju Nacionalnog Instituta za Mentalno zdravlje (NIMH), sa ciljem da izučava homoseksualce koji nisu mentalni bolesnici i sa teškom mukom i velikom skepsom prema njenom izboru tematike, uspela da je dobije. Hooker, za razliku od dotadašnjeg trenda, nije pošla od apriori pretpostavke da se homoseksualnost razlikuje od heteroseksualnosti po sposobnosti psihološkog prilagođavanja. Druga bitna razlika u odnosu na dotadašnja istraživanja je što je Evelyn Hooker sačinila svoj uzorak od homoseksualaca koji su normalno funkcionisali u društvu, a ne od psihijatrijskih pacijenata. Treća bitna stvar u njenom istraživanju je što je tražila od eksperta da ocene njene ispitanike, bez znanja o njihovoj seksualnoj orijentaciji. Hooker je zadala tri projektivna testa, Roršah, TAT i MAPS (make a picture story), uzorku od 30 homoseksualnih i 30 heteroseksualnih muškaraca. Grupe su bile izjednačene po godinama, koeficijentu inteligencije i obrazovanju. Ni jedan od ispitanika nije bio na terapiji u trenutku izvođenja studije.

Nesvesna seksualne orijentacije svojih ispitanika, dva Roršah- eksperta, nezavisno su ocenila uzorke ispitanika i svrstala ih na petostepenu skalu sveukupne prilagođenosti. Rezultati su da su dve trećine i homoseksualaca i heteroseksualaca svrstana u 3 najviša stepena psihološkog funkcionisanja. Takođe, eksperti nisu mogli da odgovore na pitanje koji protokoli pripadaju homoseksualcima, a koji ne. Protokoli na TAT-u i MAPS-u takođe nisu dali značajnu razliku između dve grupe ispitanika.

Hooker je donela zaključak svog istraživanja da homoseksualnost nije klinički entitet i da ne može biti sama po sebi povezana sa psihopatologijom.

U članku "Refleksija 40 - to godišnjeg istraživanja, naučni pristup homoseksualnosti", Evelyn Hooker opisuje teškoće sa kojim se susretala pokušavajući da istera svoje istraživanje do kraja, od neodobravanja u psihološkim krugovima, do problema sa vlastima i policijom. Ipak ona ističe i trenutke koji su joj dali nadu i pružili zadovoljstvo pokazavši joj da je njen rad bio isplativ:

"Kao kliničar bila sam sigurna da su moji ispitanici bili mentalno zdravi, ali sam se bojala šta će tri superiorna kliničara reći. Kada su objavili zaključke svojih ispitivanja da se heteroseksualna i homoseksualna grupa ne razlikuju u postojanju psihopatologije, mojoj sreći nije bilo kraja. Znala sam da psihijatri neće prihvatiti taj nalaz, ali doći će i taj dan!"

Druga velika potvrda Hookerinih istraživanja bila je kada je 1972-ge godine psiholog Dr. Siegelman, koristeći veliki uzorak gay i heteroseksualnih muškaraca i objektivnih mera neuroticizma, potvrdio njene nalaze.

1961, Hooker navodi susret sa Norvežanom po imenu Finn Carling, koji je tada započinjao svoju studiju o homoseksualcima. U susretu sa njim Hooker navodi njegove reči koje su je dotakle:

“Razlog zašto proučavam izbeglice je što me oni uče značenju pokreta, proučavam slepe jer me uče značenju uvida, vizije. Homoseksualce proučavam jer me oni uče značenju ljubavi.”⁵

Status homoseksualnosti u naučnim krugovima

Vrlo je važno shvatiti šta znači trend u jednom društvu i kakve su njegove praktične posledice po individue koje mu pripadaju. Pitanje da li homoseksualizam kao pojava pripada klasifikaciji mentalnih bolesti bilo je pitanje od ekstremne važnosti za homoseksualnu populaciju. Prvi i najbitniji korak za gay populaciju bio je skidanje homoseksualnosti sa liste psihijatrijskih poremećaja, kao neophodna stepenica ka legalizovanju gay načina života na bazi poštovanja seksualne raznolikosti. Današnje debate o homoseksualnim brakovima i ljudskim pravima gay populacije, ne bi bile ni zamislive da se homoseksualnost i dalje smatra patološkim fenomenom.

1968 godine DSM II svrstavao je homoseksualnost u jednu od seksualnih devijacija (prvu od 10). Više uslova se steklo da bi se pokrenula debata o homoseksualnosti:

- Istorijska promena gledišta na homoseksualnost
- Jačanje gay pokreta
- Transformacija psihijatrije i same A. P. A.-e koja je načinila DSM
- Konflikt unutar psihoanalize

1947-me godine Kinsey je dobio veoma interesantne rezultate svog istraživanja i oni su bacili novo svetlo na shvatanje homoseksualnosti (gore navedeno). Ovaj izveštaj je ohrabrio gay grupe u njihovom organizovanju. Njihov cilj je prvenstveno bio smanjivanje zakonskih kazni, smanjenje diskriminacije i povećanje tolerancije.

Ključna tačka razvoja gay pokreta bio je Stonewall Riot 1969-te godine, višednevni sukob policije i homoseksualaca na ulicama Greenwich village-a. Kako se osnaživao gay pokret, tako se i stvarao pozitivni identitet gay individua i menjala njihova samopercepcija. Članovi gay pokreta stvorili su zajednicu koja je posedovala sopstveni i jedinstveni stil života. Fundamentalna promena je zapravo odluka homoseksualaca da prestanu da se izvinjavaju i osećaju inferiorno zbog toga što jesu. Stigma homoseksualac zamenjena je novom, pozitivnom definicijom – “biti gay”, sa kojom se ponosno izlazilo u javnost.

Psihoanaliza, dominantna teorija 60-tih i 70-tih godina smatrala je homoseksualnost kao reakciju na hladnog, odbijajućeg oca i prezaštitničku majku. Sa Kinsey-evim izveštajem došlo je do turbulencija u klasičnom gledištu. Kinsey je tvrdio da ne postoji jasna granica između homo i heteroseksualnosti i da je pre u pitanju kontinuum seksualne orijentacije, nego kategorija. Rad Evelyn Hooker imao je takođe velikog uticaja na menjanje klasičnih gledišta homoseksualnosti. Hooker se kao psiholog bavila izučavanjem uspešnih homoseksualaca. Judd Marmor je počeo svoju praksu 1940-te godine i kroz rad sa homoseksualnim pacijentima promenio svoj terapijski pristup od pokušaja lečenja, do razvijanja pozitivnog gay identiteta kod svojih klijenata.

Najviše doprinosa promeni shvatanja homoseksualnosti u psihijatrijskim i psihološkim krugovima pripada Robertu Spitzeru. On je bio zadužen za reviziju DSM priručnika kojim niko nije bio zadovoljan. Spitzer sam nije bio preterano naklonjen gay populaciji, ali je želeo da napravi superioran dijagnostički sistem, na dobroj naučnoj osnovi. Debata o homoseksualnosti u okviru Američke Psihijatrijske Asocijacije počela je 1970-te godine.

1971-ve godine dolazi do značajnih promena kada je Judd Marmor (koji će uskoro postati predsednik APA-e) prezentovao svoje gledište, kao i kada je jedan od tada cenjenih

---

⁵ Literatura 5

psihijataru objavio da je sam homoseksualac i da preko 200 članova same APA-e, su i članovi Gay Psihijatrijske Asocijacije koja se tajno sastaje.

1973-će godine Spitzer zaključuje da homoseksualnost per se nije mentalna bolest i da za nju ne treba da postoji dijagnoza, ali da oni koji su uznemireni svojom seksualnom orijentacijom treba da imaju novu dijagnozu “uznemirenje zbog seksualne orijentacije”. Odbio je predlog Judd Marmora da se homoseksualnost smatra normalnom varijantom seksualnog ponašanja i napravio kompromis između gay aktivista i klasične struje u psihijatriji koju su predstavljali Socarides, Bieber i drugi, koji su zastupali stanovište da je homoseksualnost psihopatološki fenomen.

Spitzer je u svakodnevnoj praksi nailazio na gay individue koje nisu bile uznemirene i nezadovoljne zbog svoje seksualne orijentacije i koje su očigledno bile visoko funkcionalne, te samim tim nije osećao da je u redu da proglasi homoseksualnost mentalnom bolešću. Ipak, sa druge strane, Spitzer je smatrao da je homoseksualnost iregularna forma seksualnog ponašanja i nije hteo da je proglasi normalnom.

Decembra 1973-će godine, Reference Committee je odlučio da izbriše homoseksualnost iz dijagnostičkog priručnika i da ga zameni dijagnozom “uznemirenje prouzrokovano seksualnom orijentacijom”. To je bila velika vest kako za psihijatre i psihologe, gay aktiviste, tako i za širu javnost.

1974-te godine Spitzer, još uvek nezadovoljan definicijom mentalnih bolesti u DSM II, napravio je novu definiciju mentalnog poremećaja za reviziju priručnika i smatrao je da ona zahteva i novu definiciju homoseksualnosti. Tako se 1980-te godine u priručniku DSM III našla definicija “ego - distona homoseksualnost” (EDH) koja je bila rezervisana za one homoseksualce koji su se osećali loše zbog prisustva homoseksualnih impulsa.

Ova dijagnoza nije izazvala veliku buru i diskusiju kao prethodne i posle 7 godina bila je konačno izbrisana iz nove revizije DSM III-R, tiho kako je i nastala. APA je ponudila oficijalno objašnjenje za izbacivanje ove dijagnoze navodeći sledeće razloge:

- Skoro svi homoseksualci prolaze kroz fazu ego – distone homoseksualnosti
- EDH kao dijagnoza se retko koristila u kliničkoj praksi, a još ređe u naučnim radovima.
- Dijagnoza koju poseduje priručnik DSM III- R “nespecifični seksualni poremećaj” ispunjava kriterijume koje je pokrivala EDH dijagnoza.

I tako je 1987, bez preterane buke, homoseksualnost kao mentalni poremećaj završila svoju karijeru. Od tada je počela borba protiv homofobije u naučnim, pre svega psihijatrijskim i psihološkim krugovima.⁶

Životni ciklus kroz prizmu homoseksualnosti

U mnogim važnim aspektima homoseksualna omladina je slična heteroseksualnim adolescentima. Oni prolaze kroz pubertet, prijateljstva, porodične konflikte, pritisak vršnjaka i brige za svoju budućnost. Neizbežno, neki od njih prolaze kroz dodatna razvojna pitanja koja drugi ne moraju prolaziti, a zatim i nasilje, zlostavljanje, napuštanje od strane vršnjaka i porodice kao posledicu svoje seksualnosti, kako ni jedan od njihovih heteroseksualnih vršnjaka ne mora da oseti. Na bazičnom nivou homoseksualna omladina deli iste vršnjačke probleme, razvojne karakteristike i procese jednog adolescenta. Ipak, odrastanje sa zabranjenim i neprihvatljivim seksualnim impulsima, privlačnosti, fantazijama i identitetom može snažno uticati na razvojni put homoseksualnog adolescenta.

Kroz detinjstvo i adolescenciju, na primer, mladima koji osećaju da su drugačiji od svojih vršnjaka i koji osećaju seksualnu privlačnost prema osobama istog pola, potrebno je da razumeju svoja osećanja, kao i da ih otvore drugima kroz proces “coming out-a”.

---

⁶ Literatura 6

U odrasloj dobi veliki izazov predstavlja uspostavljanje stabilne veze, kao i formiranje porodice, u društvu koje nije uspjelo da obezbedi odgovarajuće rituale i zakone u cilju zaštite njihovih familija.

Svaki čovek stavljen je pred veliki zadatak razvijanja poverenja u sebe i druge, formiranja zdravog ličnog identiteta, stvaranja i održavanja intimne veze, učenja kako da vodi produktivan život i stvaranja sopstvenog integriteta u starijim godinama. Uspeh u nabrojanim zadacima zavisi od mnogih faktora, kako bioloških, tako i sredinskih, širih društvenih zbivanja, sopstvenih doživljaja, crta i karakteristika koje oblikuju jedinstvenu individuu svake pojedinačne jedinice.

Homoseksualnost kroz detinjstvo

Glavno iskustvo sa kojim se dete, koje će kasnije razviti homoseksualnu orijentaciju, mora izboriti je osećaj da se razlikuje. Osećaj da je drugačiji može voditi do socijalne izolacije i poricanja. Dečaci koji su manje maskulini mogu imati problema sa samopouzdanjem, koje još više mogu osnažiti poniženja i zadirkivanja vršnjaka. Ovakva deca mogu takođe osećati odbacivanje i kritike od roditelja i familije, a iskusiti i pritisak od odraslih da promene svoja ponašanja i da budu više u skladu sa tradicionalnom ulogom svog pola. Neki roditelji mogu prosto odbaciti svoju decu, kada ona nisu uspela da ispune njihova očekivanja. Ovakva osećanja dovode do internalizacije negativnih reakcija koje mogu kočiti ili oštetiti lični razvoj, kao i onemogućiti razvoj kapaciteta za psihološku, socijalnu i radnu adaptaciju.

Brojna istraživanja ispituju netipično polno ponašanje u detinjstvu i vezu takvog ponašanja sa razvijanjem homoseksualnosti u odrasloj dobi. Pojedine studije ustanovile su razliku u polnom ponašanju između homoseksualnih i heteroseksualnih muškaraca (Bell, Weinberg, i Hammersmith, 1981; Saghir i Robins, 1973; Whitam, 1977) kao i kod homoseksualnih žena (Bell, 1981; Safer i Reiss, 1975; Whitam i Mathy, 1991), gde su homoseksualne osobe pokazivale značajno veću aktivnost u detinjstvu koja je tipična za suprotni pol.

Studije dečaka sa poremećajem polnog identiteta (Američka Psihijatrijska Asocijacija, 1994) obuhvatala su decu koja izražavaju snažnu želju da budu suprotnog pola, koja su uključena u netipična ponašanja svoga pola i pokazuju izraženu preferenciju za prijateljstvom sa decom suprotnog pola. Studija na ovoj deci pokazala je da je više od 2/3 takve dece razvilo bi/homoseksualnu orijentaciju u odraslom dobu (Green, 1987; Zuger, 1984). Naravno, postojanje netipičnog polnog ponašanja u detinjstvu ne treba preuveličavati, veliki broj homoseksualaca nije pokazivalo u detinjstvu sklonost ka ovakvom ponašanju, kao što mnogi dečaci i devojčice sa izraženim kros-polnim ponašanjem nisu razvili homoseksualnu orijentaciju kao odrasli.⁷

Drugo istraživanje, rađeno na stoosamdesetdvoje dece četvrtog i osmog razreda osnovne škole, pokazalo je da deca, koja su manje sigurna u svoju heteroseksualnost, pokazuju slabiji self koncept, manje tipičnih atributa karakterističnih za svoj pol (iako ne više kros-seksualnih aktivnosti), kao i snažniji osećaj da se razlikuju od drugih i manje zadovoljstvo zbog pripadnosti sopstvenom polu.

Pokazalo se da mnoga deca prolaze kroz fazu seksualnog preispitivanja, često pre samog puberteta. Seksualno preispitivanje se može definisati kao serija unutrašnjih procesa, kroz koji individua ocenjuje, prepoznaje i interpretira svoje subjektivno iskustvo koje narušava heteroseksualne norme (Savin-Williams i Diamond, 1998). Adolescenti i odrasli homoseksualci se često prisećaju istopolne privlačnosti i fantazija iz detinjstva koje su bile praćene nemirom i osećajem da se oni na određeni način razlikuju od svojih istopolnih vršnjaka, što ih je teralo na preispitivanje svog heteroseksualnog identiteta i često kulminiralo prihvatanjem homoseksualnog identiteta, obično u starijoj adolescenciji (Savin-Williams,

---

⁷ Literatura 7

1998; Savin-Williams i Diamond, 2000). Seksualno preispitivanje može da započne u iznenađujuće ranim godinama. McClintock i Herdt (1996) pokazuju da se većina odraslih heteroseksualnih ili homoseksualnih individua seća seksualne privlačnosti prema osobama istog ili suprotnog pola još pre svoje 10-te godine. Takođe deca u osnovnoj školi već pokazuju određena tipična polna ponašanja, preferencije u druženju sa osobama istog ili suprotnog pola, ponašanja u igri, interesovanja, manirizam, stil izražavanja i ostale attribute koje mogu uticati, kao i zadirkivanje druge dece, na to da oni sami preispituju svoje preferencije (Garnets i Kimmel, 1993). Ipak bitno je još jednom potsetiti da ne prolaze sva deca kroz period seksualnog preispitivanja, koja će se kasnije identifikovati kao biseksualna ili homoseksualna.

Može se postaviti i pitanje odnosa između seksualnog preispitivanja kod dece i psihosocijalnog prilagođavanja. Adolescenti i mladi odrasli, koji su u seksualnoj manjini, su u grupi rizika za različite socijalne, psihološke i emotivne mentalno – zdravstvene probleme (Cochran, 2001; Savin-Williams, 1995). Ovakva saznanja su od značaja za intervenciju i mentalno preventivan rad. Logično je očekivati da će i deca koja ispituju svoju heteroseksualnost biti pod određenom vrstom stresa. Deca, ili adolescenti, mogu osporavati sopstvenu vrednost, kao i biti u strahu da će biti otkrivena, napuštena od porodice i prijatelja, mogu se nadati da su njihova osećanja samo faza, ali i strahovati da nisu, mogu odustati od nadanja da će postati “normalni”, imati porodicu, mogu se upuštati u neautentične odnose sa drugima, ili se socijalno povući (Cramer i Roach, 1988; D'Augelli, 1991; Dubé, Savin-Williams i Diamond, 2001; Grace, 1977; Savin-Williams, 1995).

Seksualno preispitivanje je aspekt polnog konformizma. Polni konformizam se ogleda u interesovanjima za aktivnosti koje su karakteristične za određeni pol (grublje igre dečaka ili igre sa lutkama kod devojčica). Odrasli pripadnici seksualne manjine se često prisećaju da su u detinjstvu bili više zainteresovani za aktivnosti suprotnog pola, manje zadovoljni svojim biološkim polom itd. Ipak, moguće je da homoseksualni odrasli mogu imati distorziju sećanja, kao posledicu stereotipa da homoseksualci nemaju polni konformizam.

Egan i Perry (2001) su izneli podatke koji potvrđuju da seksualno preispitivanje kod dece nosi sa sobom i njihov pogled na sebe same kao netipične, ali ne specificiraju vrstu veze između ove dve pojave. Moguće je da su netipične polne aktivnosti uzrok kasnijeg razvitka u pravcu homoseksualnog identiteta. To je zapravo suština hipoteze o samo-etiketiranju koja kaže da samoposmatranje usmereno na sopstvene netipične aktivnosti dovodi do preispitivanja svoje heteroseksualnosti i istraživanja u okviru nje putem seksualne aktivnosti (East, 1946; Garnets i Kimmel, 1993; Nasjleti, 1980; Plummer, 1981). Druga hipoteza koja podržava stanovište da polni nekonformizam prethodi seksualnom preispitivanju je Bemova (1996, 2001) po kojoj “egzotično postaje erotično” (EBE). Po ovoj teoriji deca rođena sa preferencijama prema tipičnim polnim aktivnostima, preferiraju da se druže i interaktuju sa decom istog pola, usled čega posmatraju sebe kao njima sličnima i različitim od dece suprotnog pola. Posledica toga je da erotizuju osobe suprotnog pola, kao nešto što je različito od njih samih, samim tim i privlačno. Erotizujući suprotan pol, ovakva deca razvijaju heteroseksualnu orijentaciju. Deca koja preferiraju aktivnosti suprotnog pola, više interaktuju sa osobama suprotnog pola, osećaju se njima sličnijim, erotizuju osobe istog pola, osećajući ih kao nešto drugačije i privlačno, razvijajući homoseksualni identitet.

Suprotna hipoteza ovim teorijama (self labeling i EPE) je hipoteza da seksualno preispitivanje prethodi razvoju netipičnog polnog ponašanja. Sveukupni osećaj o svojoj homoseksualnosti prevazilazi ponašanje koje je tipično za svoj pol i prihvata ponašanje koje je percipirano kao konzistentno sa svojim polnim identitetom (Golombok & Tasker, 1996; Kohlberg, 1969; Ruble & Martin, 1998).

Adolescencija

Adolescencija je posebno osetljiv period, kroz koji mladi treba da stvore temelje koherentnom identitetu, da ostvare separaciju od roditelja i primarne porodice i usvoje obrasce funkcionisanja u odnosima, ličnim, socijalnim i poslovnim koje će razvijati u ranom odrasлом dobu. Najveći broj homoseksualne omladine postaje svestan svoje seksualne orijentacije tokom puberteta. U toku adolescencije oni prolaze kroz faze čiji je krajnji cilj uspostavljanje stabilnog homoseksualnog identiteta i ostvarivanje adekvatne emotivne i seksualne veze sa osobom istog pola, kao i uklopljavanje u podržavajuću zajednicu. Naravno, ovakav idealni razvoj događaja izuzetno je redak. Ostvarivanje ovakvih zadataka mogu kočiti reakcije porodice i socijalne sredine koja je od velikog značaja za adolescenta. Većina homoseksualne omladine ostvaruje heteroseksualne veze tokom adolescencije. Na taj način, svesno ili nesvesno, odlažu razvoj svog seksualnog identiteta do povoljnog trenutka u kome mogu imati veću podršku, samopouzdanje i osećaj sigurnosti (odlazak u urbaniju sredinu, stvaranje prihvatajuće mreže prijatelja i sl.).

Neki adolescenti mogu potiskivati svest o istopolnoj privlačnosti, drugi mogu pokušavati da izgrade heteroseksualni identitet, ili samo pokušavati da prikriju spoljašnje indikatore svoje orijentacije. Retko kad mladi otvoreno prikazuju svoju seksualnu orijentaciju u ranijim godinama. Neki mladi se upuštaju u nezadovoljavajuće heteroseksualne relacije, imaju i odgajaju decu, uklapaju se u tradicionalnu ulogu i žive u strahu od razotkrivanja njihove primarne seksualne orijentacije.

Usled nedostatka odgovarajućih modela na koje se mladi homoseksualci mogu ugledati, nedostatka podrške, čestog napada na osobe koje su vidne homoseksualne orijentacije, nedostatak afirmacije od roditelja i prijatelja, često dolazi do značajnih teškoća u razvoju sopstvenog integriteta i zdravog identiteta kod ovakve omladine.

Često se pretpostavlja da se homoseksualni i heteroseksualni adolescent razlikuju po pitanju razvoja i psihičkog zdravlja. Studija Savin-Williams-a ispituje razliku u pubertetskom sazrevanju i samopouzdanju na uzorku biseksualnih i homoseksualnih adolescenata. Dva bazična pitanja se postavljaju kao centar ove studije: Da li mladi homoseksualci prate isti razvojni put kao i heteroseksualna omladina i da li se razlikuju od heteroseksualne omladine po pitanju mentalnog zdravlja?

Pubertetsko sazrevanje

Sam ulazak u pubertet i njegov razvoj, povezan je sa razvojem seksualnosti. Ulaskom u pubertet povećavaju se homoerotske fantazije i ponašanja. Interesantna su poslednja otkrića o uticaju socijalnih faktora na vreme upuštanja u seksualne odnose. Bez obzira na vreme ulaska u pubertet (biološke godine), heteroseksualni mladići obično imaju prvo seksualno iskustvo sa 15 godina (kada je hronološki "vreme" da ga imaju). Kod homoseksualnih mladića to nije slučaj. Homoseksualni mladići stupaju u prve homoseksualne odnose u zavisnosti od svoje biološke spremnosti. Biologija je dobar prediktor za otkrivanje vremena upuštanja u homoseksualna ponašanja, dok je hronološki uzrast bolji prediktor heteroseksualnog ponašanja i kod homoseksualnih i kod heteroseksualnih individua.

Rani pubertet može dovesti do toga da se mladi adolescent susreće sa zabranjenim aspektima sebe i svoje seksualnosti u isto vreme kada prolazi kroz redovnu adolescentnu krizu i problematiku. Naravno ovakvi prevazilazeći razvojni zadaci mogu dovesti do visokog rizika za emotivno i psihičko zdravlje adolescenta, kao i izgrađivanje negativne slike o sebi, (Richards, 1993). Ovakve nove informacije o samom sebi mogu potencijalno narušiti njegov koncept selfa, pogotovu ako nadolaze u periodu još uvek ograničenih kognitivnih sposobnosti i nedovoljne socijalne i emotivne podrške koja bi mu pomogla da se izbori sa takvim saznanjima. Dete u pubertetu trpi pritisak da ne ispoljava svoje seksualno ponašanje, kao i da

ne priča o njemu sa svojim vršnjacima i porodicom, zajedno sa opštim vršnjačkim pritiskom da ne bude gay. Sasvim logična posledica ovakve situacije je veoma nisko samopouzdanje. Prvo homoseksualno iskustvo mladi su prijavljivali da se dogodilo prosečno šest godina posle prve homoerotske privlačnosti. Najčešće bi to bilo tokom viših razreda (34%) ili nižih razreda (23%) srednje škole. Skoro četvrtina muške omladine govori o prepubertetskoj istopolnoj privlačnosti i aktivnost. Oni koji su imali i heteroseksualnu aktivnost izveštavaju da je ona obično sledila skoro 1.5 godinu nakon prve homoseksualne aktivnosti. Skoro 70% omladine koja je imala heteroseksualno iskustvo, čekala je do srednje škole ili više da bi imala heteroseksualne odnose, dok je 7% imalo prepubertetsko heteroseksualno iskustvo.

Dimenzija samopouzdanja

Prethodni pregled literature o psihološkoj prilagođenosti homoseksualnih osoba ustanovio je da nema bitne razlike u mentalnom zdravlju sa obzirom na seksualnu orijentaciju kao takvu (Gonsiorek, 1977). Posebno je ispitana jedna od dimenzija psihološke prilagođenosti – samopouzdanje. Greenberg (1973, pp. 141–142) je zaključio da iako poseduju osećanja koja su odbačena od socijalne mreže u kojoj se nalaze, homoseksualne osobe su zadovoljne svojom homoseksualnošću u tolikoj meri da mere njihovog samopouzdanja ne odstupaju od mera heteroseksualaca na istom instrumentu. Bitno je istaći da ove studije nisu vršene na adolescentima.

U studiji Savin-Williams-a učestvovalo je 83 homoseksualaca i biseksualaca muškog pola od 17 do 23 godine. Zaključak studije je da se mladi homo i heteroseksualci nisu razlikovali u samopouzdanju. Gay i biseksualni muškarci su delili isti razvojni put kao i heteroseksualna omladina, sa obzirom na pubertetsko sazrevanje i samopouzdanje.⁸

Rano odraslo doba

Period prelaska iz adolescencije u mlado odraslo doba je veoma značajan u životu homoseksualne omladine. Obično baš u tom periodu se mladi otvaraju prema drugima i izveštavaju o svojoj seksualnosti.

Homoseksualni mladi prolaze kroz iste razvojne zadatke kao i njihovi heteroseksualni vršnjaci. Između 20-te i 30-te godine, mladi razvijaju svoju karijeru, ostvaruju svoj pun socijalni identitet, postižu veći kapacitet za intimne veze, neki ostvaruju i roditeljstvo.

Često se dešava, da kao posledica spoljašnjih faktora, kao i internalizovane homofobije, mladi homoseksualci kasne u ostvarivanju sopstvenog seksualnog identiteta, što mogu kompenzovati usmeravanjem svoje energije na karijeru. Tokom ranog odraslog doba veliki broj heteroseksualnih osoba stupa u brak i dobija decu. Homoseksualna omladina njihovih godina u znatno manjem broju ostvaruje dugoročne veze u ovom uzrastu. Neki od njih i dalje pokušavaju razviti heteroseksualni identitet.

Zrelo doba

Između 40-te i 50-te godine života većina ljudi okrenuta je karijeri, roditeljstvu, nosi se sa zdravstvenim problemima i problemima starenja. Homoseksualni muškarci i žene u ovom trenutku većinom su otvoreni po pitanju svog seksualnog identiteta i deluje kao da postižu dobar balans između karijere i intimnih veza, naručito u poređenju sa heteroseksualnom populacijom.

Nažalost, često se događa da zbog njihove seksualne orijentacije gay individue budu diskriminisane na poslu i da doživljavaju određena ograničenja u napretku njihove karijere. Oni mladi koji su se naručito usresredili na karijeru u periodu mladosti, ovakva ograničenja i razočarenja mogu doživeti veoma bolno.

---

⁸ Literatura 8

Mnogi homoseksualci odgajaju decu tokom sredovečnosti, kao posledice prethodnog braka ili usvojene dece. Homoseksualni roditelji ne dobijaju podršku svoje primarne porodice, kao što je dobijaju heteroseksualni parovi. Takođe, često, homoseksualni parovi nailaze na barijere u zakonu koje ih onemogućavaju da odgajaju, ni sopstvenu, a kamoli usvojenu decu. U tom slučaju mnogi se okreću jakim prijateljskim vezama, kao i mentorstvu u različitim oblicima.

Starost

Starost je težak period za svakoga i nosi sa sobom niz problema. Nošenje sa starenjem, teške i ozbiljne bolesti, suočavanje sa smrću, faktori su koje je teško podneti sam. U tom smislu, homoseksualne osobe mogu opet imati otežane faktore.

Ipak, pokazalo se da su homoseksualne osobe isto prilagođene koliko i heteroseksualne, čak da je ovo period života u kome one nisu više zabrinute oko svoje seksualne orijentacije, niti strahuju od otkrivanja, već su do tada naučile da prihvate svoju seksualnost u potpunosti. Bitan faktor psihološke prilagođenosti u ovom dobu je uklopljenost u socijalnu zajednicu (obično gay zajednicu). Većina starih ljudi je druželjubiva i uključena u ljubave veze. Velika većina homoseksualaca starije dobi izveštava da su srećni, zadovoljni, da se ne plaše usamljenosti i smrti i opisuje dobru integraciju sa socijalnom zajednicom.

Svest o sopstvenoj homoseksualnosti

Dugo vremena psiholozi su verovali da se homoseksualnost ne pojavljuje pre odraslog doba. Studije muške homoseksualnosti, prikazane u žurnalu Američke Medicinske Asocijacije (Remafedi 1988), pokazuju da su takva verovanja rezultat intervjuisanja tinejdžera koji su osećali stid i bili nevoljni da iskazuju svoja osećanja i razmišljanja na datu temu. Studije koje su koristile bolji metod su nepokolebljivo složne u tome da je najmanje jedna trećina muške populacije imala bar jedno homoseksualno iskustvo koje je rezultiralo orgazmom, tokom svojih adolescentnih godina. Navodi se da je oko 10% isključivo homoseksualno, u trajanju od najmanje 3 godine, u periodu između 16 i 55-te godine svog života. Janus i Janus (1993), pronašli su da je 22% muškaraca i 17% žena imalo bar jedno homoseksualno iskustvo. Sa druge strane studija Muira (1993) izveštava da je samo 1% ljudi isključivo homoseksualno tokom celog života. Očigledno da je istina po ovom pitanju neuhvatljiva.

Zbog male količine longitudinalnih studija u okviru ove tematike, znanja koja postoje o razvojnim događajima i iskustvima koja učestvuju u formiranju homoseksualne orijentacije su ograničena. Retrospektivne studije tvrde da se većina odraslih homoseksualaca seća osećanja da su se na određeni način "razlikovali" od svojih vršnjaka na uzrastu od 13 godina, godine kada većina dečaka počinje da se zanima za devojčice. Neki homoseksualci opisali su sebe kao osećajnije, lakše povredljive, manje agresivne i više zainteresovane za umetnost od svojih vršnjaka (Isay 1989).

Zajedno sa prvim osećajima izolovanosti i uznemirenosti, dolazi i svest o seksualnim osećanjima (Savin – Williams i Rodriguez 1993).

Prema studiji Rodrigueza, na muškim homoseksualcima, svest o istopolnoj privlačnosti javlja se oko 11 godine života. Prihvatanje ovih osećanja dolazi dosta kasnije, oko 16 godine, a određenje sebe kao homoseksualca javlja se tek oko 20 godina.

Kod ženske homoseksualnosti, svest o istopolnoj privlačnosti javljala se oko 16-te godine, a određenje sebe kao lezbejke oko 21-ve godine (D'Augelli i saradnici 1987). Naravno, sve spomenute godine odnose se na prosek i individualna odstupanja mogu biti velika. Savin – Williams i Rodriguez veruju da granica ovih godina opada zbog veće otvorenosti kulture prema gay populaciji. Iako je većina homoseksualaca svesna svoje seksualne orijentacije mnogo ranije, većina njih je otkriva drugima tek znatno kasnije.

Paul Paroski (1987) intervjuisao je 120 homoseksualnih adolescenata oba pola interesujući se za razvoj njihovog seksualnog identiteta. Odgovori ispitanika, u većoj ili manjoj meri, imali su sličan obrazac razvoja iz koga se mogao stvoriti određeni model.

Skoro svi tinejdžeri izveštavali su o istovetnim stadijumima:

- Svest o želji za istopolnim odnosom
- Razvoj osećanja krivice, stida i straha od otkrivanja sopstvene seksualnosti i osećaja da je njegovo ponašanje abnormalno
- Pokušaj da se promeni i da postane heteroseksualan kroz fantazije i ponašanje
- Neuspeh u promeni seksualne orijentacije i pad samopoštovanja
- Ispitivanje homoseksualnog načina života različitim metodama i seksualnom aktivnošću
- Prihvatanje i razvijanje pozitivnog homoseksualnog identiteta

Takođe pokazana je veza između samopouzdanja i prihvatanja homoseksualnog identiteta. Visoko samopouzdanje pratilo je bolje prihvatanje gay identiteta, bilo da su osobe sa više samopouzdanja lakše prihvatale sebe u takvom svetlu ili je samoprihvatanje uticalo na porast samopouzdanja.

Bilo kako bilo, jasno je da je razvijanje zdravog i pozitivnog seksualnog identiteta, kao i održanje visokog samopouzdanja, mnogo teže i komplikovanije za homoseksualne adolescente, koji moraju da izađu na kraj sa problemima kao što su stigmatizacija od strane društva i predrasude. Psihološki stres koji prati proces prihvatanja sopstvenog seksualnog identiteta je mnogo manji u sredinama koje prihvataju homoseksualnost u većoj meri (Boxer i saradnici 1993). Adolescenti koji imaju teškoća u prihvatanju svoje homoseksualnosti i strah od njenog otkrivanja drugima mogu kriti svoju seksualnu orijentaciju. Ovakav izbor plaćaju u niskom samopouzdanju i narušenoj dobrobiti celokupne ličnosti.

Otkrivanje svoje seksualne orijentacije značajnim drugima je veoma bitno za stvaranje pozitivnog homoseksualnog identiteta. Otkrivanje svoje homoseksualnosti nažalost nosi sa sobom i veliki rizik. Gubitak podrške i ljubavi prijatelja i porodice, kao i ugroženost fizičke sigurnosti, gubitak roditeljske emotivne i finansijske podrške i ograničanje u karijeri neke su od mogućih posledica.

Iz ovih razloga možda i nije mudro vršiti pritisak na adolescente da otkriju drugima svoju homoseksualnost, pre nego što se sami osećaju spremnim. Postoje dokazi da su neki mladi adolescenti, čiji su roditelji imali uvid u njihovu homoseksualnost, trpeli zarad toga određene psihičke posledice, koje su se izražavale kroz veću stopu zloupotreba supstanci, više izostanaka iz škole, u potrebi za psihijatrijskom pomoći, u odnosu na starije adolescente u istoj situaciji (preko 18 godina).

Homoseksualnost nosi sa sobom specifične probleme. Kao posledica društvenih stereotipa i predrasuda, homoseksualna omladina često trpi osećanje izolovanosti od svoje porodice, prijatelja, vršnjaka i socijalnih institucija (D'Augelli i Rose, 1990, Martin i Hetrick 1988). Socijalna izolacija i slabija identifikacija sa drugima često vodi depresiji, te se homoseksualni adolescenti smatraju rizičnom grupom kada je samoubistvo u pitanju (Harry 1989, Savin – Williams 1994). Gibson (1989) je našao da je 30% adolescentnih samoubistava povezano sa homoseksualnošću. Ovde je veoma bitno shvatiti da je ovakvo stanje stvari prouzrokovano društvenim predrasudama, osudama i odbacivanjem homoseksualaca, a ne homoseksualnošću samom za sebe. Očigledno je homoseksualnim adolescentima potrebna pomoć i podrška u cilju prevencije mentalnih poremećaja kao posledica stresa i pritiska društva.⁹

---

⁹ Literatura 9 i 10

Modeli razvoja homoseksualnog identiteta

Od kada je homoseksualnost izbačena iz dijagnostičke nomenklature psihijatrije, psihologije, savetovanja i sl. došlo je do naglog rasta istraživanja etiologije homoseksualnosti, razvijanja LGB (Lezbian, Gay & Biseksual) identiteta i sličnih tema. Pojavio se veliki broj modela razvoja seksualnog identiteta. Tipičan razvoj ima nekoliko stadijuma koji slede jedan za drugim, od tačke polaska koja je svakako osećaj seksualnog privlačenja od strane osobe istog pola, kroz različit broj iskustava kao što su traženje osoba sličnih sebi, započinjanja istopolnih veza i doživljaja, identifikovanja sebe kao homoseksualca i otkrivanja sopstvenog identiteta pred drugima, do krajnje tačke koju čini ostvarivanje isključivo homoseksualne veze i integraciju svog seksualnog i emotivnog identiteta. To je staza koju predlažu svi navedeni modeli. Uz određena odstupanja ovakav prikaz seksualnog razvoja vodi osobu ka integrisanju svog homoseksualnog identiteta i otkrivanju svoje seksualnosti drugima kao krunu sinteze identiteta. Takođe, većina ovih modela pretpostavlja da je seksualna orijentacija činjenica koja je u svojoj suštini ista kroz vreme i kroz kulturu. Takođe ovi modeli drže da je homoseksualna orijentacija neodvojivi deo onoga što jedna osoba jeste i da je ponašanje u skladu sa svojim nagonima i osećajima veoma bitan deo izgrađivanja svog identiteta i njegove integracije (Stein, 1999; Yarhouse & Jones, 1997; Yarhouse & Throckmorton, 2001).

Većina modela prepoznaje 4, 5 ili 6 faza. Da bi se izbeglo prosto nabranjanje modela, a kako bi većina bila prikazana, može se prikazati model koji će sumirati sve sličnosti ovih modela, a sadržati i njihove specifičnosti:

PRVI STADIJUM razvoja homoseksualnog identiteta:

- Kriza ili konfuzija identiteta – 1. faza **Marc Yarkhous-ovog modela**
- Konfuzija identiteta (ispitivanje svog identiteta sa obzirom na doživljaj privlačenja od strane istog pola) – 1. faza **Kasov model (Cass's (1979))**
- Osetljivost – počinje pre puberteta i za nju je karakterističan opšti osećaj izopštenosti. Osetljivost se odnosi na osećaj da je drugačiji od svojih vršnjaka u detinjstvu, pre 13-te godine, a kasnije u adolescenciji do 17-te postoji sve više iskristalisan osećaj seksualne nepodudarnosti – 1. faza **Troiden (1979)**

U skladu sa mnogim modelima, pokazano je da osoba koja doživljava istopolnu privlačnost u određenom trenutku doživljava ono što možemo nazvati krizu identiteta.

Seksualno uzbuđenje se može javiti bilo kad i bilo gde, gledajuću televiziju, u društvu sa prijateljima, kroz raznorazne aktivnosti itd. Verovatno živeći u društvu koje je determinisano kao heteroseksualno, homoseksualna osećanja su nešto što prirodno izaziva konfuziju. Konfuzija može dovesti do krize. Ovo bi se možda ređe događalo kada bi se više ulagao napor u prihvatanje homoseksualnog iskustva i formiranje identiteta u tom smeru. Međutim, iz različitih razloga, ovakvo iskustvo osoba može doživeti kao neprihvatljivo i nesklopivo sa vrednosnim okvirom individue, te samim tim izazvati veću krizu. Kriza identiteta može se pojaviti i u kasnijim stadijumima.

DRUGI STADIJUM razvoja homoseksualnog identiteta:

- Označavanje identiteta – 2 faza **Marc Yarkhous-ov model**
- Otpisivanje identiteta nasuprot njegovoj ekspanziji – 3 faza **Marc Yarkhous**
- Upoređivanje identiteta (dostižući zaključak da je različit zbog doživljaja privlačenja od strane istog pola) – 2. faza **Kasov model**
- Odvajanje i označavanje – karakteristični su sumnjom da je osoba homoseksualna. Prolaze kroz razgraničavanje osećanja i identiteta, kao i pridavanje smisla osećanjima koje poseduju – 2 faza **Troiden**

Kriza i označavanje sebe mogu ići zajedno. Osobe koje iskuse istopolno privlačenje mogu svoje iskustvo početi da uklapaju u svoj identitet. Društvo u kome su ovakve vrednosti prihvaćene u velikoj meri će olakšati osobi ovaj proces. Osobe koje svoje iskustvo gledaju kroz svoja religijska i druga vrednosna uverenja odvajaju svoje potrebe od svog identiteta i ne integrišu svoj identitet u pravcu homoseksualnosti.

Nottebaum, Schaeffer, Rood i Leffler izveštavaju o interesantnom zapažanju o odnosu roditelj – dete. Oni pojedinci koji su integrisali svoj identitet kao homoseksualan, pokazali su značajno bolji odnos sa oba roditelja. Iako se ne zna udeo roditelja u formiranju dečije seksualnosti, sigurno je da oni utiču na doživljaj selfa i uklapanje homoseksualnog identiteta u sliku sebe.

Veze i iskustva sa osobama istog pola, kao i socijalna mreža od velikog su značaja za formiranje gay identiteta. Mnogi prolaze kroz faze eksperimentisanja i istraživanja, koje su bitne za formiranje krajnjeg identiteta. Pojedine osobe shvataju svoju istopolnu seksualnost kao zadovoljavajuću i kreću se ka usvajanju takvog identiteta, ali druge osobe mogu odbacivati svoj gay identitet i boriti se na razne načine protiv njega.

TREĆI STADIJUM razvoja homoseksualnog identiteta:

- Ponovno formulisanje identiteta – 4 faza **Marc Yarkhous-ov model**
- Tolerisanje identiteta (pretpostavljajući da doživljaj istopolnog privlačenja verovatno znači da je homoseksualac) – 3 faza **Kasov model**
- Coming out (otvaranje) – počinje označavanjem seksualne privlačnosti kao homoseksualne i uključuje samodefinisanje sebe kao homoseksualnu jedinku, sa početnim uključivanjem u homoseksualnu strukturu i redefinisavanje homoseksualnosti kao i odgovarajuće životne alternative – 3 faza **Troiden**

Preispitivanje svog identiteta se odnosi na osobe koje nailaze na teškoće na bilo kojem od ovih puteva kojim su krenule. Teškoće na putu ka ostvarivanju novog identiteta mogu dovesti do preispitivanja sopstvenog identiteta. Na putu odbijanja identifikacije sebe kao gay individue, može se desiti da osoba naiđe na teškoće pri pokušaju razvijanja alternativnog načina života - tj. heteroseksualnosti. Postoje mnogi razlozi koji uzrokuju preispitivanje identiteta. Jedni od njih su lična sreća ili zadovoljstvo, vršnjačka podrška, reakcije porodice i njihova podrška, sopstveni religijski i vrednosni okvir. Oni koji dožive nezadovoljstvo prilikom pokušaja ostvarivanja svojih identiteta vraćaju se opet u fazu krize identiteta.

ČETVRTI STADIJUM razvoja homoseksualnog identiteta:

- Sinteza, integracija identiteta - 5 faza **Marc Yarkhous-ovog modela**
- Prihvatanje identiteta (prihvatanje istopolne privlačnosti kao znaka da je homoseksualac) – 4 faza **Kasov model**
- Ponos identiteta (ponos što je homoseksualan, uprkos dobrom koje se prepoznaje u heteroseksualnosti) - 5 faza **Kasov model**
- Integritet identiteta (zaključivanje da je doživljaj sebe kao homoseksualca deo onoga što osoba jeste) – 6 faza **Kasov model**
- Posvećenje – odnosi se na fuziju seksualnog i emotivnog života u svrsishodnu celinu. Ovo se dešava kada je homoseksualnost već prihvaćena kao način života, kada se oseti zadovoljstvo u životnoj situaciji u kojoj se nalazi, kada osoba više ne vidi razlog da se menja i veruje da ne postoji ništa što bi mogla dobiti time da je izabrala heteroseksualnost. Prema ovom modelu posle identifikacije sebe kao homoseksualne osobe, osoba potvrđuje svoj identitet kroz vezu sa osobom istog pola – 4 faza **Troiden**

U ovoj fazi se podrazumeva seksualno istraživanje, otvaranje, širenje socijalnih kontakta itd. (McDonald, 1982; Sophie, 1986; Spaulding, 1982).

Bez obzira na razlike u modelima, svi ističu prelazak puta od konfuzije, nesigurnosti, kroz istraživanje do integracije i prihvatanja. Od suštinskog je značaja za profesionalce u oblasti mentalnog zdravlja da budu upoznati sa stadijumima razvoja gay identiteta. Razvoj identiteta i proces "coming out-a" tj. izlazak iz mraka, ormana, tame i drugih sinonima za iznošenje na videlo svoje homoseksualnosti se često poistovećuju u literaturi.

Proces "izlaska iz senke"

Engleski termin "coming out of the closet" odnosi se na "izlazak iz tišine/ćutnje/senke". To je načešće dugotrajan proces u kojem homoseksualna osoba otkriva svojoj okolini svoju seksualnu orijentaciju. Iako se najčešće izraz "coming out" upotrebljava da bi označio otkrivanje prema okolini, on se često odnosi i na proces samospoznaje, otkrivanja i priznavanja homoseksualnog identiteta samome sebi.

Nakon prihvatanja sopstvene homoseksualnosti, kod većine ljudi, javlja se potrebu da svoja osećanja, misli i potrebe saopšte značajnim drugima - osobama koje smatraju važnim u životu. Ovaj proces je veoma individualan i najčešće nije ni malo lak. Može biti izuzetno bolan i težak, a posledice mogu biti odbacivanje od najbližih, stigmatiziranje, izolacija, te u najgorem slučaju i nasilje.

Coleman (1982) opisuje 5 stadijuma seksualnog razvoja, ali ovi stadijumi su usko vezani za sam proces otkrivanja:

- Pred otkrivanje – predstavlja proces prešvesnog saznanja o homoseksualnom identitetu. Coleman tvrdi da homoseksualci odbacuju, otpisuju i potiskuju osećanja istopolne privlačnosti, a konflikt koji preživljavaju ogleda se kroz depresiju, suicidalno ponašanje ili priznavanje ovih osećanja.
- Otkrivanje – je period u kome se homoseksualna osoba miri sa svojom seksualnošću, što uključuje i kazivanje drugima o svojim osećanjima.
- Istraživanje – sastoji se od istraživanja i eksperimentisanja u okviru novog seksualnog identiteta. Ostvarivanjem kontakta sa gay zajednicom i uključivanjem u nju naglo raste broj seksualnih kontakata i socijalne mreže.
- Prva veza – prati ponovno definisanje sebe kao osobe sposobne da voli i bude voljena, sposobne da ostvari vezu. Primarna potreba u ovom stadijumu je potreba za intimnošću.
- Integracija – faza koja je često karakterisana u opadanju osećanja kao što su ljubomora i posesivnost, karakteristične za prvu vezu. Tada osoba postaje spremna za ozbiljno vezivanje na duže staze.

McDonald (1982) je radio istraživanje na 199 muških homoseksualnih ispitanika o karakterističnim momentima u procesu otkrivanja (coming out-a) i oni se poklapaju sa Colemanovim fazama.

Prosečna godina u kojoj je postojala svest o istopolnoj privlačnosti je 13, homoseksualna iskustva i razumevanje pojma 19, prva homoseksualna veza 21, otvaranje u javnost 23, a pozitivni homoseksualni identitet prosečno se razvijao do 24-te godine.

Ono što je McDonald (1982) istakao kao zanimljivost je da Troiden (1979) u svom istraživanju nalazi osnivanje homoseksualnog identiteta pre ostvarivanja veze sa istim polom, dok je u McDonal dovom istraživanju postojala tendencija da se gay identitet usvoji tek skoro 3 godine posle ostvarivanja veze da osobom istog pola.

Iako Troiden (1979) tvrdi da je posvećivanje faza koja prethodi ponašanju, on priznaje da podaci zapravo pokazuju drugačije, dok je početak regularnih homoseksualnih aktivnosti vezan sa procesom samootkrivanja, većina uzorka (68%) je iskusila homoseksualni kontakt i

orgazme jednom ili više puta znatno pre nego što su sebe označili kao homoseksualce. Tako da se može zaključiti da za gay muškarce homoseksualno ponašanje uzrokuje konačnu integraciju gay identiteta.

McDonald takođe primećuje da 15% njegovog uzorka nije usvojilo pozitivan gay identitet, da su bili manje uključeni u gay zajednicu i da su osećali veću dozu krivice, anksioznosti i srama vezano za svoju homoseksualnost.

Bez obzira na individualne razlike čini se da mladi muškarci prvo ulaze u seksualne veze, pa tek onda razvijaju emocionalne i socijalne odnose i sam gay identitet, dok mlade žene razvijaju prvo emocije, tek onda idenitet, a na kraju i seksualne veze sa drugim ženama (Gramick, 1984).

Takođe postoje indicije da su mladi gay muškarci i žene, koji su ranije izašli u javnost sa svojom homoseksualnošću i doživeli pozitivne reakcije svoje okoline, mnogo lakše razvili pozitivan odnos prema sebi i samopoštovanje.

Neki homoseksualci mogu biti otvoreni u vezi sa svojom seksualnošću u samo određenim sferama svog života, dok u drugim ne (porodica, prijatelji, poslovni svet...).

Priznanje svoje seksualnosti uzima se takođe kao socijalni i psihološki proces koji pomaže gay osobi da prevaziđe mržnju prema sebi samom i da se izbori sa unutrašnjom homofobijom. Proces coming out-a je relativno kontinualan, jer osoba mora neprestano obaveštavati druge o svom identitetu. Bez obzira na stereoptipe vezane za izgled homoseksualaca, kako ih većina ljudi opisuje, pravog identifikovanja homoseksualne individue nema, bez njenog voljnog učešća u otkrivanju sebe kao takvog. Ambivalentnost polova, kao rezultat postmoderne kulture, takođe doprinosi konfuziji i umanjuje preciznost ocene tuđe seksualne orijentacije. Skorašnje studije ukazuju da se granica godina, u kojima dolazi do otkrivanja svoje homoseksualnosti drugima, pomera, isto kao što se pomeraju godine stupanja u prvi seksualni odnos, ka sve ranijim adolescentnim godinama. Mnogi faktori igraju važnu ulogu u procesu otvaranja, kao što su socioekonomski status, obrazovanje, etnička pripadnosti, kultura, restriktivnost društva itd.

Proces izlaska iz sene je složen proces koji obuhvata unutrašnju i spoljašnju sferu života jedne individue, traje tokom celog životnog veka i varira kroz različite domene života. Kliničari bi trebalo da budu svesni da se priznavanje sopstvene seksualne orijentacije samom sebi, veoma razlikuje od priznavanje drugima i označavanja sebe kao pripadnika homoseksualne grupe. Coming out proces je multidimenzionalan i jedinstven za svaku osobu.

Aspekti coming out-a

Coming out proces ima dva bitna aspekta – otkrivanje sebi i otkrivanje drugima.

U jednom slučaju, mladi rano prepoznaju svoju seksualnu orijentaciju i već u adolescenciji je prihvataju bez većeg stresa i konflikata. Ovakav slučaj se može postići samo u sredini koja je puna podrške, porodicama koje su fleksibilne i socijalnim grupama koje su podržavajuće i ne vrše diskriminaciju prema članovima koji se razlikuju. Osoba zadržava pozitivnu sliku o sebi i samovrednovanje, a njeno viđenje homoseksualnosti je pozitivno. Nažalost, ovakav sled događaja je više idealan.

Veliki broj mladih koji su otkrili svoju homoseksualnost drugima, suočili su se sa negativnom reakcijom društva. Često su osećanja vezana za sopstveni identitet sačinjena od nepoverenja u sebe, krivice, stida, čak i mržnje prema sebi samom i internalizovane homofobije (Hall, 1985).

Zajedno sa svešću o sopstvenoj orijentaciji, često se javlja i osećaj inferiornosti i odbačenosti od društva, osećaj "građana drugog reda". Ovakav stav prema sebi samom utiče na veću verovatnoću da ovakve individue budu odbačene i od strane drugih. Često, mladi se odlučuju na skrivanje, što povećava stres i osećanje izolacije, a dovodi i do širokog dijapazona negativnih posledica po njihovo mentalno zdravlje, ne retko i suicida (Rofes, 1983).

Coming out i značajni drugi

Osobe kojima se može otkriti sopstvena seksualnost mogu biti porodica, prijatelji, kolege, nadređeni (profesori), stručne osobe itd. Mladi koji žele biti iskreni oko svoje orijentacije često su otvoreni prema svima, prema nekima direktno, nekima prosto ne krijući sopstvene stavove/osobine/osećanja. Neizbežno je da neki od ljudi sa kojima se susreću neće biti u stanju da prihvate ovakvu informaciju i da će odbaciti osobu, bilo na manje ili više grub način. Naravno od značaja za individuu i njeno samopouzdanje je važnost osobe koja ga odbacuje (majka, otac, brat, sestra, najbolji prijatelj, poznanik...). Za mlade homoseksualce važi pravilo da što je razgranatija i prisnija socijalna mreža koju doživljava kao podržavajuću, biće više sposoban da prihvati nečije odbacivanje.

Kada su u pitanju mladi koji su zbunjeni u odnosu na svoju orijentaciju, koji imaju nisko mišljenje o sebi i samopouzdanje, koji vide svoju orijentaciju negativno i većinom skrivaju sopstvenu orijentaciju treba biti posebno pažljiv.

Često se dešava da odrasli homoseksualci imaju potpuno odvojene sfere života, mogu biti otvoreni u svom socijalnom okruženju, a potpuno zatvoreni na poslu. Iako većina stručnjaka zagovara maksimalnu otvorenost, zato što skrivanje nosi sa sobom stres, strah i negativna osećanja, ipak treba biti veoma oprezan. Svaka individua mora za sebe doneti odluku o otkrivanju svoje seksualnosti, u odnosu na okolnosti u kojima se nalazi. Sa mladima koji se osećaju konfuzno i imaju nisko samopoštovanje, treba prvo raditi na pozitivnom samoocenjivanju i vrednovanju, smanjivanju homofobije i predrasuda vezanih za homoseksualnost, a tek kasnije pokrenuti pitanje otkrivanja. Jednom rečju, tokom faze reparacije, pitanje coming out-a treba odložiti. Na kraju, mladi treba da razmisle o tome kome i kako žele otkriti svoju tajnu. Coming out iz besa, ljutnje, inata ili želje da se neko kazni nije dobra ideja.

Skrivanje naspram otkrivanja

Otkrivanje sopstvene seksualne orijentacije kada je homoseksualnost u pitanju je mač sa dve oštrice. Život obavljen velom tajne je svakako uzrok stresa i slabijeg psihološkog funkcionisanja, ali pitanja kako, kada, kome i zašto otkriti svoju tajnu, zahtevaju zrele i promišljene odgovore, kako otkrivanje drugima ne bi postala slabost umesto snage.

Istraživanja stigmatizacije homoseksualaca i njenih efekata otkrilo je koliko negativnih posledica, po psihološko zdravlje pojedinca, može stigma da nosi. Paradoksalno, skrivanje sopstvene seksualnosti se često koristi kao strategija prevladavanja, sa ciljem da se izbegnu negativne posledice stigme. Međutim, ovakva strategija prevladavanja može se vratiti kao bumerang i postati izvor stresa sama po sebi (Miller i Major, 2000).

Smart i Wegner (2000) opisuju negativne efekte ovakve strategije i ističu breme koje pojedinac mora neprestano nositi sa sobom u stalnoj okupiranosti skrivanjem. Ovi istraživači su opisali kompleksan kognitivni proces, koji je delom svestan, delom nesvestan, koji je neophodan u cilju održavanja tajne u odnosu na druge i takvo unutrašnje iskustvo nazvali "privatnim paklom".

Razlozi zašto se LGB populacija odlučuje da skriva svoju seksualnu orijentaciju mogu biti u želji da se zaštite od zla koje im mogu naneti drugi (napada, odbacivanja, otpuštanja na poslu itd.), ili iz razloga krivice i stida (D'Augelli i Grossman, 2001).

Skrivanje sopstvene seksualnosti je veoma bitan izvor stresa u životu homoseksualaca. Hetrick and Martin (1987) opisuju kako homoseksualni adolescenti uče da skrivaju svoju seksualnost i kako takva pozicija zahteva neprestano nadgledanje i kontrolisanje sopstvenog ponašanja u svim okolnostima, od oblačenja, načina govora, hoda, interesovanja, izražavanja itd. Osoba mora da ograniči sebe na određene prijatelje, određena interesovanja i sopstvena izražavanja kako ne bi bio "sumnjiv". Svaki ovakav akt obmane i zatvaranja prema drugima,

nesvesnog ili svesnog kontrolisanja sopstvenog ponašanja, osnažuje uverenje o sopstvenoj različitosti, neadekvatnosti i inferiornosti.

Skrivanje i strah od otkrivanja ne završavaju se sa adolescencijom. Studije pokazuju da se javlja neprestana borba između skrivanja sopstvenog identiteta i straha od diskriminacije sa jedne strane i potrebe za sopstvenim integritetom, sa druge strane, kod osoba koje koriste skrivanje kao strategiju izbegavanja diskriminacije na radnom mestu.

Druge studije pokazuju da su izražavanje emocija i deljenje bitnih aspekata sopstvenog selfa sa drugima, kroz priznanja i otkrivanja, značajni faktori održavanja fizičkog i psihičkog zdravlja (Pennebaker, 1995). Potiskivanje, koje postoji kod skrivanja tajne, dovodi do negativnih posledica po mentalno zdravlje, dok izražavanje i otkrivanje traumatičnih doživljaja ili karakteristika, dovode do jačanja selfa, smanjivanja anksioznosti i pomaže u asimilovanju ovih karakteristika (Bucci, 1995; Stiles, 1995).

U jednoj seriji istraživanja pokazano je da potiskivanje i inhibicija utiču na imunološke faktore i zdravlje u celini, da izražavanje emocija, kao što je pisanje o traumatičnom doživljaju, poboljšava imunitet i smanjuje simptome astme i artritisa (Petrie, Booth i Davison, 1995; Smyth, Stone, Hurewitz i Kaell, 1999).

Takođe LGB osobe koje kriju sopstveni identitet, sprečavaju sebe u povezivanju i mogućoj identifikaciji sa drugim osobama koje su iste orijentacije. Povezivanje sa drugima koji su slični sebi, ima veliki uticaj na samopouzdanje osobe (Crocker i Major, 1989; Jones, 1984; Postmes i Branscombe, 2002). Ovaj uticaj pokazali su i Frable, Platt i Hoey (1998), ispitujući samoprocenu i opštu psihičku dobrobit u kontekstu socijalne okoline. Studenti homoseksualci koji su se kretali u sredini gde su postojale njima slične osobe, imali su značajno bolje mišljenje o sebi, nego kada su se nalazili u sredini koja im nije slična. Takođe osobe koje kriju svoju orijentaciju ne mogu biti u prilici da prime formalnu ili neformalnu pomoć LGB zajednice.¹⁰

Postavlja se pitanje koji su to faktori koji utiču na razlike između LGB individua, u nivou samoprihvatanja i otvaranja sebe drugima. Neki tvrde da razlike leže u ličnosti i određenim okolnostima u životu koje imaju snažan uticaj na sposobnost individue da se upusti u izazov koji sa sobom nosi coming out proces (Cass, 1996).

Psihodinamski teoretičari su istakli ulogu interpersonalne istorije LGB individua koja može uticati na samoprihvatanje i otvorenost u odnosu na svoju seksualnu orijentaciju prema drugima (Cohler i Galatzer-Levy, 1996; Laird, 1996; Margolies, Becker, i Jackson-Brewer, 1987; Mohr, 1999). Coming out proces je u velikoj meri interpersonalno iskustvo i obuhvata izazov samootvaranja prema porodici i značajnim drugima.

Model vezivanja i coming out proces

U svom istraživanju Jonathan Mohr i Ruth Fassinger povezali su faktore samoprihvatanja i otvaranja ka drugima sa teorijom vezivanja (attachment theory, Bowlby). Mohr i Fassinger su ispitali uticaj vezanosti za roditelje i generalnog vezivanja sa dve dimenzije koje su bitne za coming out proces, a to su samoprihvatanje LGB orijentacije i otvorenost u iskazivanju svoje orijentacije u svakodnevnom životu.

Samoprihvatanje i otvaranje sebe drugima su smatrali za povezane, ali ipak nezavisne koncepte (Fassinger i Miller, 1996).

Teorija vezivanja ističe značaj bliske afektivne veze sa kasnijim osećajem sigurnosti i bezbednosti (Bowlby, 1969/1982). Iz perspektive ove teorije ljudi imaju urođenu tendenciju da traže i formiraju emotivnu vezu sa drugim ljudima. Ovakva veza povećava šanse za opstanak individue, pogotovo u prvim godinama života. U trenucima stresa i opasnosti po psihološku dobrobit individue, sistem ponašanja usvojen kroz rano vezivanje, opet se aktivira. Drugim rečima, ovaj sistem nastavlja da funkcioniše "od kolenke pa do groba" (Bowlby,

---

¹⁰ Literatura 11 i 12

1988). Bez obzira na zrelost individue i njen razvoj, ona i dalje ima iste emotivne potrebe i nastavlja da primenjuje sistem vezivanja koji je usvojila u detinjstvu, šta više ovakav prvobitan oblik vezivanja primenjuje se na partnerske i druge odnose. Model vezivanja uspostavljen u ranom detinjstvu sa primarnim afektivnim objektima, rezistentan je na promenu i zadržava se u odraslom dobu.

Model vezivanja je konceptualizovan preko dve ključne dimenzije – anksioznost i izbegavanje (Brennan, Clark, i Shaver, 1998; Fraley i Shaver, 2000). Anksioznost se definiše preko stepena u kojem je individua osetljiva na pretnju odbijanja i napuštanja. Izbegavanje je definisano kao mera do koje je individua voljna da se oslanja na druge u trenucima kada joj je potrebna njihova podrška. Visok nivo izbegavanja govori o potiskivanju sopstvenih potreba za vezivanjem i nedostatkom poverenja u sposobnost druge da odgovore na potrebe individue. Povezanost modela vezivanja sa coming out procesom je upravo u stresu, provokativnosti, konfliktima i izazovu koji coming out kao situacija nužno nosi. Coming out proces je po svojoj prirodi preteći, jer otkrivanje seksualne orijentacije može imati za posledicu odbacivanje, zabrane, negativne reakcije, čak i opasnost od fizičke agresije od strane značajnih drugih, prijatelja, porodice itd. Iz ovih razloga, razumno je pretpostaviti da coming out proces aktivira sistem vezivanja individue, njenu sposobnost da se efektivno nosi sa antigay stavom i predrasudama, homofobijom itd.

U istraživanju Mohr i Fassinger model koji povezuje attachment varijable sa samoprihvatanjem i otvaranjem prema drugima testiran je na 489 LGB odraslih subjekata. Model je uključivao 4 varijable:

- Iskustvo vezivanja za roditelje kroz detinjstvo
- Doživljaj podrške roditelja u odnosu na seksualnu orijentaciju
- Generalni model vezivanja
- LGB varijable

Rezultati su uglavnom potvrdili predloženi model. Dobijeno je na primer da izbegavanje vezivanja i anksioznost doprinose teškoćama u samoprihvatanju, a izbegavanje je takođe povezano sa niskim nivoom samoizražavanja u svakodnevnom životu. Veza sa roditeljima imala je indirektnog efekta na osećaj identiteta i otvorenosti, zbog njenog uticaja na roditeljsku podršku u odnosu na seksualnu orijentaciju i generalnog vezivanja.

Mentalno zdravlje

Gledajući razne definicije mentalnog zdravlja može se reći da je ono produkt bioloških, psiholoških i socijalnih faktora. Sa obzirom na tematiku koja je u središtu ovog rada, aspekti od značaja su svakako socijalni faktori i internalizovani socijalni faktori koji onda prelaze u domen psiholoških faktora. Postoji više definicija mentalnog zdravlja:

- Mentalno zdravlje može se definisati kao uspešno funkcionisanje mentalnih funkcija, koje ima za posledicu produktivne aktivnosti, ispunjavajuće odnose sa drugim ljudima i sposobnost da se prilagodimo promeni i da prevazilazimo nedaće. www.mentalhealth.org
- Druga definicija ističe da je mentalno zdravlje relativno trajno stanje u kome je individua zadovoljna sobom, što se ogleda u njenom uživanju u životu i osećaju samo-realizacije. Takođe se podrazumeva visok stepen prilagođenosti socijalnoj sredini, što ima za posledicu zadovoljstvo koje dolazi od socijalne interakcije, kao i uspeh u njoj. www.cmpmhmr.cog.pa.us

- Sledeća definicija naglašava kapacitet individue da formira harmonične odnose sa njenim socijalnim i fizičkim okruženjem, kao i da postigne balans u odnosu na sopstvene potrebe i motive. www.dph.state.ct.us
- I na kraju još jedna definicija koja ističe postizanje balansa između individue, njene socijalne grupe i šire sredine. Ove tri komponente u svom kombinovanju obezbeđuju psihološku i sociološku harmoniju, osećaj dobrobiti i samoaktualizacije. www.schizophrenia.atspace.org

Sumirajući više definicija mentalnog zdravlja mogu se istaći više komponenti:

Mentalno zdravlje podrazumeva samoaktualizaciju, zadovoljstvo individue samim sobom, a kao nužan preduslov za samorealizaciju individue ističe se odnos sa socijalnom okolinom, ispunjavajući i zadovoljavajući odnosi sa drugim ljudima. Da bi se postigli ovako harmonični odnosi, osnovna strategija koja se ističe je prilagođavanje.

Već navedeno može se svesti na dve bazične komponente:

- *Postojanje zadovoljavajućeg sopstvenog identiteta*
- *Postojanje zadovoljavajućih odnosa sa socijalnom okolinom*

Ono što je bitno razumeti u okviru teme kojom se ovde bavimo, a to je homoseksualizam, da on nikako nije sam po sebi poremećaj ni jedne od nabrojanih komponenti. No, stavljajući se na stanovište građenja sopstvenog identiteta koje ometa neprestana borba sa neznanjem, predrasudama i diskriminacijom svoje socijalne okoline, jasni su izvori stresa i konfuzije koji mogu nastati. U svrhu razumevanja eventualnih komplikacija koje mogu nastati kod homoseksualnih individua, kao i u svrhu prevencije psihičkih teškoća, valja posebno razmotriti svaku od ovih komponenti mentalnog zdravlja. U drugoj komponenti ovako definisanog mentalnog zdravlja, dolazi se do povezanosti otkrivanja sopstvene homoseksualnosti drugima i njene posledice po mentalno zdravlje individue.

Zrelost ličnosti i mentalno zdravlje

Pojam zrelost ličnosti često se sreće kao alternativa pojmu mentalno zdravlje. Koliko se definicije ova dva pojma preklapaju zavisi od toga kako se definišu svaki od njih ponaosob i koji se njihovi aspekti ističu kao bitni.

Jahoda kriterijume mentalnog zdravlja definiše u dve grupe - pojavni (odsustvo mentalne bolesti i normalnost) i unutrašnjeg porekla, vezani za dublja psihološka svojstva ličnosti (osećanje identiteta, samoaktuelizacija, ravnoteža psihičkih snaga itd.).

Fromova definicija mentalnog zdravlja podrazumeva suprotnost otuđenosti i po njoj mentalno zdrav pojedinac je onaj koji živi na osnovu principa ljubavi, razuma i vere koji poštuje sopstveni život kao i druge ljude. Otuđenost podrazumeva osećanje krivice, nesreće i odsustvo svesti o sopstvenom ja.

Za tematiku ovog istraživanja, veoma je interesantan odnos zrele ličnosti i prilagođavanja. Kada se govori o homoseksualizmu i mentalnom zdravlju, neizostavno se postavlja pitanje prilagođavanja društvu koje homoseksualizam u većoj meri ne prihvata. Onda se možemo pitati da li se homoseksualna jedinka treba prilagoditi zahtevima takvog društva ili ostati verna sebi i sopstvenom izboru. Hit je kategoričan u stavu da zrela ličnost nije prilagođena ličnost. Pojam prilagođenosti uključuje u sebe sociokulturne vrednosti šire sredine kojoj se neka osoba prilagođava, a zanemarije unutrašnje zahteve i strukturu ličnosti (Heath D., 1965). Prilagođenost je ono ponašanje koje u optimalnoj meri simultano usklađuje stabilnost ego strukture i zahteve sredine. Zrele ličnosti je dobro organizovana ličnost i ako zahtevi sredine ugrožavaju njene potrebe ili sistem vrednosti, ona ih ne mora prihvatiti. U slučaju neprihvaćenosti homoseksualizma od socijalne sredine koja okružuje homoseksualnu individuu, veća je šteta po ličnost da odustane od svojih sopstvenih potreba, nego njena

neprilagođenost zahtevima okoline. U tom slučaju kriterijum zrelosti nije prihvatanje zahteva okoline već stav prema tim zahtevima. Može se reći da su samo ekstremni stavovi indikativni za procenu zrelosti ličnosti, tj. sistematsko prihvatanje svih zahteva sredine ili sistematsko odbacivanje njenih zahteva.

Prevenција

Pod prevencijom se podrazumeva “zdužena primena medicinskih, psiholoških i socijalnih mera” koje imaju za cilj:

- Da uklone činioce štetne po zdravlje čoveka,
- Da omoguće da se fizičke i duhovne sposobnosti čoveka razviju na najbolji mogući način,
- Da obezbede pravovremenu i adekvatnu pomoć u vidu lečenja i rehabilitacije obolelim članovima društvene zajednice (Kaličanin, Bojanin, 1975; po Vlajković, 1990).

Prevenција se najčešće deli na primarnu (sprečavanje pojave oboljenja), sekundarnu (rana dijagnostika i terapija) i tercijarnu (rehabilitacija).

U okviru homoseksualne tematike, a sa ciljem prevencije treba obratiti pažnju na faktore kao što su netolerantnost socijalne okoline i u zavisnosti od procene socijalnih faktora, podrška coming out procesu, internalizovana homofobija, krizni faktori u adolescentnom periodu, prilagođavanje društvenoj zajednici, bez odustajanja od sopstvenog identiteta itd.

Tipični problemi homoseksualne omladine

Postoje četiri grupe problema sa kojima se mladi homoseksualci susreću danas:

- Homofobija (Berzon, 1979; Fairchild, 1979)
- Nedostatak zdravih uzora i razvojnih modela (Berzon, 1979; Coleman, 1985; Decker, 1985)
- Coming out proces (Berzon, 1979; Gartrell, 1984; Suppe, 1981; Toder, 1979)
- AIDS (Altman, 1986; Messing, 1985).

Homofobija je već bila obrađena kao tema u prethodnom poglavlju. Zbog svoje unutrašnje i spoljašnje snage ona se smatra primarnim faktorom sa kojim se mladi homoseksualci moraju izboriti. Najbolja borba protiv uticaja homofobije je gay afirmativna terapija.

AIDS je jedan od problema koji je takođe veoma ugrožavajući po homoseksualnu populaciju, ali on nije tema ovog rada.

Preostale dve grupe problema su od velikog značaja za rad sa homoseksualnim klijentima i mentalnu prevenciju. Adolescenti homoseksualci su suočeni sa nedostatkom zdravih uzornih obrazaca koji bi im mogli pomoći u razvoju pozitivnog percipiranja sebe tokom identifikacije. Brown Larson i DeWolfe (1979) navode da gay parovima nedostaje jasan model interakcija, oni ne mogu gledati televiziju i preko nje dobiti informacije kako da strukturiraju svoj socijalni i seksualni život. Ovde treba naglasiti da u poslednje vreme raste trend TV serija koje uključuju i gay parove. Postoji veliki broj filmskih ostvarenja i knjiga koja uključuju gay karaktere, ali se u njima najčešće govori o bolu, patnji, borbi i nesrećnim krajevima glavnih junaka, što može imati negativan uticaj na adolescenta u razvoju. Model koji najviše nedostaje je model običnih, normalnih, visoko funkcionalnih odraslih osoba iz različitih ekonomskih i kulturnih sredina.

Klinički pristup homoseksualnoj populaciji

Problemi i fokus u terapiji LGB osoba je u principu isti kao i za generalnu populaciju. Specifična razlika je jedino u tome što kliničar treba da bude svestan određenih

karakterističnih aspekata i situacija sa kojima se LGB individua nužno susreće, dok se heteroseksualna individua sa takvim pitanjima ne mora sresti. Sam jezik koji kliničar koristi trebalo bi da bude neutralan u odnosu na seksualnu orijentaciju i da ne implicira da su svi klijenti heteroseksualni. Otvoreno priznavanje da ljudi mogu osećati različite vrste emotivne i seksualne privlačnosti je dobar početak u podsticanju iskrenog iznošenja širokog raspona osećanja i briga o seksualnosti kod klijenta.

Prilikom rada sa LGB populacijom, treba imati na umu mogućnost postojanja nasilja i fizičke agresije prema pripadnicima ove grupe. Oni mogu biti žrtve nasilja, što uključuje i posttraumatski stresni sindrom, depresiju, kao i raspon psiholoških problema i poremećaja. Internalizovana homofobija nije mnogo milostivija prema svom domaćinu, te osećanja neadekvatnosti, stida, srama, inferiornosti i ranjivosti mogu dovesti i do potiskivanja i odricanja sopstvene homoseksualnosti i identiteta. Prerani coming out može nositi sa sobom trpljenje različite vrste, pogotovo mogućnost odbacivanja od vršnjaka i porodice. Rizik od samoubistva postoji kod svih osoba, bilo kojeg uzrasta koji se bore sa coming out-om, kao i uspostavljanjem LGB identiteta. Povišena stopa samoubistava upozorava na razvoj programa koji će moći bolje štititi LGB populaciju.

Diferencijalna dijagnostika je naravno od ključnog značaja za primenu odgovarajućeg tretmana. Psihoterapeuti bi trebalo da budu spremni da identifikuju probleme u vezi sa prihvatanjem sopstvenog identiteta kod njihovih klijenata i da diferencijalno dijagnostikuju ove probleme u odnosu na zloupotrebu supstanci, alkohola i druge vidove neprilagođenog ponašanja koji mogu biti posledica drugih psiholoških uzročnika. Indikatori psiholoških poremećaja i indikatori odloženog i otežanog uspostavljanja zdravog identiteta kod LGB individua mogu biti veoma slični i uključivati crte kao što su poricanje, strah, bes, krivicu, bespomoćnost, beznadežnost, nisko samopoštovanje, socijalnu izolaciju i otuđivanje.

Problem istraživanja

Podaci koje dobijemo ovim istraživanjem treba da odgovore na pitanja koji su to uslovi koji olakšavaju/otežavaju homoseksualnim individuama otkrivanje svoje homoseksualnosti drugima, koja iskustva najčešće prate ovaj proces, koji su najčešće ljudi kojima se prvi put obraćaju, u kakvim okolnostima i na kraju kakve su posledice njihovog otvaranja (trenutne i dalekosežne) kako ih oni vide.

Poseban faktor koji će biti ispitivan kao faktor koji otežava ili olakšava proces coming out-a je doživljaj socijalne distance od značajnih drugih kao i šire socijalne okoline, kako je doživljava sama osoba.

Drugi deo istraživanja biće usmeren na utvrđivanje značaja coming out-a za mentalno zdravlje pojedinca. Pitanje se postavlja da li su homoseksualne jedinice koje su otvorene u vezi sa svojom seksualnošću (definisane tako što su otvorene prema individuama od primarnog značaja, porodici), ujedno i mentalno zdravije. Da li otvorenost u vezi sa homoseksualnošću donosi olakšanje, smanjuje grižu savesti i druge neprijatne emocije, ili naprotiv otvorenost povećava stres zbog izloženosti socijalnom pritisku, ostaje da se otkrije ovim istraživanjem.

Predmet i ciljevi istraživanja

Homoseksualizam se definiše kao seksualna orijentacija koja podrazumeva izbor seksualnog partnera istog pola. "Coming out" proces je obelodanjivanje sopstvene homoseksualnosti sebi i socijalnoj okolini.

Prvi cilj ovog istraživanja je da otkrije značaj obelodanjivanja svoje seksualnosti i njen uticaj na mentalno zdravlje homoseksualaca. Početna pretpostavka ovog istraživanja je da su oni homoseksualci koji ne kriju svoju seksualnost, mentalno zdraviji, što će reći manje depresivni, agresivni i anksiozni. Ako je ova pretpostavka tačna, onda je od krucijalnog značaja otkriti koji su to uslovi koji olakšavaju / otežavaju ovaj proces u cilju mentalne prevencije.

Drugi cilj ovog istraživanja je da utvrdi koliko se homoseksualci u Srbiji, danas, osećaju otuđeno od svoje socijalne okoline i koliko stav okoline otežava proces coming out-a, otežavajući pozitivno formiranje gay identiteta. Već su nabrojene sledeće tematske celine:

- Utvrđivanje najčešćih uslova koji omogućavaju proces coming out-a
- Utvrđivanje uslova koji otežavaju coming out
- Utvrđivanje posledica otvaranja
- Utvrđivanje uklopljenosti homoseksualaca u socijalnu zajednicu
- Utvrđivanje povezanosti otvorenosti prema značajnim osobama (pre svega porodici) i mentalnog zdravlja

Značaj istraživanja ove tematike

Iako je mnogo toga postignuto i otkriveno tokom prošlih decenija, o seksualnoj orijentaciji i njenim razvojnim tokovima, ostaje još mnogo toga što bi trebalo da se otkrije i razume vezanim za ovu pojavu. Stavovi prema LGB individuama se jesu popravili tokom poslednjih godina, ali antigay stanovište još uvek je veoma jako, rašireno i moćno, naročito na Balkanu.

Od 1800-te godine, pa sve do 1970 glavni fokusi istraživanja bili su na pronalaženju uzroka homoseksualnosti, obuhvatajući i biološka i psihološka ispitivanja. Od 1973 godine, prelomne godine u kome je homoseksualnost zvanično izbačena sa liste psiholoških poremećaja, istraživanja počinju da se usmeravaju ka složenijim pitanjima, zasnovanim na shvatanju

seksualne orijentacije kao fenomenu koji ima više formi. Tako su istraživanja usmerena na otkrivanju varijacija u seksualnim željama, ponašanju i identitetu, a zatim i demografskim, kulturnim i drugim faktorima koji mogu determinisati ovakve varijacije. Kao značaj istraživanja sledeći razlozi su već bili spominjani:

- Nedovoljna istraženost ove tematike u odnosu na veličinu homoseksualne populacije
- Povećanje svesnosti javnog mnjenja o ovoj tematici, u cilju smanjenja neznanja, predrasuda i stigmatizacije
- Povećanje znanja u ovoj oblasti koje može biti od pomoći radnicima u oblasti mentalnog zdravlja koji rade sa homoseksualnim klijentima
- Povećanje znanja u ovoj oblasti od značaja je za homoseksualce u krizi, kao metod samopoći ili razbijanja otpora da se obrate profesionalcima za pomoć
- Povećanje znanja u ovoj oblasti od značaja je za ljude koji su u bliskim kontaktima sa homoseksualcima i nisu sigurni kako da se nose sa tim (porodica, prijatelji, kolege)

Varijable istraživanja

Osnovni biografski podaci:

1. GODINE – kategorije: “do 14–preadolescencija”; “15-18–adolescencija”; “19-25–postadolescencija”; “25–30–mladi odrasli”; “preko 30–odrasli”.
2. MESTO ROĐENJA - sa kategorijama: “Beograd”, “grad u SCG veći od 100.000 stanovnika”; “grad u SCG od 25000 do 100000 stanovnika”; “grad u SCG manji od 25000 stanovnika”; “selo u SCG”; “inostranstvo”.
3. MESTO TRENUTNOG BORAVKA - sa kategorijama navedenim gore.
4. OBRAZOVANJE – nivo obrazovanja ispitanika. Kategorije: “osnovna škola”; “srednja škola”; “viša sprema”; “fakultet”.

Pitanja u vezi sa ispitanikovom seksualnom orijentacijom:

5. OCENA SOPSTVENE SEKSUALNE ORIJENTACIJE – subjektivno opredeljenje ispitanika po Kinseyevoj skali. Ova varijabla ima 7 kategorija.
6. TRENUTNA INVOLVIRANOST ISPITANIKA U SEKSUALNO – EMOTIVNI ODNOS - čine sledeće kategorije: “apstinira”; “masturbira”; “ima povremene seksualne susrete”; “neobavezna seksualna i/ili emotivna veza sa više osoba”; “neobavezna seksualna i/ili emotivna vezu sa jednom osobom”; “ozbiljna seksualna i/ili emotivna veza”; “u braku (zvaničnom ili nezvaničnom)”.
7. POL OSOBE SA KOJOM (KOJIMA) JE SEKSUALNO/EMOTIVNO INVOLVIRAN – sa kategorijama: “muški”; “ženski”; “oba pola”.
8. OBELODANJENOST SEKSUALNE ORIJENTACIJE – coming out.
9. OTVORENOST U VEZI SA SVOJOM SEKSUALNOŠĆU – ova varijabla je definisana preko broja osoba koje su svesne ispitanikove orijentacije sa kategorijama:
10. GODINE COMING OUT-A - kalendarski uzrast ispitanika kada je prvi put izašao sa informacijom o svojoj homoseksualnosti. Kategorije, kao i varijabla godine.
11. OSOBA KOJOJ SE PRVI PUT OBRATIO – osoba koju ispitanik navede. Ova varijabla ima sledeće kategorije: “stranac”; “kolega”; “drugar”; “blizak prijatelj”; “brat/sestra”; “majka”; “otac”; “stručno lice (lekar, psiholog i sl.)”; “niko još uvek”.
12. POL OSOBE KOJOJ SE PRVI PUT OBRATIO -kategorije: “muški” i “ženski”.
13. SEKSUALNA ORIJENTACIJA OSOBE KOJOJ SE OBRATIO – sa kategorijama: “hetoreseksualna”; “homoseksualna”; “biseksualna”.
14. RAZLOZI ZBOG KOJIH JE REKAO – razlozi koje je ispitanik smatrao da su u tom trenutku delovali na njega da se otvori. Ova varijabla će biti otvorenog tipa.

15. RAZLOZI ZBOG KOJIH NIJE REKAO – razlozi zbog kojih se ispitanik nije otvorio i u momentu kada je osećao potrebu da se nekome otvori.
16. REAKCIJA OSOBE – ispitanikov doživljaj reakcije. Varijabla otvorenog tipa.
17. REAKCIJA ISPITANIKA U DATOM TRENUTKU. Varijabla otvorenog tipa.
18. POGLED ISPITANIKA NA TAJ DOGAĐAJ IZ TRENUTNE PERSPEKTIVE. Zadovoljstvo što je to učinio i procena da li bi učinio opet isto
19. POVOD I USLOVI u kojima je to uradio – odnosi se na impulsivnost naspram promišljenosti.
20. NAČIN kategorije – “verbalno - oči u oči”; “verbalno – telefonski”; “pismeno – pismom”; “pismeno - e mailom”; “pismeno – sms-om” i “drugo”.
21. ZNANJE MAJKA – da li se ispitanik otvorio majci sa kategorijama – “da” i “ne”.
22. ZNANJE OTAC – da li se ispitanik otvorio ocu sa kategorijama – “da” i “ne”.
23. VEROVANJE U PRIHVAĆENOST OD MAJKE sa kategorijama – “da” i “ne”.
24. VEROVANJE U PRIHVAĆENOST OD OCA sa kategorijama – “da” i “ne”.
25. DOŽIVLJAJ PRIHVAĆENOSTI OD MAJKE – kategorije od 1 (najmanja) do 5 (najveća)
26. DOŽIVLJAJ PRIHVAĆENOSTI OD OCA – iste kategorije

Doživljaj socijalne distance:

Za sledeće varijable važe kategorije od 1 (nema distance) do 5 (maksimalna distanca):

27. DOŽIVLJAJ DISTANCE U PORODICI
28. DOŽIVLJAJ DISTANCE OD HETEROSEKSUALNIH PRIJATELJA
29. DOŽIVLJAJ DISTANCE U NEPOSREDNOJ SREDINI
30. DOŽIVLJAJ DISTANCE OD ŠIREG DRUŠTVA
31. SOCIJALNA DISTANCA ISPITANIKA PREMA DRUŠTVU
32. DOŽIVLJAJ PODRŠKE GAY ORGANIZACIJA
33. ZADOVOLJSTVO GAY STATUSOM U DRUŠTVU

Mentalno zdravlje pojedinca čiji su indikatori:

34. ANKSIOZNOST – sa kategorijama – nije anksiozan, umerena anksioznost, povišena anksioznost, izražena anksioznost, veoma izražena anksioznost
35. DEPRESIVNOST - sa kategorijama – nije depresivan, umereno depresivan, povišena depresivnost, izražena depresivnost, veoma izražena depresivnost
36. AGRESIVNOST - sa kategorijama – niska agresija, umerena agresija, povišena agresija, izražena agresija, veoma izražena agresija

Hipoteze

Prvi deo istraživanja je eksplorativno ispitivanje coming out-a kao pojave i ono nema određene hipoteze. Drugi deo istraživanja ima sledeće hipoteze:

- 1. Homoseksualci koji su prošli kroz proces coming out-a prema roditeljima, kao figurama od primarnog značaja, su mentalno zdraviji od onih koji kriju svoju seksualnu orijentaciju**
- 2. Individue koje osećaju veću socijalnu distancu, teže će se odlučiti na coming out**
- 3. Manje socijalne sredine (mesta rođenja) otežavaju coming-out**
- 4. Ispitanici koji su otvoreni u vezi sa svojom seksualnošću su češće involvirani u ozbiljnu emotivno- seksualnu vezu**

Metodologija

U istraživanju je korišćena neeksperimentalna metoda. Za ispitivanje samog “coming out” procesa i doživljaja socijalne distance, bliže i šire okoline ispitanika, korišćen je specijalno konstruisan upitnik.

Za ispitivanje mentalnog zdravlja ispitanika bile su korišćene tri skale iz inventara 18 PF K. Momirovića - skala anksioznosti, agresivnosti i depresivnosti. Mere mentalnog zdravlja su

korišćene kao konituum, sa relativnim vrednostima razlike između dve grupe (homoseksualci koji su “otvoreni” prema drugima i sebi, u vezi sa svojom seksualnom orijentacijom i oni koji još uvek nisu prihvatili u potpunosti svoj homoseksualni identitet).

Uzorak

U ovom istraživanju uzorak predstavlja prigodan uzorak muškaraca homoseksualne orijentacije. Uzorak je prikupljen iz beogradskih gay organizacija i klubova na dobrovoljnoj bazi njihovih članova da učestvuju u istraživanju. Uzorak čini populacija homogena jedino po polu i seksualnoj orijentaciji.

Instrumenti

1. **Upitnik** – ekplorativni upitnik, konstruisan specijalno za svrhe ovog istraživanja. Upitnik se deli na dva dela, prvi ispituje sam proces coming outa, a drugi deo upitnika ispituje socijalnu distancu ispitanika i njegove neposredne okoline. Upitnik se sastoji od 28 pitanja zatvorenog i otvorenog tipa.
2. **Skala anksioznosti** – Ova skala predstavlja jednu od 18 skala iz inventara 18 PF K. Momirovića (publikovana 1971). Skala ima 80 tvrdnji na koje ispitanik odgovara sa “da” i “ne”.
3. **Skala depresivnosti** – Ova skala takođe predstavlja jednu od 18 skala iz inventara 18 PF K. Momirovića. Ova skala sadrži pretpostavku o dva tipa depresije – konstitucionalni (sklonost depresiji) i reaktivni (reakcija na unutrašnji/spoljašnji događaj). Skala ima 80 tvrdnji na koje ispitanik odgovara sa “da” i “ne”.
4. **Skala agresivnosti** – I ova skala je deo baterije K. Momirovića. Predmet skale je sklonost agresivnim tendencijama i antisocijalni oblici ponašanja, kao i destruktivne sklonosti prema socijalnim institucijama. Skala ima 75 tvrdnji na koje ispitanik odgovara sa “da” i “ne”.

Organizacija i tok istraživanja

Istraživanje je sprovedeno terenski, sa neposrednim kontaktom sa ispitanicima, gde je to bilo moguće. Istraživač je sam sprovodio kraći intervju, a zatim zadavao upitnik i instrumente.

Pojedini ispitanici su insistirali na strogoj anonimnosti i istraživač je održavao sa njima kontakt putem elektronske pošte – mailom.

Statistička obrada

Statistička obrada korišćena u ovom istraživanju najviše počiva na prebrojavanju frekvenci određenih modaliteta varijabli. Takođe, korišćen je i hi kvadrat test, za ukrštanje varijabli koje su po svojoj prirodi nominalne, a t test značajnosti razlika među grupama, za varijable koje to dozvoljavaju, a kojim se želi utvrditi da li postoje statistički značajne razlike između dve grupe ispitanika (onih koji jesu rekli roditeljima o svojoj seksualnosti i onih koji to nisu učinili), poredići ih po mnoštvu drugih varijabli, a pre svega indikatorima mentalnog zdravlja, što je početna hipoteza samog istraživanja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Godine i faze adolescencije ispitanika

Starosna struktura ispitanog uzorka prikazana je u tabeli br.1:

TABELA BR.1 STAROSNA STRUKTURA ISPITANIKA

Starost ispitanika	Frekvencija	Procenat
Adolescencija (15 do 18 god)	5	5.4%
Postadolescencija (19 do 24 god)	34	37.0%
Mladi odrasli (25 do 30 god)	37	40.2%
Odrasli (više od 30 god)	16	17.4%
Total	92	100.0%

Iz tabele se može videti da se na istraživanje odazvalo najviše ispitanika koji spadaju u kategoriju mladi odrasli i pripadaju starosnoj grupi od 25 do 30 godina. Skoro isti procenat ispitanika pripada kategoriji postadolescenti (19 do 24 godine). Dakle 77.2% ispitanika koji su se odazvali na istraživanje o “coming out procesu”, kako je ono bilo “reklamirano”, pripada kategoriji postadolescentata i mladih odraslih. Može se zaključiti da mladi u ovom dobu najviše razmišljaju o obelodanjivanju svoje homoseksualnosti i da ih ova tema upravo u ovom periodu najviše dotiče. U prilog takvom zaključku, govori i podatak da prvi izlazak u javnost sa svojom seksualnom orijentacijom u značajno većem procentu pripada periodu od 19 do 24 godine života, po podacima ovog istraživanja. Ipak, podjednako valjani zaključci se mogu izvući ako se kaže da mladi u ovom dobu najviše posećuju sajt “Gay Serbia”¹¹, koji je u velikoj meri bio izvor uzorka ovog istraživanja, kao i da su mladi u tim godinama najviše spremni na saradnju, željni promena i optimistični prema njima.

Socijalna sredina ispitanika i obrazovanje

Socijalna struktura ispitanog uzorka može se videti iz podatka o mestu rođenja, mestu boravišta i obrazovanju ispitanika.

TABELA BR.2 MESTO ROĐENJA ISPITANIKA

Mesto rođenja ispitanika	Frekvencija	Procenat
Beograd	28	30.4%
Grad u SCG veći od 100.000 stanovnika	12	13.0%
Grad u SCG od 25000 do 100000 stanovnika	25	27.2%
Grad u SCG manji od 25000 stanovnika	10	10.9%
Inostranstvo	2	2.2%
Selo	15	16.3%
Total	92	100.0%

¹¹ www.gay-serbia.com

Gledajući mesto rođenja, vidi se da je najveći, a približno podjednaki procenat ispitanika raspoređen između dve kategorije – Beograd i Grad u SCG od 25000 do 100 000 stanovnika.

TABELA BR.3 MESTO TRENUTNOG BORAVIŠTA ISPITANIKA

Mesto trenutnog boravišta ispitanika	Frekvencija	Procenat
Beograd	53	57.6%
Grad u SCG veći od 100.000 stanovnika	16	17.4%
Grad u SCG od 25000 do 100000 stanovnika	8	8.7%
Grad u SCG manji od 25000 stanovnika	5	5.4%
Selo	2	2.2%
Inostranstvo	8	8.7%
Total	92	100.0%

Kao što je i očekivano, sa obzirom na način na koji je uzorak pravljen, najveći procenat ispitanika trenutno živi u Beogradu.

TABELA BR.4 OBRAZOVANJE ISPITANIKA

Obrazovanje ispitanika	Frekvencija	Procenat
Srednja škola	16	17.4%
Viša stručna sprema	15	16.3%
Fakultet	61	66.3%
Total	92	100.0%

U najvećem procentu ispitanici koji čine uzorak istraživanja su studenti ili osobe koje su stekle fakultetsko obrazovanje.

Seksualna orijentacija:

Ispitanicima je dato da odrede sami svoju seksualnu orijentaciju, po Kinseyevoj skali, koja ima 7 kategorija, te dopušta precizno opredeljenje.

Kao dodatno (objektivnije) merilo ispitanikove orijentacije služi i pitanje sa kojim polom trenutno interaktuje (bilo da se radi o fantazijama, povremenim susretima, neozbiljnoj ili ozbiljnoj vezi). Iz ova dva pitanja može se izvući određen zaključak o eventualnoj konfuziji ispitanika po pitanju seksualne orijentacije. Ukoliko je ispitanik bliži biseksualnoj orijentaciji i privlače ga oba pola, može se očekivati da je njegova konfuzija u vezi sa svojim seksualnim identitetom veća.

TABELA BR.5 SEKSUALNA ORJENTACIJA ISPITANIKA

Seksualna orijentacija ispitanika	Frekvencija	Procenat
Biseksualan	13	14.1%
Većinom homoseksualan sa izraženom heteroseksualnom istorijom	12	13.0%
Većinom homoseksualan sa pojedinim heteroseksualnim doživljajima u prošlosti	38	41.3%
Isključivo homoseksualan	29	31.5%
Total	92	100.0%

Sam za sebe podatak da najviše ispitanika u ovom istraživanju smatra sebe većinom homoseksualnim, sa pojedinim heteroseksualnim doživljajima u prošlosti, može govoriti o tome da je većina ispitanog uzorka homoseksualaca prošla kroz fazu odbijanja svog homoseksualnog identiteta i fazu u kojoj se trude da se uklope u postojeće heteroseksualne norme. Ovaj podatak se slaže sa modelima razvoja homoseksualnog identiteta koji su bili navedeni u teorijskom delu ovog istraživanja.

TABELA BR.6 POL PARTNERA ISPITANIKA

Pol partnera sa kojim je ispitanik involviran	Frekvencija	Procenat
Muški	84	91.3%
Ženski	1	1.1%
Oba	7	7.6%
Total	92	100.0%

Značajna većina ispitanika 91.3% izveštava da je njihov polni partner muškog pola. Samo 1 ispitanik je u vezi sa osobom ženskog pola. To govori da je među ispitanicima ovog uzorka seksualna konfuzija generalno niska i da postoji dobro prihvatanje sebe kao osobe homoseksualne orijentacije. Može se videti iz tabele broj 6 da je procenat ispitanika koji je emotivno i seksualno involviran sa osobom muškog pola (91.3%) u blagoj inkongruentnosti sa procentom iz prethodne tabele gde samo 31.5% ispitanika smatra sebe isključivo homoseksualnim, što potkrepljuje već iznetu tezu, da na putu ka prihvatanju svog homoseksualnog identiteta, većina ispitanika prolazi kroz fazu pokušaja uklopljavanja u heteroseksualni način života.

Promiskuitet

Za mušku homoseksualnu populaciju važi "glas" da je promiskuitetnija. Ipak, pitanje se može postaviti sasvim drugačije - da li je muški pol generalno promiskuitetniji? Ne može se tvrditi ni jedno, ni drugo, bez potrebnih istraživanja. Ovo istraživanje nije se bavilo tom tematikom i ne može odgovoriti na pitanje koliko je homoseksualni uzorak u ovom ispitivanju promiskuitetan, jer ne postoji kontrolna grupa ispitanika. Ipak, u tabeli br. 7 možemo naći neke podatke o promiskuitetnosti ispitanog uzorka.

TABELA BR.7 PROMISKUITET ISPITANIKA

Promiskuitet ispitanika	Frekvencija	Procenat
Nema partnera	18	19.6%
Povremeni seksualni susreti ili veza sa više od jednog partnera	20	21.7%
Neozbiljna veza	14	15.2%
Ozbiljna veza ili brak	40	43.5%
Total	92	100.0%

Uzorak istraživanja je pokazao da je većina ispitanika (43.5%) involvirana u ozbiljnu emotivnu vezu sa jednom osobom. Kao što je već navedeno, da bi se izvukao bilo kakav zaključak fali kontrolna grupa heteroseksualnih ispitanika, ali se može zaključiti da uzorak homoseksualne populacije nije pokazao izrazitu sklonost ka promiskuitetu i da ovakav podatak treba imati na umu.

Otvorenost u vezi sa svojom seksualnošću

O otvorenosti svakog ispitanika ponaosob govori više podataka – njegova procena o tome koliko ljudi zna za njegovu seksualnu orijentaciju i otvorenost prema majci i ocu ponaosob.

TABELA BR.8 OTVORENOST U VEZI SA SVOJOM HOMOSEKSUALNOŠĆU

Broj osoba koje su upoznate sa seksualnom orijentacijom ispitanika	Frekvencija	Procenat
Ni jedna osoba	1	1.1%
Jedna osoba	1	1.1%
Manje od 5 osoba	17	18.5%
Manje od 10 osoba	23	25.0%
Verovatno mnogo njih	32	34.8%
Više ni ne brojim	18	19.6%
Total	92	100.0%

Većina ispitanika ovog uzorka (34.8%) procenjuje da mnogo ljudi zna za njihovu seksualnu orijentaciju. Ipak, ne mnogo manja grupa ispitanika spada u kategoriju da manje od 10 osoba zna za njihovu orijentaciju, kao i 18.5% ispitanika u kategoriji manje od 5 osoba koje znaju za njihovu orijentaciju. Može se reći da ispitanici ovog uzorka veoma vodi računa o tome kome će prikazati sebe u potpunosti, a od koga će sakriti svoje seksualno opredeljenje.

TABELA BR.9 OTVORENOST PREMA OCU

Otvorenost prema ocu	Frekvencija	Procenat
Rekao je ocu	22	23.9%
Nije rekao ocu	68	73.9%
Nema oca	2	2.2%
Total	92	100.0%

TABELA BR.10 OTVORENOST PREMA MAJCI

Otvorenost prema majci	Frekvencija	Procenat
Rekao je majci	30	32.6%
Nije rekao majci	62	67.4%
Total	92	100.0%

Iz tabele 9 i 10 može se videti da većina ispitanika uzorka nije reklo ni majci, ni ocu, a da nema značajne razlike između majke i oca kao osobe kojoj se treba "outovati". Izgleda da su roditelji podjednako "teške" osobe za obelodanjivanje homoseksualne (biseksualne) orijentacije.

Na ovom mestu može se napraviti pretpostavka da će osobe koje ne kriju svoju homoseksualnost od primarne porodice, ujedno biti i generalno otvorenije prema svojoj socijalnoj okolini, u odnosu na osobe koje je kriju i od primarne porodice. Verovatno je da će individue koje se kriju od roditelja, biti mnogo pažljivije u pokazivanju svoje orijentacije prema spoljašnjem svetu. Verovatno je i da su osobe koje su rekly roditeljima o svojoj seksualnoj orijentaciji, u većoj meri u skladu sa sobom i prihvataju sebe i svoj (bi)homoseksualni identitet, te imaju manju potrebu da ga skrivaju od ljudi u svojoj okolini.

U svrhu proveravanja ove pretpostavke urađen je crosstabs, hi – kvadrat test. Da bi bilo moguće izvršiti ovu statističku operaciju, neophodno je bilo sažeti kategorije varijable "broj osoba koje su upoznate sa seksualnom orijentacijom ispitanika". Dobijeni rezultati nalaze se u tabeli:

TABELA BR.11 VEZA GENERALNE OTVORENOSTI I OTVORENOSTI PREMA RODITELJIMA

Da li su rekli jednom od roditelja	Generalna otvorenost prema drugima		
	1* zatvorenost	2* otvorenost	Total
Rekao	8	24	32
Nije rekao	34	26	60
Total	42	50	92

* Spojene kategorije: "Ni jedna osoba ne zna za njegovu orijentaciju", "Jedna osoba zna", "Manje od 5 osoba zna" i "Manje od 10 osoba znaju za njegovu orijentaciju"

* Spojene kategorije: "Verovatno mnogo osoba znaju za moju orijentaciju" i "Više ni ne brojim ko sve zna za moju seksualnu orijentaciju"

CHI-SQUARE TESTS (ZA TABELU BR.11)

	Value	df	Asymp. Sig. (2 sided)
Pearson Chi-Square	8.435	1	.004
N of Valid Cases	92		

Statistička analiza pokazuje da se statistički značajno razlikuju ispitanici koji su izvršili “coming out” prema roditeljima, od onih koji nisu, u generalnoj otvorenosti prema drugim ljudima. Statistička značajnost je na nivou α je manje od 0.01. Ispitanici koji su rekli roditeljima u statistički značajno većem broju slučajeva ne kriju svoju orijentaciju od neposredne i šire socijalne sredine.

Uslovi coming out procesa

Kada se govori o uslovima coming out-a, treba izolovati one faktore koji ga najčešće okružuju.

Godine prvog otvaranja:

Za početak postavlja se pitanje u kojim godinama obično ovakva odluka sazri i u kojim godinama se GB individue najčešće odlučuju na ovako veliki korak.

TABELA BR.12 GODINE PRVOG OTVARANJA ISPITANIKA

Godine coming out-a	Frekvencija	Procenat
Manje od 14 god.	3	3.3%
Adolescencija (15 do 18 god)	25	27.2%
Postadolescencija (19 do 24 god)	48	52.2%
Mladi odrasli (25 do 30 god)	10	10.9%
Odrasli (više od 30 god)	2	2.2%
Nije rekao	4	4.3%
Total	92	100.0%

Kao što se može videti iz tabele br. 12, ubedljivo najveći procenat ispitanika (52.2%), je prvi put rekao nekome za svoju seksualnu orijentaciju u godinama od 19 do 24, što će reći u postadolescentnom periodu. Ako spojimo kategoriju adolescencije i postadolescencije dobijamo zaista veliki postotak ispitanika u ove dve kategorije. Može se reći da krajem adolescencije dolazi do prihvatanja sebe kao individue, pa samim tim i prihvatanja sopstvene seksualne orijentacije. Takođe, sa punoletstvom se možda stiže osećaj manje zavisnosti od spoljašnjeg sveta ili straha od odbacivanja, što može dodati hrabrost koja je potrebna za takav korak. Takođe, može se reći, da sa završetkom adolescencije dolazi do zatišja mnogih bitaka u samoj ličnosti, pa postaje sve manje smisljeno kriti svoju suštinu od bliskih ljudi.

Vrsta odnosa sa osobom kojoj se prvi put otvorio

Drugi bitan podatak je podatak kojoj osobi se mladi homoseksualci prvi put obraćaju, kog je pola ta osoba, u kakvom su ispitanici odnosu sa tom osobom i koja je seksualna orijentacija osobe kojoj se najlakše otvaraju.

TABELA BR.13 POL OSOBE KOJOJ SU SE ISPITANICI PRVI PUT OTVORILI

Pol osobe kojoj se prvi put ispitanik otvorio	Frekvencija	Procenat
Muški	32	34.8%
Ženski	56	60.9%
Ispitanici koji se nisu nikome otvorili	4	4.3%
Total	92	100.0%

Varijabla pol pruža mogućnost da se uradi hi kvadrat test, jer se pretpostavlja da su muški i ženski pol podjednako zastupljene kategorije u opštoj populaciji. Iz tog razloga, moguće je utvrditi da li postoji statistički značajna razlika po polu osobe kojoj se ispitanici ovog istraživanja prvi put obraćaju.

CHI-SQUARE TESTS (ZA TABELU BR.13)

	Pol osobe kojoj se prvi put ispitanik otvorio
Chi-Square	44.174
df	2
Asymp. Sig.	.000

Kao što se može videti iz tabele br. 13, kao osobe kojima se GB populacija, u ispitanom uzorku, obraća prvi put dominira ženski pol. Računanjem hi kvadrat testa pokazano je da je ženski pol statistički značajno češći pol kojima se ispitanici ovog istraživanja prvi put otvaraju. Statistička značajnost je ubedljiva, za vrednost α je manje od 0.01. Pretpostavljeni razlozi za to nisu daleko od laičkih zapažanja koja kažu da su žene tolerantnije od muškaraca po pitanju seksualne orijentacije. Da li je u pitanju neka urođena tendencija ili socijalno-kulturni faktori, nije ni mnogo važno. Dakle, ako je potrebno klijenta uputiti na to da se otvori nekoj osobi, trebalo bi imati na umu da će osobe ženskog pola verovatno pre prihvatiti takvo otvaranje i podržati klijenta.

Treba još naglasiti da muške osobe kojima su se ispitanici obraćali prvi put su većinom homoseksualne. Dakle ove dve varijable idu zajedno – pol osobe i orijentacija. Ispitanici su se obraćali ili osobi koja je ženskog pola i heteroseksualna, koja je obično bila i blizak prijatelj, ili osobi muškog pola, koja je homoseksualna, ne retko sa ciljem zbližavanja i eventualnog ostvarivanja veze ili seksualnog kontakta. Pogled na seksualnu orijentaciju osobe kojoj su se ispitanici prvi put obraćali potvrđuje prethodno zapažanje:

TABELA BR. 14 SEKSUALNA ORJENTACIJA OSOBE KOJOJ SE ISPITANIK PRVI PUT OBRATIO

Seksualna orijentacija osobe kojoj se ispitanik prvi put obratio	Frekvencija	Procenat
Homoseksualna	20	21.7%
Heteroseksualna	59	64.1%
Biseksualna	9	9.8%
Ispitanici koji se nisu nikome otvorili	4	4.3%
Total	92	100.0%

U tabeli br.15 prikazana je vrsta odnosa sa osobom kojoj su se ispitanici najčešće prvi put obraćali:

TABELA BR. 15 VRSTA ODNOSA ISPITANIKA SA OSOBOM KOJOJ SE PRVI PUT OTVORIO

Vrsta odnosa ispitanika sa osobom kojoj se prvi put otvorio	Frekvencija	Procenat
Stranac	6	6.5%
Drugar	17	18.5%
Blizak prijatelj	54	58.7%
Član porodice	10	10.9%
Stručno lice	1	1.1%
Ispitanici koji se nisu nikome otvorili	4	4.3%
Total	92	100.0%

Iz dobijenih rezultata vidi se da se ispitanici najviše obraćaju bliskim prijateljima, ženskog pola, heteroseksualne orijentacije. Bitno je napomenuti da značajno velik procenat (88.0%) ispitanika je doživeo prvi coming out kao izuzetno prijatno iskustvo, dobivši pozitivnu reakciju od osobe kojoj se obratio, osećajući pozitivne emocije i zadovoljstvo što je nekome rekao ono što ga tišti dugi niz godina i bio prihvaćen (tabele 16, 17 i 18).

Dakle, može se reći da ako se osoba odluči na coming out i obrati svojoj bliskoj heteroseksualnoj prijateljici, šanse da doživi neprijatno iskustvo i da bude odbačen i neprihvaćen su veoma male, po rezultatima ovog istraživanja. Takav podatak svakako treba imati na umu.

Drugo po redu učestalosti je obraćanje osobi muškog pola koja je i sama homoseksualna. Kao što je i očekivano, prijatelj, drugar, pa čak i osoba koju ne poznaju u većoj meri, ali je i sama homoseksualna, pozitivno će reagovati na otvaranje klijenta.

Reakcija osobe

Ako pogledamo kako su osobe kojoj su se ispitanici prvi put obratili reagovale, dobićemo sledeći zanimljiv i prilično homogen rezultat:

TABELA BR.16 REAKCIJA OSOBE KOJOJ SE PRVI PUT OBRATIO

Reakcija osobe kojoj se prvi put obratio	Frekvencija	Procenat
Pozitivna	81	88.0%
Negativna	6	6.5%
Ispitanici koji ne ulaze u analizu	5	5.4%
Total	92	100.0%

Dakle, 88 % ispitanika je prvo “outovanje” doživelo kao veoma pozitivno iskustvo, u kome su primili podršku i pozitivne reakcije osobe kojoj su se obratili. Još veći procenat ispitanika (90.2%) oseća se zadovoljnim nakon prvog otvaranja, a 84.8% ispitanika odgovara da bi učinili opet isto, gledano iz sadašnje perspektive. Da ispitanici prvo outovanje doživljavaju kao veoma pozitivno iskustvo pokazuju sledeće tabele:

TABELA BR.17 OSEĆAJ ISPITANIKA U MOMENTU KADA SE PRVI PUT OTVORIO

Osećaj ispitanika u momentu kada se prvi put otvorio	Frekvencija	Procenat
Pozitivan	83	90.2%
Negativan	5	5.4%
Ispitanici koji ne ulaze u analizu	4	4.3%
Total	92	100.0%

TABELA BR.18 POGLED IZ SADAŠNJE PERSPEKTIVE NA ISKUSTVO PRVOG OTVARANJA

Pogled iz sadašnje perspektive na iskustvo prvog otvaranja	Frekvencija	Procenat
Zadovoljan sam i učinio bih to ponovo	78	84.8%
Neodlučan	10	10.9%
Ispitanici koji ne ulaze u analizu	4	4.3%
Total	92	100.0%

Kao što se može videti iz tabele ni jedan ispitanik se nije pokajao, niti osećao da je pogrešio što se otvorio (što su takođe bili ponuđeni odgovori u anketi). 10.9% ispitanika je neodlučno po pitanju da li je prvo otvaranje za njih bilo dobro ili loše iskustvo.

Povod, uslovi i način prvog otvaranja

Kada se razmatraju uslovi prvog otvaranja ispitanika, bitan je i način odlučivanja, tj. da li se većina ispitanika odlučuje na coming out posle dugog razmišljanja ili impulsivno u trenutku.

TABELA BR.19 NAČIN ODLUČIVANJA ISPITANIKA NA PRVO OTVARANJE

Način odlučivanja ispitanika na prvo otvaranje	Frekvencija	Procenat
Impulsivno	20	21.7%
Planirano	67	72.8%
Ispitanici koji ne ulaze u analizu	5	5.4%
Total	92	100.0%

Iz tabele 19 može se videti da većina ispitanika planira otvaranje i da je ono proizvod dužeg razmišljanja. Što se tiče načina komunikacije koje ispitanici najčešće biraju iz tabele 20 vidi se da je preferirani metod komunikacije “verbalno – oči u oči”. Telefon kao komunikaciono sredstvo bira jako mali broj ispitanog uzorka (2.2%), a pismenu poštu ili mail nešto više ispitanika (10.9%).

TABELA BR.20 KANAL KOMUNIKACIJE PRVOG OTVARANJA

Vrsta komunikacije koju je ispitanik izabrao za prvo otvaranje	Frekvencija	Procenat
Verbalno oči u oči	76	82.6%
Verbalno telefon	2	2.2%
Pismeno (pismo, mail, chat)	10	10.9%
Ispitanici koji ne ulaze u analizu	4	4.3%
Total	92	100.0%

Razlozi zbog kojih je rekao

Ispitanici su bili zamoljeni da navedu razloge zbog kojih su se otvorili nekoj osobi prvi put. Njihovi odgovori nemaju nikakvu statističku vrednost, ali će biti navedeni kao bogatstvo kvalitativnih podataka. Ako se pažljivo analiziraju odgovori svih ispitanika, oni se mogu svrstati u samo par kategorija:

- Težnja za istinom, težnja za deljenjem sa drugima, bliskošću i osnaživanju, očuvanju odnosa sa bliskima
- Socijalne i seksualne potrebe (potreba za upoznavanjem ljudi koji su takođe gay, za razbijanjem usamljenosti i osećaja “ružnog pačeta”)
- Rasterećenje od psihičkog trpljenja i pritiska

Navedene podele nisu ni iscrpne ni isključive i svi navedeni razlozi se obično prepliću. U tabelama 21, 22 i 23 su navedeni neki od odgovora koji reprezentuju ove tri kategorije.

TABELA BR.21 RAZLOZI ZA OTVARANJE ISPITANIKA I

RASTEREĆENJE OD PSIHIČKOG TRPLJENJA I PRITISKA
Da se oslobodim pritiska. I sad osećam pritisak ali nemam kome da kažem pa mi para na uši izlazi
Bolan raskid sa dečkom
Da skinem "pritisak" sa sebe
Više nisam mogao da izdržim teret 'velike tajne'
Zato što sam prešao prag trpljenja. Želja za oslobađanjem od tereta prošlosti

TABELA BR.22 RAZLOZI ZA OTVARANJE ISPITANIKA II

TEŽNJA ZA ISTINOM, ZA DELJENJEM, BLISKOŠĆU I OČUVANJU ODNOSA
Smatram laganje bliskih prijatelja uvredom. Iako smatram da je moja opredeljenost isključivo moja intimna stvar, opet smatram da sa jako bliskim prijateljima treba biti nenametljivo iskren
Nisam više mogao da izdržim, bio sam zaljubljen u njenog dečka, jako
Zaljubljenost u osobu sa kojom sam bio u tom trenutku i želja da to podelim sa nekim
Dugogodišnje poverenje i bliskost
Osećanje bliskosti i poverenja sa mojom najboljom prijateljicom. Ona je bila zaljubljena u mene i nisam želeo da pati. A i mislio sam da je krajnje vreme da nekome kažem...
Verovao sam da će me razumeti i da neće pričati drugim ljudima o mojoj seksualnoj orijentaciji
Osećao sam potrebu da više ne krijem pred bliskim prijateljima, muka mi je bila da vodim dvostruki život pred svima
Moji roditelji su primetili da se sa mnom "nešto" dešava i pritisli su me jedno veče da im kažem šta je u pitanju. Otac je rekao majci da nas ostavi nasamo i on je mene pitao da li je u pitanju seksualna orijentacija, i ja sam rekao, prvi put u svom zivotu DA!
Osećaj prihvatanja, prijateljstva, bliskost
Osim prekida ćutanja, osećao sam da ne mogu više da podnesem drugove/rice koji «imaju nekog/neku» o kome/kojoj maštaju, ako imam i ja u čemu je onda problem??? Takođe, smatrao sam da svi «vide» da sam ja gay
Isli smo u isti razred. Bili smo bliski prijatelji. Delili smo zajednička interesovanja. Njoj se učinilo da smo super par i startovala me je. Nisam želeo da je lažem.
Želja da nekome kažem istinu
Potreba da se više ne pretvaram

TABELA BR.23 RAZLOZI ZA OTVARANJE ISPITANIKA III

SOCIJALNE I SEKSUALNE POTREBE
Želja da imam nekoga sa kim bih pričao i upoznao nekog ko je u fazonu
Želja za sexom sa tom osobom
Potreba da sa nekim to podelim i da nađem nekog ko je po tome blizak meni
Nedostatak seksa i želja za prvim seksualnim iskustvom.
Obratio sam se prijatelju, želeo sam da imam seks sa njim, potpuno trivijalni razlozi.

Razlozi zbog kojih nije rekao

TABELA BR.24 RAZLOZI ZA SKRIVANJE SEKSUALNE ORJENTACIJE I

NEPOVERENJE U SOCIJALNU SREDINU
Pa mislim da bi me ljudi gledali drugačijim očima.
Stav, reakcija i mišljenje te osobe o "tim" ljudima!Kao i buduće ponašanje te osobe. Strah da će to biti zavedeno u dokumentaciju na način koji bi me kasnije moglo žigosati.
Izrastoh u vrsnog kompleksaša i samo mislim o tuđem mišljenju. Kada racionalno razmišljam, shvatam da mi ono nije bitno, ali ne mogu da mu se oduprem iz nekog razloga. Mislim da sam ja onaj opšti slučaj nesigurne persone, ne mogu da prihvatim sebe ovakvog kakav sam
Strah zbog provincijalne sredine. Podsmevanje i izbegavanje
Strah od osude društva... Strah da se to ne proširi. Od izopštenja iz društva i uopšte od odbacivanja
Strah da se informacija ne proširi dalje, i tek, daleko iza toga, strah od toga kako će me ta osoba prihvatiti
Društvena neprihvatljivost. Strah od odbijanja, nerazumevanje
Zbog okolnosti, i njihovo neshvatanje homoseksualne orijentacije. Ali šta ja znam...nikada i nikom neću reći,to jedino znam
Strah da će ta informacija pre ili kasnije biti upotrebljena protiv mene
Strah od osude, stigmatizacija, uslovljenja društvenim okruženjem i vladajućim normama ponašanja.
Reakcija okoline, ne kažem da bi bila isključivo negativna, ali imam osećaj da bi se proširila kao "šumski požar"

TABELA BR.25 RAZLOZI ZA SKRIVANJE SEKSUALNE ORJENTACIJE II

STRAH OD ODBACIVANJA OD OSOBA OD ZNAČAJA I OSEĆAJ NEDOVOLJNE BLISKOSTI
Strah od reakcije i odbacivanja
Nisam želeo da se ti ljudi udalje od mene. Činilo mi se da će to njima biti previše strano, bez obzira da li bi možda i želeli da razumeju
Sa roditeljima nikada nisam razgovarao o nekim intimnim stvarima, ne znam. Nismo izgradili takav odnos od početka, pa ja sada nemam to osećanje da sa njima mogu o svemu da razgovaram
Želja da izbegnem nerazumevanje ili odbacivanje
Velikom verovatnoćom neću postići nikakvo poboljšanje za sebe, samo ću pogoršati stvar i doživeti odbacivanje. Laž je teška, ali taj teret nosim uspešno, a gubitak neke osobe iz razloga “sipanja preteške istine u lice” jeste nepotreban teret i za mene, a posebno za tu osobu.
Moguća reakcija te/tih osoba i strah od činjenice da bi se naš odnos od tog trenutka promenio na gore
Strah od napuštanja. U stvari veći me je strah da će neko povrediti meni bliske ljude, sa nekima sam bio toliko blizak da sam spavao sa njima u istom krevetu i tuširao se zajedno, a to svi znaju. Ne bih njima da pravim problem
Strah da bih “izgubio” tu osobu iz svog života/okruženja
Da me neće shvatiti, da će patiti i stvoriti mi nepotrebne probleme
Strah od gubitka dragog bića, prijatelja

TABELA BR.26 RAZLOZI ZA SKRIVANJE SEKSUALNE ORJENTACIJE III

KONFUZIJA I NEPRIHVATANJE SOPSTVENOG IDENTITETA
Jednostavno sam čekao da se neke stvari iskristališu u mojoj glavi
Imam prijatelje za koje znam da me ne bi odbacili i da im to mogu reći, znači nije problem u njima nego u meni. Mislim da bi se osećao manje vrednim zato što sam drugačiji.
Mišljenje da ću se promeniti
Bio sam uplašen i zbunjen

Razloge koje su ispitanici ovog istraživanja navodili kao razloge zbog kojih se nisu otvarali nekoj osobi i kada su osećali potrebu za tim, mogu se svrstati u tri grube kategorije:

- Nepoverenje u socijalnu sredinu (doživljaj neprihvaćenosti gay individua, implicitni i eksplicitni stavovi prema datoj grupaciji)
- Strah da će biti odbačeni od osoba od značaja i osećaj nedovoljne bliskosti
- Lična konfuzija i neprihvatanje sopstvenog identiteta

Odgovori ispitanika u najvećem broju odražavaju strah od toga da će biti odbačeni i da će izgubiti bliske osobe i osobe koje vole. Neki odgovori su zaista dirljivi u smislu da odražavaju internalizovanu homofobiju i osećaj krivice zbog toga što jesu. Uzmimo na primer odgovor “Strah od napuštanja. U stvari veći me je strah da će neko povrediti meni bliske ljude, sa nekima sam bio toliko blizak da sam spavao sa njima u istom krevetu i tuširao se zajedno, a to svi znaju. Ne bih njima da pravim problem”. Ovaj odgovor odaje osećaj inferiornosti

ispitanika, osećaj da je “kužan” i da svoju kugu ne želi da prenese osobama koje voli! Više reči o inernalizovanoj homofobiji bilo je u teorijskom delu, a biće i u diskusiji.

Doživljaj socijalne distance u porodici

Doživljaj distance u porodici je veoma bitan faktor za svaku individuu i njen razvoj. U ovom istraživanju pretpostavljeno je da ispitanici koji imaju doživljaj veće distance u porodici, teže prihvataju sebe kao homoseksualnu individuu, kao što će se i teže odlučiti na coming out prema članovima porodice.

U prvoj tabeli može se videti kakav je doživljaj distance u porodici u ispitanom uzorku. Potom će biti analizirano posebno verovanje (ili doživljaj) prihvaćenosti, u zavisnosti od toga da li ispitanikovi roditelji poseduju znanje o ispitanikovoj seksualnoj orijentaciji, posebno od strane majke i od strane oca. Nakon ovih tabela proverice se da li se ispitanici koji osećaju veću podršku porodice, lakše odlučuju na coming out.

Verovanje u prihvaćenost od majke:

Date tabele odnosi se samo na ispitanike čiji majka/otac ne znaju za njihovu orijentaciju. Pitanje u upitniku odnosi se na verovanje ispitanika ili njegov strah od odbacivanja od strane majke/oca, kada bi oni znali za njegovu orijentaciju.

TABELA BR.27 VEROVANJE U PRIHVAĆENOST MAJKE

Verovanje ispitanika da bi ga majka prihvatila da zna za njegovu orijentaciju	Frekvencija	Procenat
Veruje da bi ga majka prihvatila bez obzira na seksualnu orijentaciju	46	50.0%
Veruje da bi ga majka odbacila kada bi znala za njegovu seksualnu orijentaciju	15	16.3%
Ispitanici koji ne ulaze u analizu	31	33.7%
Total	92	100.0%

CHI-SQUARE TESTS (TABELA BR.27)

	Verovanje u prihvaćenost od strane majke
Chi-Square	15.674
df	2
Asymp. Sig.	.000

Tabela br. 27 pokazuje da statistički značajna većina ispitanika (na nivou α je 0.01) veruje da bi ga majka prihvatila bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju. 50% naspram 16.3% veruje u bazičnu prihvaćenost od strane majke, dok je kod oca slučaj sasvim drugačiji. Ispitanici doživljavaju bazično prihvatanje oca mnogo neizvesnije, nego što je to slučaj sa majkom. Samo 39.1% naspram 28.3% veruje u bazičnu prihvaćenost od strane oca i hi kvadrat test nije pokazao značajnu tendenciju u verovanje da će otac prihvatiti ispitanika bez obzira na ispitanikovu seksualnu orijentaciju. Još jednom se može doći na ideju da je muški pol (kome pripada otac), faktor neprihvatanja i netolerancije, bez obzira na ljubav oca prema detetu. Ovaj zaključak je u nesaglasnosti sa zaključkom da su i otac i majka podjednako teške osobe za otvaranje. Obrazloženje može ležati u tome, da se ispitanici ustežu otvoriti majci, od

straha da će na taj način saznati i otac. To bi bilo objašnjenje zašto se ispitanici ne otvaraju u statistički značajno većoj meri majci, a u statistički značajno većoj meri veruju da ne bi bili odbačeni od majke kada bi ona znala za njihovu seksualnu orijentaciju.

TABELA BR.28 VEROVANJE U PRIHVAĆENOST OCA

Verovanje ispitanika da bi ga otac prihvatio da zna za njegovu orijentaciju	Frekvencija	Procenat
Veruje da bi ga otac prihvatio bez obzira na seksualnu orijentaciju	36	39.1%
Veruje da bi ga otac odbacio kada bi znao za njegovu seksualnu orijentaciju	26	28.3%
Ispitanici koji ne ulaze u analizu	30	32.6%
Total	92	100.0%

CHI-SQUARE TESTS (TABELA BR.28)

	Verovanje u prihvaćenost od strane oca
Chi-Square	1.652
df	2
Asymp. Sig.	.438

Doživljaj prihvaćenosti od majke i oca

TABELA BR.29 DOŽIVLJAJ PRIHVAĆENOSTI OD STRANE MAJKE

Doživljaj prihvaćenosti od strane majke	Frekvencija	Procenat
Doživljaj odbacivanja ili neprihvatanja	6	6.5%
Doživljaj i prihvatanja i ne prihvatanja	6	6.5%
Doživljaj prihvatanja ili potpunog prihvatanja	17	18.5%
Ispitanici koji ne ulaze u analizu	63	68.5%
Total	92	100.0%

Date tabele odnose se samo na ispitanike čiji majka/otac znaju za njihovu orijentaciju. Pitanje u upitniku usmereno je na aktuelni doživljaj ispitanika o prihvatanju ili odbacivanju od strane roditelja, sa obzirom da su oni upoznati sa ispitanikovom seksualnom orijentacijom.

Najveći broj ispitanika (18.5% od 31.5% ispitanika koji su ušli u analizu) ima doživljaj da je prihvaćen od strane majke. Iste analize rađene su i za oca. Najveći broj ispitanika (14.1% od 22.8% ispitanika koji su ušli u analizu) ima doživljaj da je prihvaćen od strane oca, bez obzira na to što otac zna za ispitanikovu seksualnu orijentaciju. Nakon ovih analiza dolazimo do interesantnog zaključka – iako se ispitanici plaše da neće biti prihvaćeni od strane oca, kada bi otac saznao za njihovu orijentaciju, u slučajevima gde otac već zna, većina ispitanika izveštava da ga je otac prihvatio.

Doživljaj distance u porodici

TABELA BR.30 GENERALAN DOŽIVLJAJ PRIHVAĆENOSTI U PORODICI

Generalan doživljaj prihvaćenosti u porodici	Frekvencija	Procenat
Bliskost i prihvaćenost	17	18.5%
Prihvaćenost sa malom sumnjom	30	32.6%
Nesigurnost u prihvaćenost	30	32.6%
Doživljaj distance	5	5.4%
Doživljaj potpune distance	10	10.9%
Total	92	100.0%

Može se videti iz tabele br. 30 da se najveći i podjednaki procenat ispitanika nalazi u dve kategorije - doživljaj prihvaćenosti od strane porodice, sa malom sumnjom i nesigurnost u prihvaćenost od strane porodice. Ipak, ne mali procenat ispitanika oseća veliku bliskost i prihvaćenost od strane svoje porodice.

TABELA BR.31 VEZA DOŽIVLJAJA DISTANCE U PORODICI I COMING OUT-A

Generalan doživljaj prihvaćenosti u porodici	Da li su rekli jednom od roditelja		
	Rekao	Nije rekao	Total
Bliskost i prihvaćenost	10	7	17
Prihvaćenost sa malom sumnjom	14	16	30
Ne sigurnost u prihvaćenost	5	25	30
Doživljaj distance	1	4	5
Doživljaj potpune distance	2	8	10
Total	32	60	92

CHI-SQUARE TESTS (TABELA BR.31)

	Value	df	Asymp. Sig. (2 sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	11.984	4	.017	11.984	4
N of Valid Cases	92				

Iz tabele 31 se može videti da postoji statistički značajna razlika (alfa 0.05) između ispitanika koji su otvoreni i nisu otvoreni u vezi sa svojom seksualnošću, a osećaju se bliskim sa svojom porodicom, prihvaćenim, distanciranim ili potpuno distanciranim. Može se zaključiti da kada su porodični odnosi distancirani ili u sebi sadrže ambivalenciju (ispitanik nije siguran u prihvaćenost od strane porodice), većina ispitanika u tom slučaju bira da se ne izjašnjava o svom seksualnom opredeljenju. Ovakvo stanje stvari je opravdano i sa logičkog gledišta. Ako

se osoba oseća prihvaćenom od strane porodice, ona će imati hrabrosti da otkrije svoju seksualnu orijentaciju, sa pouzdanim osećajem da će svejedno ostati prihvaćena.

Doživljaj socijalne distance od heteroseksualnih prijatelja

TABELA BR.32 DOŽIVLJAJ DISTANCE OD HETEROSEKSUALNIH PRIJATELJA

Generalan doživljaj distance od heteroseksualnih prijatelja	Frekvencija	Procenat
Bliskost i prihvaćenost	25	27.2%
Prihvaćenost sa malom sumnjom	39	42.4%
Ne sigurnost u prihvaćenost	20	21.7%
Doživljaj distance	7	7.6%
Doživljaj potpune distance	1	1.1%
Total	92	100.0%

Može se videti iz tabele br. 32 da najveći procenat ispitanika doživljava da je prihvaćen od strane svojih heteroseksualnih prijatelja, ali da taj doživljaj prihvaćenosti prati mala sumnja. Ne mali procenat (21.7%) ispitanika oseća nesigurnost u odnosu na svoje heteroseksualne prijatelje, ali skoro isti toliki procenat oseća bliskost i prihvaćenost od svojih prijatelja. Ovde treba istaći da ne postoji podatak da li dotični prijatelji znaju za ispitanikovu seksualnu orijentaciju. Pretpostavka je da oni znaju, verovatno bi se postotak prihvaćenosti ispitanika smanjio.

Doživljaj distance u neposrednoj sredini

TABELA BR.33 DOŽIVLJAJ DISTANCE U NEPOSREDNOJ OKOLINI

Generalan doživljaj distance u neposrednoj okolini	Frekvencija	Procenat
Bliskost i prihvaćenost	17	18.5%
Prihvaćenost sa malom sumnjom	32	34.8%
Ne sigurnost u prihvaćenost	21	22.8%
Doživljaj distance	16	17.4%
Doživljaj potpune distance	6	6.5%
Total	92	100.0%

Kao što se može videti iz tabele, najveći procenat ispitanika oseća prihvaćenost (sa malom sumnjom) u odnosu na svoju neposrednu okolinu.

Doživljaj distance od šireg društva

TABELA BR.34 DOŽIVLJAJ DISTANCE U ŠIROJ SOCIJALNOJ OKOLINI

Generalan doživljaj distance u široj socijalnoj okolini	Frekvencija	Procenat
Bliskost i prihvaćenost	2	2.2%
Prihvaćenost sa malom sumnjom	14	15.2%
Ne sigurnost u prihvaćenost	12	13.0%
Doživljaj distance	30	32.6%
Doživljaj potpune distance	28	30.4%
Ne živi ovde	6	6.5%
Total	92	100.0%

Za razliku od doživljaja distance u porodici, heteroseksualnih prijatelja i neposrednoj okolini, gde su se odgovori ispitanika raspoređivali po različitim kategorijama, po pitanju šire socijalne okoline odgovori ispitanika su znatno homogeniji. Na ispitivanom uzorku GB populacije, 63% ispitanika izjavljuje da oseća distancu ili potpunu distancu od šire socijalne okoline.

Socijalna distanca ispitanika prema društvu

TABELA BR.35 DISTANCA ISPITANIKA PREMA HETEROSEKSUALNOJ OKOLINI

Distanca ispitanika prema heteroseksualnoj okolini	Frekvencija	Procenat
Potpuna distanca (ispitanik se druži isključivo sa homoseksualnom populacijom)	5	5.4%
Postoji distanca (ispitanik se u većoj meri druži sa homoseksualnom populacijom)	15	16.3%
Nema distance (druži se podjednako i sa heteroseksualnim i sa homoseksualnim prijateljima)	17	18.5%
Uklopljen (distanciran prema homoseksualnoj populaciji)	36	39.1%
Potpuno distanciran prema homoseksualnoj populaciji	19	20.7%
Total	92	100.0%

Iz tabele br. 35, može se videti da je većina ispitanika dobro uklopljena u heteroseksualno društvo i blago distancirana prema gay subpopulaciji. Sa druge strane distanciranost prema heteroseksualnoj populaciji se nalazi kod veoma malog procenata ispitanika (5.4%).

Doživljaj podrške gay organizacija

TABELA BR.36 ZADOVOLJSTVO RADOM GAY ORGANIZACIJA

Zadovoljstvo radom gay organizacija	Frekvencija	Procenat
Potpuno zadovoljan	11	12.0%
Prilično zadovoljan	19	20.7%
Nesiguran	17	18.5%
Nezadovoljan	25	27.2%
Potpuno nezadovoljan	15	16.3%
Ne živi ovde	5	5.4%
Total	92	100.0%

27.2% ispitanika se izjašnjava da je nezadovoljna radom gay organizacija kod nas. Odgovori ispitanika su prilično ravnomerno raspoređeni po kategorijama. Međutim, ravnomerna raspoređenost govori da naše gay organizacije još uvek nisu dovoljno jake i ne pružaju svojim članovima sve što im je potrebno. 16.3% ispitanika je potpuno nezadovoljno radom ovih organizacija. Sumirajući kategorije, mnogo više ispitanika ima negativan stav prema radu ovih organizacija kod nas. Stav ispitanika samo govori da bi trebalo podržati i potpomoći njihov rad, kako bi mogle više da pruže manjinskoj grupi za čija se prava zalažu.

Zadovoljstvo gay statusom u društvu

TABELA BR.37 ZADOVOLJSTVO GAY STATUSOM U DRUŠTVU

Zadovoljstvo ophođenjem društva prema gay individuama	Frekvencija	Procenat
Potpuno zadovoljan	0	0%
Prilično zadovoljan	1	1.1%
Nesiguran	3	3.3%
Nezadovoljan	22	23.9%
Potpuno nezadovoljan	60	65.2%
Ne živi ovde	6	6.5%
Total	92	100.0%

Evo jednog pitanja oko koga se skoro svi slažu. Ispitani uzorak je prilično homogen po pitanju da je nezadovoljan ili potpuno nezadovoljan načinom na koje se ovo društvo (Srbija, godine 2005.), ophodi prema gay individuama. To govori o neophodnosti sprovođenja određenih društvenih mera.

Rezigniranost i pasivnost naspram aktivnosti

Ispitanici su bili zamoljeni da sami predlože određene mere koje bi mogle poboljšati njihov položaj u društvu. Koliko je situacija loša, govori i podatak da 40.2% ispitanika ima potpuno pasivan i rezigniran stav prema mogućnosti pozitivne promene u društvu, u smislu da se ništa ne može učiniti, da su promene nemoguće i da je svaki pokušaj osavremenjenja društva uzaludan.

TABELA BR.38 OPTIMIZAM PO PITANJU REFORMI

Verovanje u mogućnost akcije	Frekvencija	Procenat
Od akcije	55	59.8%
Pasivnost, rezigniranost	37	40.2%
Total	92	100.0%

Veza coming out procesa i mentalnog zdravlja

Glavna hipoteza ovog istraživanja je da su GB individue koje su prošle kroz proces coming out-a, mentalno zdravije od onih koje kriju svoju seksualnu orijentaciju. Rezultate možemo videti u sledećoj tabeli:

TABELA BR.39 VEZA COMING OUT-A I MENTALNOG ZDRAVLJA ISPITANIKA

INDEPENDENT SAMPLES TEST

	Anksioznost	Depresivnost	Agresivnost
Mann-Whitney U	554.000	691.000	727.000
Wilcoxon W	1082.000	1219.000	1255.000
Z	-3.331	-2.207	-1.912
Asymp. Sig. (2-tailed)	.001	.027	.056

Kao što se može videti u gore navedenoj tabeli, ispitanici koji su rekli roditeljima o svojoj seksualnoj orijentaciji su manje anksiozni ($p < 0,01$), manje depresivni ($p < 0,05$) i manje agresivni ($p < 0,05$) od ispitanika koji se nisu nikome poverili. O ovim nalazima biće reči više u diskusiji.

Veza između socijalne sredine (mesta rođenja) i coming-out-a

Možemo pretpostaviti da su manje sredine netolerantnije prema homoseksualnosti kao fenomenu, te da je homoseksualcima u manjim sredinama teže da prihvate sebe kao gay individuu, a još teže da sa svojom homoseksualnošću izađu u javnost. Statistička provera ove pretpostavke dala je sledeće rezultate:

TABELA BR.40 VEZA MESTA ROĐENJA I COMING OUT-A ISPITANIKA
CHI-SQUARE TESTS

	Value	df	Asymp. Sig. (2 sided)
Pearson Chi-Square	.017	2	.992
N of Valid Cases			92

Može se reći da su rezultati u neku ruku iznenađujući – statistička analiza pokazala je da ne postoji veza između mesta rođenja ispitanika i njegove spremnosti na coming out. Znači da coming out u mnogo većoj meri određuju faktori kao što su osećaj prihvaćenosti u porodici (koji je pružio statistički značajnu razliku, tabela br.31) i odnos sa roditeljima, nego socijalni faktori kao što su stav sredine.

Veza između coming out-a i emotivne involviranosti u ozbiljnu vezu

Postoji još jedna pretpostavka koja je bliska pameti, a to je da coming out u velikoj meri zavisi od generalnog osećaja podrške i ljubavi koju osoba ima u svom životu. Sem primarne porodice, bitan izvor ljubavi i podrške je partner. Može se pretpostaviti da su ispitanici koji su involvirani u ozbiljnu emotivnu i seksualnu vezu sigurniji u sebe, u svoj homoseksualni identitet i da im je lakše da se otvore prema svojoj okolini, ne plašeći se toliko odbijanja, jer već imaju sigurnu potporu u svom partneru.

TABELA BR.41 VEZA INVOLVIRANOSTI U OZBILJNU VEZU I COMING OUT-A ISPITANIKA
CHI-SQUARE TESTS

	Value	df	Asymp. Sig. (2 sided)
Pearson Chi-Square	1.858	1	.173
N of Valid Cases			92

Pretpostavka nije dokazana, ne postoji statistička značajnost između ispitanika koji su u ozbiljnoj vezi i onih koji to nisu, kada je u pitanju otvorenost u vezi sa svojom seksualnošću.

DISKUSIJA I REZIME

Sprovedeno istraživanje imalo je za cilj da se bolje upozna sa tematikom coming out-a, njegovim uslovima i značaju za homoseksualne individue. Cilj istraživanja je ležao u povezivanju coming out procesa sa indikatorima mentalnog zdravlja i drugim faktorima, kao što su doživljaj podrške porodice, neposredne okoline, šire društvene zajednice itd.

Jedna bitna vrednost istraživanja leži upravo u opisu samih ispitanika, kako su se osećali kada su se nekome prvi put otvorili, koja je to osoba koja za njih predstavlja najmanju pretnju, a najveću podršku, šta im olakšava suočavanje sa sobom i svojom seksualnošću, a šta to suočavanje otežava. Ovde su neki odgovori na pitanja koja mnoge interesuju, bez stopostotnih zaključaka, ali sa osećajem da je pitano i da se pitanje isplatilo, jer su dobijeni neki odgovori. Pitanja koja su ovde postavljena i odgovorena nemaju za cilj da zadovolje radoznalost, već da je inspirišu na dalje istraživanje u bogatstvo tematike čoveka i njegove seksualnosti.

Često postavljana pitanja ili moderno FAQ

- [Da li ću zažaliti ako kažem nekome da sam gay?](#)
- [Koliko je moguće da otkrijem jednog dana da mi je dečko gay?](#)
- [Koliko su homoseksualci promiskuitetni?](#)
- [Koliko je moguće da imam gay kolege i prijatelje, a da to ni ne znam?](#)
- [Kome od roditelja će dete pre otkriti svoju seksualnu orijentaciju?](#)
- [Da li svi vide, sem mene, da je moj sin homoseksualac?](#)
- [U kojim godinama se homoseksualne individue obično odlučuju "izaći iz ormara"?](#)
- [Moram reći nekome, kome je najbolje da se obratim?](#)
- [Koji su najčešći razlozi zbog kojih gay individue kriju svoju seksualnu orijentaciju?](#)
- [Koliko homoseksualaca veruje da će ih porodica odbaciti, ako joj kažu istinu u oči?](#)
- [Ko bolje podnosi detetovu homoseksualnost, mama ili tata?](#)
- [Koliko se gay individua oseća ugroženo ili prihvaćeno u svojoj neposrednoj okolini?](#)
- [Koliko je Srbija majka svim njenim građanima?](#)
- [Da li postoji i jedna stvar po kojoj su svi homoseksualci isti?](#)
- [Koliko gay individuama znači postojanje organizacija koja štite njihova prava?](#)
- [Reći ili ne reći, pitanje je sad?](#)
- [Da li sam "propao", ako sam pripadnik seksualne manjine, a živim u malom mestu?](#)
- [Koliko ima uticaja podrška partnera u odlučivanju na coming out?](#)

- [Da li ću zažaliti ako kažem nekome da sam gay?](#)

Odgovor je ne, sa verovatnoćom greške od 8.8%.

Po podacima ovog istraživanja 88 % ispitanika je prvo "outovanje" doživelo kao veoma pozitivno iskustvo. Ispitanici navode da su bili veoma iznenađeni pozitivnim reakcijama osobe kojoj su se obratili i da su u tom trenutku osećali bliskost, olakšanje, podršku i ljubav. Još veći procenat ispitanika (90.2%) oseća se zadovoljnim nakon prvog otvaranja.

Da to nije samo osećaj u trenutku, posle koga sledi eventualno kajanje, pokazuje podatak da 84.8% ispitanika odgovara da bi učinili opet isto, gledano iz sadašnje perspektive. Iz rezultata se može videti da se ni jedan ispitanik nije pokajao, niti osećao da je pogrešio što se otvorio. 10.9% ispitanika je neodlučno po pitanju da li je prvo otvaranje za njih bilo dobro ili loše iskustvo.

Ako se klijent odluči na outovanje, sledeći korak je izabrati najpogodniju osobu za prvo obraćanje. O tome će biti više reči nešto dalje u tekstu pod pitanjem "kome se obratiti?". Vodeći računa o svim podacima ovog istraživanja može se sa visokom pouzdanošću zaključiti da ako se osoba odluči na coming out i obrati svojoj bliskoj heteroseksualnoj prijateljici, ili muškom homoseksualnom prijatelju, šanse da doživi neprijatno iskustvo i da bude odbačen i neprihvaćen su manje od 8.8%, što je svakako veoma zadovoljavajući podatak.

- [Koliko je moguće da otkrijem jednog dana da mi je dečko gay?](#)

Ovo istraživanje je pokazalo da je većina ispitanika prošla kroz fazu pokušaja uspostavljanja heteroseksualnosti (što se slaže sa teorijskim modelom razvoja homoseksualnog identiteta). 41.3% ispitanika imalo je bar neka heteroseksualna iskustva u svojoj prošlosti, 13.0% ispitanika imalo je burnu heteroseksualnu istoriju, a 14.1% ispitanika smatra sebe biseksualnim. Zaključak je da je 68.5% ispitanika koji sebe smatraju biseksualnim ili homoseksualnim u nekom trenutku održavalo odnose sa osobama ženskog pola.

Šaljiva statistika*: Ako se uzme u obzir da je 10% procenat homoseksualaca u velikom gradu (Beogradu), a od tih 10% muškaraca 68.5% u nekom trenutku ima heteroseksualni odnos, mogućnost da je vaš dečko gay iznosi 6.85%!

- [Koliko su homoseksualci promiskuitetni?](#)

Uzorak istraživanja je pokazao da je većina ispitanika (43.5%) involvirana u ozbiljnu emotivnu vezu. Istraživanje nije bilo usmereno na razlike između heteroseksualne i homoseksualne populacije, tako da se na pitanje promiskuiteta ne može dati validan odgovor. Iz dobijenih podataka može se reći jedino da je od ispitanog uzorka 43.5% ispitanika u ozbiljnoj emotivnoj i seksualnoj vezi, što je skoro 50% ispitanog uzorka. Procenat je dosta visok i može se zaključiti da homoseksualni uzorak ne pokazuje izrazitu tendenciju ka menjanju partnera.

---

* Šaljiva statistika je visoko hipotetička i naučno neosnovana

- [Koliko je moguće da imam gay kolege i prijatelje, a da to ni ne znam?](#)

45.7% ispitanika procenjuje da za njihovu orijentaciju zna manje od 10 osoba. 18.5% ispitanika, što je nešto manje od petine ispitanog uzorka, misli da za njegovu orijentaciju zna manje od 5 ljudi. Iz ovih podataka može se zaključiti da je ispitanici uzorak pokazao pretežnu sklonost ka tajnovitosti po pitanju svoje seksualne orijentacije. Ipak 54.4% ispitanika ne krije svoju orijentaciju, što nije mali procenat sa obzirom na društvo u kojem žive.

Šaljiva statistika: Ako se pretpostavi da se procenat od 10% može primeniti za Beograd, a Vi radite u firmi koja ima 100 ljudi, možete računati da ćete primetiti bar 5 kolega koji će otvoreno iskazivati svoj gay identitet, ali i da ćete interaktivati sa još 4 osobe, koje su homoseksualne, ali neće biti rade da Vam to stave do znanja. Ako ste osoba muškog pola, značajno su veće šanse da Vam se desi da ne znate koje seksualne orijentacije je Vaš prijatelj ili kolega, ali o tome više malo kasnije.

- [Kome od roditelja će dete pre otkriti svoju seksualnu orijentaciju?](#)

Istraživanje je pokazalo da većina ispitanika u sakupljenom uzorku nije reklo ni majci, ni ocu, a da nema značajne razlike između majke i oca kao osobe kojoj se treba otvoriti. Roditelji su se pokazali kao podjednako (ne)pristupačni za razgovor na temu seksualne orijentacije i kao "nepopularne" osobe za "outovanje". 73.9% ispitanika nije reklo ocu, a 67.4% ispitanika nije reklo majci za svoju seksualnu orijentaciju.

Kao što će kasnije biti reči, ovo istraživanje je pokazalo da ispitanici doživljavaju strah da bi ih roditelji odbacili kada bi znali za njihovu orijentaciju, ali da je taj strah značajno manji kada su u pitanju majke. Postavlja se pitanje - zašto su roditelji podjednako teški za otvaranje, kada ispitanici u značajno većoj meri veruju da bi bili prihvaćeni od strane majke i kada bi ona znala za njihovu orijentaciju? Postoji mogućnost da se ispitanici boje da majka ne bi mogla da krije takvu činjenicu od oca, što bi doprinelo odbacivanju od strane oca i otežanom porodičnom funkcionisanju.

- [Da li svi vide, sem mene, da je moj sin homoseksualac?](#)

U većini slučajeva odgovor je ne. Istraživanje je pokazalo da se statistički značajno razlikuju ispitanici koji su izvršili "coming out" prema roditeljima, od onih koji nisu, u generalnoj otvorenosti prema drugim ljudima. Statistička značajnost je na nivou α 0.01. Ispitanici koji su rekli roditeljima, u statistički značajno većem broju slučajeva, ne kriju svoju orijentaciju od neposredne i šire socijalne sredine. Osobe koje ne kriju svoju homoseksualnost od primarne porodice su generalno otvorenije prema socijalnoj okolini, u odnosu na osobe koje kriju svoju homoseksualnost od primarne porodice. Individue koje se kriju od roditelja, kriju se generalno i od svoje okoline.

Zajednički činilac otvorenosti prema roditeljima i prema okolini generalno može biti bolje prihvatanje sebe i svog homoseksualnog identiteta, dok bolje prihvatanje sebe može biti posledica tolerantnijih roditelja i bolje porodične atmosfere. Bez obzira šta je uzrok, a šta posledica, osobe koje imaju bazično bolji odnos sa roditeljima, lakše će prihvatiti sebe kao gay individuu, lakše tu činjenicu otkriti roditeljima i manje se kriti od svoje šire okoline.

- [U kojim godinama se homoseksualne individue obično odlučuju “izaći iz ormara”?](#)

Istraživanje je pokazalo da je ubedljivo najveći procenat ispitanika (52.2%) prvi put rekao nekome za svoju seksualnu orijentaciju u periodu od 19 do 24-te godine, što će reći u postadolescentnom periodu. 79.4% ispitanika prvi put se otvorilo nekome u periodu od 15-te do 24-te godine, tj. u periodu adolescencije i postadolescencije. Samo 13.1% ispitanika su prešli 24-tu godinu, a da ni sa kim nisu pričali o svojoj seksualnoj orijentaciji.

I po teorijskom modelu razvoja homoseksualnog identiteta, kao i po ovom istraživanju, krajem adolescencije dolazi do prihvatanja sebe kao individue, pa i prihvatanja sopstvene seksualne orijentacije. Tek nakon potpunog prihvatanja sopstvenog seksualnog identiteta, većina individua se odlučuje da podeli svoja razmišljanja i osećanja sa drugima. Naravno, mnogi mladi ljudi komuniciraju svoje brige i razmišljanja, sa prijateljima ili drugim osobama, mnogo pre nego što zaista postanu sigurni u svoj identitet. Još jedan faktor, koji može imati udela u tome što je postadolescentni period najbremenitiji otvaranjem, je stečeno punoletstvo. Osećaj manje zavisnosti od spoljašnjeg sveta, fizičke i psihičke može ublažiti strah od odbacivanja i dodati određenu sigurnost i hrabrost koja je neophodna u otvaranju prema svojim bližnjima.

- [Moram reći nekome, kome je najbolje da se obratim?](#)

U ovom istraživanju ispitane su karakteristike osoba kojima su se ispitanici prvi put obratili, reakcije tih osoba, reakcije i osećaj ispitanika, kao i njihova procena posledica tog iskustva.

Dobijeni su prilično homogeni rezultati. Ispitani uzorak se u 90.2% slučajeva složio da se osećao prijatno i zadovoljno nakon što se otvorio određenoj osobi i da je zadovoljan što je to učinio i učinio bi to ponovo (84.8%).

Sa obzirom na dobra iskustva ispitanika koji su se otvorili i podacima o osobi kojoj su se otvorili, može se nacrtati profil “idealne osobe” za prvo otvaranje.

Među osobama kojima se GB populacija, u ispitanoj uzorku, obraća prvi put značajno dominira ženski pol. Ženski pol je statistički značajno češći pol kojima su se ispitanici prvi put obratili. Statistička značajnost je ubedljiva (α od 0.01). Pretpostavljeni razlozi mogu biti da su žene tolerantnije po pitanju seksualne orijentacije. Bez obzira šta može biti uzrok povišene tolerancije kod ženskog pola, izgleda da su žene homofobi znatno ređe, nego muškarci homofobi.

Ispitanici su se obraćali ženskom polu u 60.9% slučajeva. Ipak, 34.8% ispitanika su za prvo otvaranje izabrali osobu muškog pola, a takođe imali velikog uspeha i osećali se zadovoljno zbog toga. Razlog tome je druga bitna karakteristika osobe kojoj su se ispitanici prvi put obratili, a to je seksualna orijentacija.

Dakle, muške osobe kojima su se ispitanici obraćali prvi put su većinom i same homoseksualne. Varijabla pol osobe i njena seksualna orijentacija su međusobno isprepletane. Ispitanici su se obraćali ili osobi koja je ženskog pola i heteroseksualna (koja je obično bila i blizak prijatelj), ili osobi muškog pola, koja je homoseksualna ne retko sa ciljem zbližavanja, ostvarivanja veze ili seksualnog kontakta. Bliskost sa heteroseksualnom osobom verovatno igra ulogu u tome da gay osoba doživi prihvatanje, ali kada je osoba kojoj se prvi put gay individua obraća i sama homoseksualna, ona će najverovatnije pozitivno reagovati na otvaranje, bez obzira na stepen bliskosti sa osobom koja joj se otvara.

Iz dobijenih rezultata vidi se da se ispitanici najviše obraćaju bliskim prijateljima, ženskog pola, heteroseksualne orijentacije (ženski pol 60.9%, heteroseksualna 64.1%, bliski prijatelj 58.7%). Sledeća po frekvenci je varijanta muškog i homoseksualnog prijatelja ili manje bliskog druga. Sa obzirom na veliku homogenost u dobijanju pozitivnih reakcija na prvo otvaranje može se

zaključiti da osoba koja se odluči na coming out i obrati svojoj bliskoj, heteroseksualnoj prijateljici, ili muškom homoseksualnom prijatelju, "ne može da pogreši".

- [Koji su najčešći razlozi zbog kojih gay individue kriju svoju seksualnu orijentaciju?](#)

Razloge koje su ispitanici ovog istraživanja navodili kao razloge zbog kojih se nisu otvarali nekoj osobi i kada su osećali potrebu za tim, mogu se svrstati u tri grube kategorije:

- Nepoverenje u socijalnu sredinu (doživljaj neprihvaćenosti gay individua i implicitni i eksplicitni stavovi prema datoj grupaciji)
- Strah od odbacivanja od osoba od značaja i osećaj nedovoljne bliskosti
- Lična konfuzija i neprihvatanje sopstvenog identiteta (internalizovana homofobija)

Odgovori ispitanika u najvećem broju odražavaju strah od toga da će biti odbačeni i da će izgubiti bliske osobe. Upravo na ovom mestu je važno naglasiti koliko je bitan stav nauke prema homoseksualnosti. Stav nauke formira stavove društva, stavovi društva formiraju stavove neposredne i socijalne okoline, kao i porodice, a stav porodice formira stav pojedinca prema sebi samom i prema drugima. Eksterna i internalizovana homofobija su, u dve reči, glavni problem pri formiranju pozitivnog gay identiteta. Čak i kod ispitanika koji imaju visoko samopoštovanje i pozitivnu sliku o sebi koja odoleva moćnim pokušajima narušavanja selfa, zbog osećaja da je drugačiji i pretnje da će biti odbačen, ostaje problem socijalne interakcije i suženog kruga ljudi sa kojima bi možda i mogli održavati kvalitetne odnose, da ne postoji među njima distanca zbog predrasuda i netrpeljivosti.

Iz odgovora ispitanika uzorka ovog istraživanja, može se videti da je strah od socijalne osude i doživljaj potencijalnog socijalnog odbacivanja moćna determinanta u ponašanju ispitanika, njihovom doživljaju sebe i stvarnosti, kao i njihovog mentalnog zdravlja.

- [Koliko homoseksualaca veruje da će ih porodica odbaciti ako joj kažu istinu u oči?](#)

Doživljaj distance u porodici je veoma bitan faktor za razvoj svake individue. U ovom istraživanju pretpostavljeno je da ispitanici koji imaju doživljaj veće distance u porodici, teže prihvataju sebe kao homoseksualnu individuu, a samim tim se i teže odlučuju na coming out prema članovima porodice. U istraživanju je ispitan globalan doživljaj distance u porodici u ispitanom uzorku, a zatim i verovanje u prihvaćenosti, kao i aktuelan doživljaj prihvaćenosti od strane oca i majke ponaosob. Dodatno je provereno da li se ispitanici koji osećaju veću podršku porodice, lakše odlučuju na coming out. Svi podaci su navedeni u tabelama u odeljku rezultati istraživanja.

Dobijena je statistički značajna veza (alfa 0.05) između otvorenosti ispitanika prema porodici i osećaja bliskosti u porodici. Kada su porodični odnosi distancirani ili ambivalentni, većina ispitanika u bira da se ne izjašnjava o svom seksualnom opredeljenju. Ako se osoba oseća prihvaćenom od strane porodice, ona će imati hrabrosti da otkrije svoju seksualnu orijentaciju, sa pouzdanim osećajem da će biti prihvaćena.

Istraživanje je pokazalo da statistički značajna većina ispitanika (na nivou α 0.01) veruje da bi ga majka prihvatila (kada bi znala), bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju. 50% naspram 16.3% veruje u bazičnu prihvaćenost od strane majke, dok je kod oca slučaj drugačiji. Samo 39.1% naspram 28.3% veruje u bazičnu prihvaćenost od strane oca i nije dobijena statistički značajna tendencija u verovanje da bi otac prihvatio ispitanika kada bi znao za njegovu seksualnu orijentaciju. Bilo da je u pitanju doživljaj oca kao figure autoriteta, ili opšta smanjena tolerantnost oca kao muškarca, ispitanici su mnogo manje uvereni u potencijalnu ljubav oca kada bi ona bila stavljena na iskušenje saznanja o homoseksualnosti njegovog sina.

Ono što je najzanimljivije od svega, sem što je odlična vest, je što ispitanici greše! Istraživanje je pokazalo da otac jednako dobro prihvata detetovu homoseksualnost, kao i majka. Strah od odbacivanja od strane oca, pokazao se neosnovanim u većem postotku. Istraživanje pokazuje da najveći procenat ispitanika ima globalno doživljaj prihvaćenosti od strane porodice, ali uz malu sumnju (32.6%), kao i da isto toliki procenat ispitanika oseća nesigurnost u prihvaćenost od strane porodice (32.6%). Takođe, ne mali procenat ispitanika oseća veliku bliskost i prihvaćenost od strane svoje porodice (18.5%).

- [Ko bolje podnosi detetovu homoseksualnost, mama ili tata?](#)

Nakon što su ispitana uverenja ispitanika o reakcijama njihovih roditelja kada bi oni saznali za njihovu orijentaciju, ispitane su prave reakcije roditelja kod ispitanika koji već jesu saopštili svojim roditeljima svoje seksualno usmerenje. Zanimljivo je videti neslaganje među ovim nalazima. Ipak, svaka porodica je za sebe, kao i svaka individua. Dobra reakcija većine roditelja na otvaranje njihove dece, ne garantuje da će i drugi roditelji učiniti isto, u sličnoj situaciji. Pa ipak, vredi pogledati podatke kako su roditelji ispitanika u ovom istraživanju reagovali na saznanje o homoseksualnosti njihove dece.

Najveći broj ispitanika (18.5% od 31.5% ispitanika koji su ušli u analizu) ima doživljaj da je prihvaćen od strane majke, nakon što je ona saznala za njegovu seksualnu orijentaciju. Iste analize rađene su i za oca. Najveći broj ispitanika (14.1% od 22.8% ispitanika koji su ušli u analizu), ima doživljaj da je prihvaćen od strane oca, bez obzira na to što otac zna za ispitanikovu seksualnu orijentaciju. Nakon ovih analiza dolazimo do interesantnog zaključka – iako se ispitanici plaše da neće biti prihvaćeni od strane oca, kada bi otac saznao za njihovu orijentaciju, u slučajevima gde otac već zna, većina ispitanika izveštava da ga je otac prihvatio. Na imaginativnom nivou ispitanici veruju da će ih majka bolje prihvatiti nego otac, dok u realitetu i otac i majka podjednako dobro prihvataju svoju decu koja su (bi)homoseksualna.

- [Koliko se gay individua oseća ugroženo ili prihvaćeno u svojoj neposrednoj okolini?](#)

Najveći procenat ispitanika doživljava da je prihvaćen od strane svojih heteroseksualnih prijatelja, ali da taj doživljaj prihvaćenosti prati mala sumnja (42.4%). 21.7% ispitanika oseća nesigurnost u odnosu na svoje heteroseksualne prijatelje, a 27.2% ispitanog uzorka oseća bliskost i prihvaćenost od svojih prijatelja. Postotak se odnosi i na prijatelje koji znaju za ispitanikovu seksualnu orijentaciju (samim tim je i prihvataju), ali i na one prijatelje koji ne znaju za ispitanikovu orijentaciju, te njihova ljubav nije ni stavljena na veliki izazov.

Što se tiče globalnog doživljaja prihvaćenosti ispitanika od strane neposredne okoline, najveći procenat ispitanika izražava da oseća prihvaćenost (sa malom sumnjom) u odnosu na svoju neposrednu okolinu (34.8%), nesigurnost u prihvaćenost doživljava 22.8% ispitanika, a osećaj potpune bliskosti i prihvaćenosti ima 18.5%, što će reći manje od petine ispitanog uzorka.

- [Koliko je Srbija majka svim njenim građanima?](#)

Za razliku od doživljaja distance u porodici, heteroseksualnih prijatelja i neposrednoj okolini, gde su se odgovori ispitanika raspoređivali po različitim kategorijama, po pitanju šire socijalne okoline stvar već stoji drugačije. Na ispitivanom uzorku GB populacije, 63% ispitanika izjavljuje da oseća distancu ili potpunu distancu od šire socijalne okoline. Ovaj podatak se može uzeti kao alarmantan u cilju poboljšanja stava ovog društva prema gay populaciji.

Sa druge strane veoma je zanimljivo uočiti, da bez obzira na osećaj odbačenosti od ovog društva, ubedljiva većina ispitanika je veoma dobro uklopljena u društvo od koga se oseća odbačenim. Ispitanici nisu pokazali tendenciju grupisanja u izdvojene grupe koje bi mogle olakšati borbu sa neprihvatanjem od strane ovog društva. Bilo bi možda očekivano da se ispitanici odvajaju u subpopulaciju u kojoj ne važe heteroseksualne norme, međutim ispitanici uzorak je pokazao veću distancu prema samoj homoseksualnoj populaciji, nego prema heteroseksualnoj. 59.8% ispitanika je uklopljen u heteroseksualno društvo, druži se isključivo (ili većinom) sa heteroseksualcima i potpuno (ili blago) je distanciran prema gay subpopulaciji. Sa druge strane distanciranost prema heteroseksualnoj populaciji se nalazi kod veoma malog procenata ispitanika (5.4%). 16.3% ispitanika se druži pretežno sa homoseksualnom populacijom. Ovaj podatak može biti još jedan svedok koliko je gay ispitanicima teško da prihvate svoj homoseksualni identitet, jer su snažno uklopljeni u heteroseksualni matrix.

- [Da li postoji i jedna stvar po kojoj su svi homoseksualci isti?](#)

Postoji! Skoro svi homoseksualci ispitanog uzorka su nezadovoljni načinom na koji ih ovo društvo tretira. Kada se od 100% ispitanika oduzme 6.5% ispitanog uzorka koji ne živi na području Srbije, dobije se 93.5%, a od tog postotka 89.1% ispitanika je potpuno nezadovoljno ili nezadovoljno načinom na koji se ovo društvo ophodi prema svojoj gay subpopulaciji. Samo 1 ispitanik je prilično zadovoljan u ovom društvu, dok su 3 ispitanika neodlučna po tom pitanju.

Takođe ispitanici su bili zamoljeni da sami daju predlog na koji način bi se mogle preduzeti određene mere u poboljšanju kvaliteta našeg društva. Većina ispitanika opredelila se za predloge kao što su medijska kampanja, bolji zakoni, izlaženje u javnost, transparentnost, više istraživanja na tu temu itd. Ono što je zabrinjavajuće je što je 40.2% ispitanika pokazalo potpunu rezigniranost po tom pitanju. Ovi ispitanici su naveli odgovore tipa da je uzaludno pokušavati bilo šta, jer je svaki pokušaj osuđen na propast u borbi sa vladajućom rigidnošću.

Ovakvi podaci nose dozu ozbiljnosti i teraju na razmišljanje. Kao što bi rekao Erik Bern: "Kada ti jedan čovek kaže da si slon, možda greši, ali kada ti više ljudi kaže istu stvar, bolje kupi vrećicu kikirikija!" Dakle Srbiji ostaju ozbiljne društvene reforme ili kikiriki.

- [Koliko gay individuama znači postojanje organizacije koja štiti njihova prava?](#)

43.5% ispitanika se izjašnjava da je nezadovoljno ili potpuno nezadovoljno radom gay organizacija kod nas. 32.7% ispitanika je zadovoljno ili potpuno zadovoljno radom istih, dok je 18.5 ispitanika nesigurno. Može se videti da preovladava negativan stav prema radu ovih organizacija. Naravno, ove organizacije u Srbiji (ako možemo uopšte govoriti u množini o njima!), su mlade i tek u porastu, te ovi podaci nisu za čuđenje. Druga stvar je da homoseksualna manjina nije navikla da postoje organizacije ove vrste, kao ni da imaju nekoga kome se mogu obratiti za pomoć. Većina ispitanika koja je izrazila negativan stav prema organizacijama, zapravo nikad nije ni došla u dodir sa njima. Stav ispitanika samo govori da bi trebalo podržati i potpomoći rad organizacija za promovisanje gay prava i podrške, kako bi mogle više da pruže ugroženim individuama.

- [Reći ili ne reći, pitanje je sad?](#)

Hamletova dilema ili glavna hipoteza ovog istraživanja je da li su GB individue koje su prošle kroz proces coming out-a, mentalno zdravije od onih koje kriju svoju seksualnu orijentaciju.

Ovo istraživanje je pokazalo da ispitanici koji su rekli roditeljima o svojoj seksualnoj orijentaciji su manje anksiozni ($p < 0,01$), manje depresivni ($p < 0,05$) i manje agresivni ($p < 0,05$) od ispitanika koji se nisu poverili roditeljima.

Roditelji su uzeti kao kriterijum, jer su osobe od primarnog značaja za dete. Kroz pubertet, odvija se proces separacije od roditelja i oni postaju manje bitne figure u životu deteta, sada već dečaka. Ipak, primarni uticaj na formiranje identiteta individue vrše roditelji, kao što je i slika sveta individue u razvoju formirana prema određenim roditeljskim očekivanjima i značenjima.

Logično je očekivati da će dete čiji su roditelji homofobi, koje kroz rast i razvoj usvaja homofobne stavove, imati velikih poteškoća da se izbori sa svojim homoseksualnim identitetom, kao i da će mnogo teže priznati roditeljima svoju seksualnu orijentaciju. Samim tim, prirodno je za očekivati, da će ovakvi doživljaji i unutrašnji rascep lako narušiti mentalno zdravlje osobe.

Ipak, ne treba gurati klijenta u coming out, niti ga savetovati u svakom slučaju. Ako je većina ispitanika pokazala da je za njih coming out bio pozitivno iskustvo, ne znači da će ono po pravilu biti dobro za svaku individuu, u svakoj situaciji i svakom trenutku. U terapiji treba staviti rad na individuaciji, ostvarivanju pozitivnog gay identiteta i porast samopoštovanja pre interakcije sa drugima i coming outa prema njima.

- [Da li sam propao, ako sam pripadnik seksualne manjine, a živim u malom mestu?](#)

Uprkos raširenom shvatanju, odgovor je zapravo – ne!

Postoje argumenti po kojim bi se moglo pretpostaviti da su manja mesta netolerantnija i rigidnija po pitanju homoseksualnosti, te da će ispitanici iz manjih mesta u većoj meri kriti svoju seksualnu orijentaciju. Rezultati ovog istraživanja nisu dokazali tu hipotezu. Statistička analiza pokazala je da ne postoji veza između mesta rođenja ispitanika i njegove spremnosti na coming out. Znači da coming out u mnogo većoj meri određuju faktori kao što su osećaj prihvaćenosti u porodici (koji je pružio statistički značajnu razliku) i odnos sa roditeljima, nego socijalni faktori kao što su stav sredine.

- [Koliko ima uticaja podrška partnera u odlučivanju na coming out?](#)

Pretpostavljeno je da su ispitanici koji su involvirani u ozbiljnu emotivnu vezu, u značajnoj meri otkrili svoju seksualnost primarnoj porodici, u odnosu na one ispitanike koji nemaju stabilnog partnera. Pretpostavka je da su ispitanici koji imaju stabilnu vezu sigurniji u sebe, u svoj homoseksualni identitet i da se manje plaše odbijanja. Na iznenađenje, pokazano je da ne postoji statistička značajnost između ispitanika koji su u ozbiljnoj vezi i onih koji to nisu, kada je u pitanju otvorenost u vezi sa svojom seksualnošću. Ove nalaze bi valjalo proveriti na većem uzorku ispitanika, gde bi se možda pokazale razlike koje u ovom istraživanju nisu utvrđene.

ZAKLJUČCI

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je da otkrije značaj obelodanjivanja svoje seksualnosti značajnim drugima i ispitivanje uticaja skrivanja seksualne orijentacije na mentalno zdravlje homoseksualaca.

- *Istraživanje je pokazalo da su GB individue koje su prošle kroz coming out proces, mentalno zdravije od onih koje kriju svoju seksualnu orijentaciju. Pokazalo se da su ispitanici koji su rekli roditeljima o svojoj seksualnoj orijentaciji manje anksiozni ($p < 0,01$), manje depresivni ($p < 0,05$) i manje agresivni ($p < 0,05$) od ispitanika koji se nisu poverili roditeljima.*

Sa obzirom da je početna pretpostavka istraživanja dokazana, sakupljeni podaci o uslovima koji olakšavaju/otežavaju proces otkrivanja sopstvene seksualnosti drugima, imaju veliki značaj za terapijski i mentalno preventivni rad. Ovim istraživanjem je utvrđeno sledeće:

- *Za značajnu većinu ispitanog uzorka, prvo "outovanje" je veoma pozitivno iskustvo (90.2%). Ispitanici navode da su bili pozitivno iznenađeni reakcijama osobe kojoj su se prvi put obratili, da su u tom trenutku osećali bliskost, olakšanje, podršku i ljubav. Iz rezultata se može videti da se ni jedan ispitanik nije pokajao, niti osećao da je pogrešio što se otvorio.*
- *Istraživanje je pokazalo da je ženski pol značajno tolerantniji (statistička značajnost na nivou od 0.01) prema muškoj homoseksualnosti i samim tim pogodniji za prvo otvaranje.*
- *Kao najpogodnija osobu za prvo otvaranje pokazala se bliska, heteroseksualna prijateljica, a zatim na drugom mestu muški homoseksualni prijatelj. Ako se osoba otvara prvi put ovim osobama, šanse da doživi neprijatno iskustvo (odbacivanje i neprihvatanje) su manje od 8.8%.*
- *Istraživanje je pokazalo da nema značajne razlike između majke i oca kao osobe kojoj se treba otvoriti. Ispitanici doživljavaju strah da bi ih roditelji odbacili kada bi znali za njihovu orijentaciju, ali taj strah je značajno manji kada su u pitanju majke.*
- *Istraživanje je pokazalo da je ubedljivo najveći procenat ispitanika (52.2%) prvi put rekao nekome za svoju seksualnu orijentaciju u periodu od 19 do 24-te godine, a 79.4% ispitanika prvi put se otvorilo nekome u periodu od 15-te do 24-te godine, što će reći u periodu adolescencije i postadolescencije. Period postadolescencije pokazao se kao vreme u kojem je većina gay individua spremna da prihvati svoj homoseksualni identitet i da ga otkrije drugima.*
- *Glavni razlozi koje su ispitanici navodili kao razloge zbog kojih se nisu otvarali nekoj osobi i kada su osećali potrebu za tim, mogu se svrstati u tri grube kategorije: nepoverenje u socijalnu sredinu; strah od odbacivanja od osoba od značaja i osećaj nedovoljne bliskosti; kao i lična konfuzija i neprihvatanje sopstvenog identiteta. Ovi razlozi mogu se sažeti u eksternu i internalizovanu homofobiju.*
- *Kao bitan faktor olakšavanja ili otežavanja coming out-a, izolovan je doživljaj distance u porodici. Dobijena je statistički značajna veza (alfa 0.05) između otvorenosti ispitanika prema porodici i osećaja bliskosti u porodici. Kada su porodični odnosi distancirani ili ambivalentni, većina ispitanika se ne izjašnjava o svom seksualnom opredeljenju.*
- *Istraživanje je pokazalo da statistički značajna većina ispitanika (na nivou 0.01) veruje da bi ga majka prihvatila i kada bi znala za njegovu seksualnu orijentaciju (50% od 16.3%), dok samo 39.1% od 28.3% veruje u prihvaćenost od strane oca. Ispitanici su pokazali manju uverenost u potencijalnu ljubav oca kada bi se njemu otvorili.*

- *Ovo istraživanje je zatim pokazalo da ispitanici greše i da otac jednako dobro prihvata detetovu homoseksualnost, kao i majka. Strah od odbacivanja od strane oca, pokazao se neosnovanim u većem postotku slučajeva.*
- *Pokazano je takođe, da ne postoji statistička značajnost između ispitanika koji su u ozbiljnoj vezi i onih koji to nisu, kada je u pitanju otvorenost u vezi sa svojom seksualnošću. Faktor kao što je podrška partnera, nije se pokazao kao bitan faktor za coming out, prema podacima ovog istraživanja.*

Drugi cilj ovog istraživanja je da utvrdi koliko se homoseksualci u Srbiji, 2005.-te godine, osećaju otuđeno od svoje socijalne okoline. U skladu sa tim, dobijeni su sledeći rezultati:

- *Najveći procenat ispitanika doživljava da je prihvaćen od svojih heteroseksualnih prijatelja, ali taj doživljaj prihvaćenosti prati mala sumnja (42.4%). 21.7% ispitanika oseća nesigurnost u odnosu na svoje heteroseksualne prijatelje, a 27.2% ispitanog uzorka oseća bliskost i prihvaćenost od svojih prijatelja. Postotak se odnosi i na prijatelje koji znaju za ispitanikovu seksualnu orijentaciju, ali i na one prijatelje koji ne znaju za ispitanikovu orijentaciju.*
- *Najveći procenat ispitanika izražava da oseća prihvaćenost (sa malom sumnjom) u odnosu na svoju neposrednu okolinu (34.8%), nesigurnost u prihvaćenost od svoje neposredne okoline doživljava 22.8% ispitanika, a osećaj potpune bliskosti i prihvaćenosti ima 18.5%, što će reći manje od petine ispitanog uzorka*
- *Na ispitanom uzorku GB populacije, 63% ispitanika izjavljuje da oseća distancu ili potpunu distancu od šire socijalne okoline. Ovaj podatak se može uzeti kao alarmantan u cilju poboljšanja stava ovog društva prema gay populaciji.*
- *Ispitani uzorak je najhomogeniji po pitanju nezadovoljstva načinom na koji ih ovo društvo tretira. 89.1% ispitanika je potpuno nezadovoljno ili nezadovoljno načinom na koji se ovo društvo ophodi prema svojoj gay subpopulaciji. Samo 1 ispitanik je prilično zadovoljan u ovom društvu, dok su 3 ispitanika neodlučna po tom pitanju.*
- *40.2% ispitanika je pokazalo potpunu pasivnost i rezigniranost po pitanju osećaja da se može promeniti status homoseksualaca u Srbiji.*
- *43.5% ispitanika se izjašnjava da je nezadovoljno radom gay organizacija kod nas. 32.7% ispitanika je zadovoljno radom istih, dok je 18.5 ispitanika nesigurno. To govori da su ove organizacije u našoj zemlji mlade, kao i da im je potrebna podrška i pomoć, kako bi mogle više da pruže srpskoj homoseksualnoj subpopulaciji.*
- *Rezultati ovog istraživanja pokazali su da ne postoji statistička značajna veza između mesta rođenja ispitanika i njegove spremnosti na coming out. To znači da coming out u mnogo većoj meri određuju faktori kao što su osećaj prihvaćenosti u porodici i odnos sa roditeljima, nego socijalni faktori kao što su stav sredine.*

Ostali interesantni podaci:

- *Većina ispitanika ovog istraživanja, prošla je kroz fazu pokušaja uspostavljanja heteroseksualnosti (što se slaže sa teorijskim modelom razvoja homoseksualnog identiteta). 68.5% ispitanika koji sebe smatraju biseksualnim ili homoseksualnim je u nekom trenutku imalo odnose sa osobama ženskog pola.*
- *Uzorak istraživanja je pokazao da je većina ispitanika (43.5%) involvirana u ozbiljnu emotivnu vezu.*
- *Ispitani uzorak pokazao je pretežnu sklonost ka tajnovitosti po pitanju svoje seksualne orijentacije. 45.7% ispitanika procenjuje da za njihovu orijentaciju zna manje od 10 osoba, a 18.5% ispitanika misli da za njegovu orijentaciju zna manje od 5 ljudi. 54.4% ispitanika ne krije svoju orijentaciju.*

(SREĆAN) KRAJ

Za kraj ovog istraživanja, najbolje je poželeti da ono bude početak istraživanja na ovu ili slične teme. Još jednom bih istakla da je uzorak na kome je vršeno ovo istraživanje bio više nego saradljiv i veoma raspoložen da pomogne.

Ispitani uzorak pokazao je da je veoma dobro uklopljen u naše društvo koje mu ukazano poverenje ne vraća. Homoseksualne osobe u našem društvu žive podređene heteroseksualnim normama, ni ne pomišljajući da mogu dobiti tretman koji bi umnogome olakšao njihove svakodnevne borbe i muke sa kojima se susreću.

Istraživanje je pre svega ukazalo na značaj coming out-a, na uticaj otvorenosti prema svojoj bliskoj okolini (roditeljima), pa i široj okolini generalno. Takođe, istraživanje je ukazalo na pozitivne posledice otvaranja, kao što su osećaj olakšanja, bliskosti, zadovoljstva i prihvaćenosti koje su ispitanici osećala pri deljenju svojih osećanja sa osobama od značaja. Utvrđeno je i da pozitivne posledice i osećanja nisu bili samo trenutni, već su ostali kao trajna tačka oslonca za ispitanike.

Istraživanjem je utvrđeno koje su to osobe najadekvatnije za prvo otvaranje, a zatim i veze između coming out-a i raznih faktora kao što su osećaj distance u porodici, involviranost u ozbiljnu vezu, osećaj distance u društvu, mesto rođenja i slično.

Rezime iskustva 92 ispitanika može pomoći u mentalno higijenskom i terapijskom radu sa gay ispitanicima. Osim vrednosti na individualnom nivou, za određene individue koje se obraćaju stručnjacima za pomoć, ovo istraživanje je imalo za cilj da ukaže i na značaj određenih reformi u društvu, a koje polaze od svesti pojedinca i naučnika istraživača koji se bave ovim temama.

Ograničenja ovog istraživanja su velika i ono je samo zagrebalo po površini fenomena ljudske homoseksualnosti. Jedna od stvari koju svakako treba uzeti u obzir pri daljem radu u okviru ove tematike je, kao što su se mnoge gay pripadnice lepšeg pola sa pravom bunile, to što je ovo istraživanje potpuno isključilo žensku homoseksualnost iz ispitivanja.

L I T E R A T U R A

1. **APA (2000) Guidelines for Psychotherapy With Lesbian, Gay, and Bisexual Clients** *American Psychologist* December 2000 Vol. 55, No. 12, 1440-1451 American Psychological Association
2. **Carver P., Egan S. & Perry D. (2004). Children Who Question Their Heterosexuality.** *Developmental Psychology*, January 2004 Vol. 40, No. 1, 43-53, American Psychological Association
3. **Dacey, J; Kenny, M. (1997): Adolescent development**, Brown & Benchmark publishers, Madison WI
4. **Golombok S. & Tasker F.** Family and Child Psychology Research Centre, City University. **Do Parents Influence the Sexual Orientation of Their Children?** *American Psychiatric Association Developmental Psychology*. 32(1), Jan 1996, 3-11.
5. **Hooker E. (1993). Reflections Of A 40-Year Exploration A Scientific View On Homosexuality.** American Psychological Association, *American Psychologist* April 1993 Vol. 48, No. 4, 450-453
6. **Hrnjica., S.(1982). Zrelost ličnosti: Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.**
7. **Kutchins H., & Kirk S. A. (1997). The Fall And Rise Of Homosexuality Making us crazy: DSM: The psychiatric Bible and the creation of mental disorders.** New York: Free Press.
8. **Meyer I. (2003). Prejudice, Social Stress and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations Conceptual Issues and Research Evidence.** Department of Sociomedical Sciences, Mailman School of Public Health, Columbia University *Psychological Bulletin*. 129(5), Sep 2003, 674-697.
9. **Mohr J. & Fassinger R. Self-Acceptance and Self-Disclosure of Sexual Orientation in Lesbian, Gay, and Bisexual Adults An Attachment Perspective.** Department of Psychology, Loyola College in Maryland Department of Psychology, University of Maryland
10. **Savin-Williams R. (1995). An Exploratory Study of Pubertal Maturation Timing and Self-Esteem Among Gay and Bisexual Male Youths.** Department of Human Development, Cornell University. *Developmental Psychology*. 31(1), Jan 1995, 56-64.
11. **Shadbolt, Carole.(2004). Homophobia and gay affirmative transactional analysis.** *Transactional analysis journal*, International transactional Analysis Association, v.34
12. **Slater B. (1988). Towson State University: Essential Issues In Working With Lesbian And Gay Male Youths.** American Psychological Association, *Professional Psychology: Research and Practice* April 1988 Vol. 19, No. 2, 226-235. www.apa.org/about/copyright.
13. **Stein T. & Kaplan M.D. Homosexuality and Homosexual Behavior**
14. **Strickland B. (1995) Research on Sexual Orientation and Human Development A Commentary** Department of Psychology, University of Massachusetts at Amherst *Developmental Psychology* January 1995 Vol. 31, No. 1, 137-140 American Psychological Association
15. **Yarhouse M. (2001). Sexual Identity Development The Influence Of Valiative Frameworks On Identity Synthesis.** School of Psychology and Counseling, Regent University. Division of Psychotherapy (29), American Psychological Association Fall 2001 Vol. 38, No. 3, 331-341

P R I L O Z I